

AALST PUPILLENSITE - OUD STADHUIS – BUREAUSTUDIE

SIGRID KLINKENBORG, ERIK VERBEKE, BART CHERRETTÉ

DOSSIERSAMENSTELLING

Sigrid Klinkenborg, Erik Verbeke, Bart Cherretté

PROJECT

Aalst Pupillensite – Oud Stadhuis - Graanmarkt:
herbestemmingstraject –Bureauonderzoek
Projectnaam: 21-AAL-PP
SOLVA Archeologierapport nr. 242

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Projectteam: Archeologie
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM
Tel: 053/64 65 20
info@so-lva.be

BEWAARPLAATS ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE

Erkend onroerend erfgoeddepot SOLVA archeologisch depot
p/a Industrielaan 25b
9320 EREMBODEGEM
Tel: 053/64 65 36
archeologie@so-lva.be

INHOUDSTAFEL

1	SAMENVATTING.....	6
1.1	PLANMATIGE CONTEXT EN WETTELIJK KADER.....	6
1.2	VRAAGSTELLING.....	6
1.3	ONDERZOEKSMETHODE.....	7
1.4	RESULTATEN.....	7
2	VERSLAG VAN RESULTATEN BUREAUONDERZOEK.....	9
2.1	BESCHRIJVEND GEDEELTE.....	9
2.1.1	AANLEIDING VOOR DE OPMAAK VAN HET VERSLAG.....	10
2.1.2	DE BESTAANDE TOESTAND.....	10
2.1.3	DE ONDERZOEKSOPDRACHT.....	16
2.1.4	WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN HET BUREAUONDERZOEK.....	17
2.2	ASSESMENTRAPPORT.....	18
2.2.1	METHODEN, TECHNIEKEN EN CRITERIA.....	18
2.2.2	CONSERVATIE-ASSESSMENT.....	18
2.2.3	DE LANDSCHAPPELIJKE LIGGING VAN HET ONDERZOEKSGBIED EN ZIJN OMGEVING.....	18
2.2.4	HET ONDERZOCHE GEBIED EN ZIJN OMGEVING IN ZIJN HISTORISCH KADER.....	27
2.2.5	HET ONDERZOCHE GEBIED EN ZIJN OMGEVING IN ZIJN ARCHEOLOGISCH KADER.....	60
2.2.6	GEKENDE BODEMVERSTORINGEN BINNEN HET PROJECTGEBIED.....	62
2.2.7	DE VERWACHTING TEN AANZIEN VAN ARCHEOLOGISCH ERFGOED.....	63
2.2.8	AANBEVELINGEN VOOR EEN VERVOLGTRAJECT.....	67
3	BIBLIOGRAFIE.....	71
3.1	LITERATUUR.....	71
3.2	WEBSITES.....	72

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1 : Topografische kaart met aanduiding van het projectgebied (bron: NGI; digitaal aangemaakt op 1/06/2022)...	9
Figuur 2: Kadasterkaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/06/2022).....	10
Figuur 3: Bodemkaart met aanduiding van Aalst (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 18/2/2020).....	18
Figuur 4: Quartairgeologische typeprofielkaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022).....	20
Figuur 5: Tertiairgeologische typeprofielkaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022).....	21
Figuur 6: Digitaal terreinmodel met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022).....	22
Figuur 7: Digitaal terreinmodel (detail) met aanduiding van het projectgebied en hoogteprofielen (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022).....	23
Figuur 8: Hoogteprofielen genomen ter hoogte van het projectgebied (digitaal aangemaakt op 1/6/2022).....	23
Figuur 9: Potentiële bodemerosiekaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022).....	24
Figuur 10: Bodemkaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022).....	24
Figuur 11: Bodemassociatiekaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022).....	25
Figuur 12: Bodemgebruikskaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022).....	25
Figuur 13: Bodembedekkingskaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022).....	26
Figuur 14: Luchtfoto uit 2021 met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022).....	26
Figuur 15: het stadhuis anno 1978, © Vlaamse Gemeenschap (https://beeldbank.onroerendergoed.be/images/245597).....	30
Figuur 16: het voormalige zwarte zustersklooster met rechts vooraan het huis de Kegel, ©Aalst.tv.....	31
Figuur 17: de kapel en een deel van het klooster zoals ze er vandaag uitzien, ©Tijl Vereenoooghe.....	32
Figuur 18: het hotel van Langenhove zoals het er vandaag de dag uitziet, ©Anne Blondé.....	33
Figuur 19: het nationale oorlogsmonument op de Graanmarkt anno 2010, © Vlaamse Gemeenschap (https://beeldbank.onroerendergoed.be/images/143454).....	34
Figuur 20: Uitsnede uit Stadsplan van Jacob van Deventer (1565) (bron: kbr.be).....	35
Figuur 21: projectie van de situatie op de kaart van van Deventer op het huidige kadasterplan. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen bebouwde zone (rood), achtererf (gearceerd) en onbebouwd (groen), het projectgebied is in blauw afgeleid.....	36
Figuur 22: Uitsnede uit de kaart van Guicciardini (1581) met situering (bij benadering) van het huidige onderzoeksgebied (bron: kbr.be).....	37
Figuur 23: Uitsnede uit de kaart van Braun en Hogenberg (1588-1597) (bron: antiquemaps.com).....	38
Figuur 24: projectie van de situatie op de kaart van Braun & Hogenberg op het huidige kadasterplan. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen bebouwde zone (rood), achtererf (gearceerd) en onbebouwd (groen), het projectgebied is in blauw afgeleid.....	39
Figuur 25: Uitsnede uit de kaart van De Dijn (1629) met situering van het huidige onderzoeksgebied. Opvallend aan deze kaart is de omgekeerde oriëntatie: de stad is vanuit het noorden gezien afgebeeld. (bron: Foto 't Gasthuys Stedelijk Museum Aalst).....	40
Figuur 26: projectie van de situatie op de kaart van De Dijn op het huidige kadasterplan. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen bebouwde zone (rood), achtererf (gearceerd) en onbebouwd (groen), het projectgebied is in blauw afgeleid.....	41
Figuur 27: Uitsnede uit de Sanderuskaart (1649) (bron: Geheugenvannederland.nl).....	42
Figuur 28: projectie van de situatie op de kaart van Sanderus op het huidige kadasterplan. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen bebouwde zone (rood), achtererf (gearceerd) en onbebouwd (groen), het projectgebied is in blauw afgeleid. Ook in blauw weergegeven is een opvallend en voorheen onopgemerkt nieuw bouwelement.....	42
Figuur 29: Uitsnede uit het Plan de la ville et faubourgs d'Alost (1745) (bron: gallica.bnf.fr).....	44
Figuur 30: projectie van de situatie op het plan de la ville et faubourgs d'Alost op het huidige kadasterplan. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen bebouwde zone (rood), achtererf (gearceerd) en onbebouwd (groen), het projectgebied is in blauw afgeleid.....	45
Figuur 31: Uitsnede uit de Villaretkaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022).....	46
Figuur 32: Uitsnede uit de Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2020).....	47
Figuur 33: projectie van de situatie op kaart van Ferraris op het huidige kadasterplan. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen bebouwde zone (rood), achtererf (gearceerd) en onbebouwd (groen), het projectgebied is in blauw afgeleid.....	48
Figuur 34: Pentekening van het Landhuis uit De Comitatu Alostano van 1784 (bron: Stadsarchief Aalst).....	49
Figuur 35: grondplan van de civiele en later militaire gevangenis zoals ze er uit zag rond 1800 (bron: Regie Der Gebouwen).....	50
Figuur 36: projectie van het grondplan van de gevangenis op de huidige kadasterkaart. De gebouwen zijn in rood aangeduid, de binnenkoeren zijn rood gearceerd.....	51

Figuur 37: Uitsnede uit de Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022).....	52
Figuur 38: projectie van de Atlas der Buurtwegen op de huidige kadasterkaart. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen bebouwde zone (rood), achtererf (gearceerd) en onbebouwd (groen), het projectgebied is in blauw afgeleid.53	53
Figuur 39: Uitsnede uit de Poppkaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022).....	54
Figuur 40: grondplan van de militaire gevangenis van na 1845 (bron: Regie Der Gebouwen).....	55
Figuur 41: projectie van het grondplan van de gevangenis op de huidige kadasterkaart. De gebouwen zijn in rood aangeduid, de binnenkoeren zijn rood gearceerd.....	56
Figuur 42: uitsnede uit de kadasterkaart van De Ponthier (bron: ???).....	57
Figuur 43: grondplan van de Pupillenschool van rond 1930 (bron: Regie Der Gebouwen).....	58
Figuur 44: projectie van het grondplan van de Pupillenschool op de huidige kadasterkaart. De gebouwen zijn in rood aangeduid, de binnenkoeren zijn rood gearceerd.....	59
Figuur 45: CAI op GRB met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022).....	60
Figuur 46: kadasterplan van het projectgebied (blauw omljnd) met aanduiding van de aanwezige kelders (rood).....	62
Figuur 47: vlekkenplan met de verwachte bebouwing (rood) op basis van de verschillende historische bronnen geprojecteerd op het kadasterplan.....	64
Figuur 48: vlekkenplan met de verwachte achtererven (rood-groen gearceerd) bovenop de bebouwde zones en geprojecteerd op de kadasterkaart.....	65
Figuur 49: vlekkenplan met de verwachte onbebouwde zones (groen) samen met de bebouwde zones en de achtererven, geprojecteerd op de kadasterkaart.....	66
Figuur 50: voorstel voor een vooronderzoek met 9 proefsleuven (oranje) aangeduid op het kadasterplan. De bestaande groenzones met kruinprojecties zijn eveneens aangeduid op plan (groen).	68

LIJST VAN FOTO'S

Foto 1: Zicht op het voormalige Stadhuis vanop de Grote Markt (bron: Google Streetview 2019).....	11
Foto 2: Zicht op het Landhuis vanop de binnenplaats van het Stadhuis (bron: https://id.erfgoed.net/afbeeldingen/209094).....	11
Foto 3: Zicht op het klooster vanuit de Zwarte Zustersstraat (bron: Google Streetview 2020).....	12
Foto 4: Zicht op de achterzijde van de kloostergebouwen.....	12
Foto 5: Zicht op het Hotel Van Langenhove vanuit de Zwarte Zustersstraat (bron: Google Streetview 2020).....	13
Foto 6: Zicht op de achterzijde van het Hotel Van Langenhove.....	13
Foto 7: zicht op de Pupillensite vanaf de zuidzijde van de Graanmarkt (bron: Google Streetview 2020).....	14
Foto 8: zicht op de Pupillensite vanaf de noordzijde van de Graanmarkt (bron: Google Streetview 2020).....	14
Foto 9: zicht op de Graanmarkt vanuit zuidwestelijke hoek (bron: Google Streetview 2020).....	15
Foto 10: zicht op de Graanmarkt vanuit noordoostelijke hoek (bron: Google Streetview 2022).....	15

1 SAMENVATTING

1.1 PLANMATIGE CONTEXT EN WETTELIJK KADER

Stad Aalst en het AGSA wensen een herwaardering en herbesteding van de terreinen van het voormalig Stadhuis, het achterliggende Landhuis, het klooster van de Zwarte Zusters, Huis De Kegel, Hotel Van Langenhove en de voormalige Pupillenschool te realiseren. Voorlopig bevindt dit project zich nog in de plannings-/studiefase en zijn er dus geen concrete bouwplannen voorhanden. Een ondergrondse parking en een of meerdere nieuwe bouwvolumes behoren echter tot de mogelijkheden. Om deze reden is ook de aanpalende Graanmarkt mee opgenomen in de studietraject.

Het studiegebied beslaat in totaal 2,1 ha (1,6 ha zonder de Graanmarkt) en bevindt zich binnen een beschermde archeologische site of archeologische zone. Aangezien de oppervlakte van het projectgebied meer dan 300 m² bedraagt en de ingreep in de bodem vermoedelijk meer dan 100 m² zal bedragen, zal in uitvoering van **art. 5.4.13°** van het Onroerend Erfgoeddecreet d.d.12 juli 2013, een archeologienota dienen te worden opgesteld ten behoeve van het indienen van de **omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen**. Er zijn voor dit dossier geen vrijstellingen van toepassing op bovenvermeld artikelnummer.¹

Doordat in deze fase nog geen concrete bouwplannen voor de aanvraag van een omgevingsvergunning beschikbaar zijn, kan nog geen archeologienota opgesteld worden zoals bedoeld via de CGP.

Desalniettemin is het wenselijk om proactief een inschatting te maken van wat de archeologische impact van eventuele bodemingrepen binnen het projectgebied zou kunnen zijn, zodat hiermee rekening kan gehouden worden bij het opstellen van de uiteindelijke ontwerpplannen.

Deze bureaustudie vormt de eerste stap in dit proces, waarbij op basis van de beschikbare historische kaarten en bronnen, de gekende bodemverstoringen en de actuele toestand van het projectgebied, een eerste inschatting wordt gemaakt van de aard en de densiteit van de mogelijk aanwezige archeologische sporen.

Het strekt tot aanbevelen om deze eerste inschatting vervolgens te staven door middel van enkele zorgvuldig gesitueerde proefsleuven en -putten, teneinde de archeologische impact nauwkeuriger te kunnen bepalen.

1.2 VRAAGSTELLING

Het projectgebied bevindt zich **binnen een historische kern** en wordt dus gekenmerkt door een **hoge densiteit aan historische bebouwing**. De vraagstelling in dit geval richt zich vooral op de stedelijke historiek van het terrein, de gebruiksgeschiedenis en de impact van eventuele bodemingrepen. Dit bureauonderzoek gaat na of verder archeologisch (voor)onderzoek nodig is op basis van de huidige gegevens.

Het doel is informatie te verzamelen over de aan- of afwezigheid van een archeologische site op het terrein, de karakteristieken en bewaringstoestand ervan, de relatie met het omliggende stadsweefsel, de waarde ervan en de wijze waarop met het terrein moet omgegaan worden bij de geplande bodemingrepen. Er wordt nagegaan of verder archeologisch (voor)onderzoek nodig is op basis van de huidige gegevens.

---

¹ Het uit te voeren archeologisch onderzoek valt onder de toepassing van het Onroerend Erfgoeddecreet van 12 juli 2013, het Besluit van de Vlaamse regering van 16 mei 2014 betreffende de uitvoering van het Onroerend Erfgoeddecreet, gewijzigd bij besluit van de Vlaamse regering van 4 december 2015 en de Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en de rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren, versie 4.0 van 1 april 2019.

1.3 ONDERZOEKSMETHODE

Voor deze bureaustudie is enerzijds landschappelijk, historisch en archeologisch bronnen- en online beschikbaar gegeorefereerd kaartenmateriaal geconsulteerd en zijn eventuele (recente) verstoringen binnen het projectgebied geïnventariseerd, met het oog op het opstellen van een archeologisch verwachtingspatroon. Anderzijds is een voorstel opgemaakt voor een vooronderzoek met ingreep in de bodem - door middel van een proefsleuvenonderzoek - teneinde de impact van eventuele werken op de ondergrond te kunnen evalueren en het verwachtingspatroon bij te stellen. Deze impact kan dan vervolgens afgewogen worden ten aanzien van het verwachtingspatroon.

1.4 RESULTATEN

Stad Aalst en het AGSA wensen een herwaardering en herbestemming van de terreinen van het voormalig Stadhuis, het achterliggende Landhuis, het klooster van de Zwarte Zusters, Huis De Kegel, Hotel Van Langenhove en de voormalige Pupillenschool te realiseren. Ook de huidige Graanmarkt is hierbij in het studietraject opgenomen.

Hiertoe zullen opbraak- en graafwerken nodig zijn. Echter, de concrete uitwerking van de bouwplannen is nog niet gebeurd. Gezien de wenselijkheid om proactief een inschatting te maken van wat de archeologische impact van eventuele bodemingrepen binnen het projectgebied zou kunnen zijn, kon een evaluatietraject (bureaustudie) wel reeds opgestart worden.

Het gehele onderzoeksgebied bevindt zich binnen een vastgestelde archeologische zone (vaststelling dd. 19/02/2016), maar is bovendien opgenomen in de Inventaris van Onroerend Erfgoed. Een deel van de gebouwen en een deel van de omgeving zijn zelfs beschermd.

Uit historisch en cartografisch onderzoek is geweten dat het gebied gelegen is binnen de laatmiddeleeuwse stadsomwalling van Aalst. Op basis van archeologisch onderzoek is vastgesteld dat de omwalling is opgericht in het eerste kwart van de 13de eeuw. Dit wijst op een planmatige en grootschalige uitbreiding van de stad in deze periode. Aan zuidelijke zijde grenst het gebied aan de Grote Markt, een gebied dat in de loop van de 12de eeuw tot ontwikkeling kwam, maar waarbij er op dat moment nog geen sprake was van een plein.² Het betrof eerder een kruispunt van een aantal wegen. Net omdat op deze plaats verschillende wegen elkaar kruisen zou dan in de vroege 13de eeuw een centraal stadsplein gecreëerd zijn. Over deze periode en over de bouw van het nieuwe marktplein zijn echter geen historische bronnen beschikbaar. De oudste vermeldingen van woningen langs de Grote Markt dateren uit de late 14de en vroege 15de eeuw.³

Een archeologisch onderzoek in het stadhuis, aangevuld met historisch en archiefonderzoek, leerde dat ten noorden van de Grote Markt, tussen het Belfort en het begin van de Molenstraat, in de 15de eeuw 6 woningen te situeren zijn. Van west naar oost zijn dit: s' Gravensteen, den Odevare (later den Beer genoemd), de Borse, de Valcke, de Slotete en de Lelye.⁴ Tussen de huizen de Slotete en de Lelye zou bovendien een poortgang geweest zijn die toegang gaf tot een aantal achterliggende percelen en waar onder meer een schuur en een stal zouden gelegen zijn. In de periode 1598-1600 koopt het bestuur van het Land van Aalst 3 aanpalende woningen en een poort (de Borse, de Valcke en de Slotete) om hier het landhuis op te richten. Aanvankelijk zullen hiervoor de bestaande woningen eerder grondig verbouwd zijn in plaats van volledig afgebroken. Tussen 1644 en 1784 wordt het landhuis dan geleidelijk verder uitgebouwd tot een langgerekt O-vormig complex met binnenplaats.⁵ Minstens vanaf de eerste helft van de 18de eeuw bevond zich achter het landhuis ook een landschapstuin.⁶ In 1803 kreeg het landhuis vervolgens een nieuwe bestemming als stadhuis en hiertoe werd het bestaande gebouw langs de Grote Markt afgebroken en vervangen door het nu nog bestaande neoclassicistische gebouw.⁷

---

2 In het voorjaar van 2021 voerde SOLVA een proefsleuvenonderzoek uit op de Grote Markt, een rapport is hiervoor nog niet beschikbaar.

3 Van Nuffel, 1914, pp. 281-299

4 De Groote, Moens et al, 2004, p 284-287

5 De Groote, Moens et al, 2004, p 291-293

6 Te zien op Plan de la ville et des faubourgs d'Alost uit 1745

7 De Groote, Moens et al, 2004, p 293, het huidige gebouw zou pas tussen 1828 en 1830 opgetrokken worden.

Op basis van historisch en cartografisch onderzoek kan verondersteld worden dat de resterende zone tussen de Grote Markt, Kattestraat, Peperstraat en Kapellestraat minstens sinds de 15de eeuw bebouwd is. Archeologisch onderzoek op enkele percelen gelegen langs de Peperstraat heeft bovendien uitgewezen dat hier naast woningen ook pottenbakkersateliers waren.⁸ In het verlengde van de landschapstuin van het landhuis wordt in de tweede helft van de 18de een U-vormig complex opgetrokken, bedoeld om een stoeterij op te richten. Aan het einde van de 18de eeuw wordt dit vervolgens verder verbouwd en dit nieuwe complex doet dienst als mannen- en vrouwengevangenis.⁹ Vervolgens volgt een verdere uitbreiding en in 1825 worden de gebouwen door het Ministerie van Justitie omgevormd tot militaire gevangenis, waaraan in 1830 ook de voorgebouwen werden toegevoegd.¹⁰ Nadien volgen nog verschillende uitbreidings- en verbouwingsfasen. In 1859 wordt de militaire gevangenis afgeschaft en vervangen door de “Ecole des enfants de troupe”, dat later in 1883 herdoopt wordt tot “Ecole des Pupilles de l’Armée”. Tussen 1880 en 1907 verrijst uiteindelijk het gebouwcomplex van de ‘Pupillenschool’ zoals het er vandaag nog steeds staat.¹¹

Ter hoogte van de huidige Graanmarkt is het voormalige Kapucijnenklooster te situeren. De gemeenschap der Kapucijnen kreeg in 1614 toestemming van het stadsbestuur van Aalst en van het bestuur van het Land van Aalst om zich in Aalst te vestigen. Hiervoor namen ze in eerste instantie hun intrek in het huis van de schepen Jan de la Quadra. Nog in 1614 kocht het Land van Aalst voor hen echter woningen op in de Kapellestraat, in 1615 nog verder uitgebreid met de aankoop van de ‘erve ende behuysde steden staende in de Capellestraat toebehoorende aan Hendrik van Steirteghem’. De bouw van het klooster werd voltooid in 1624, hoewel de inrichting nog vele jaren in beslag nam. Onder de Franse republiek werd deze kloosterorde afgeschaft en hun bezittingen werden in beslag genomen en kregen een andere bestemming. Rond 1815 wordt het Kapucijnenklooster uiteindelijk afgebroken en komt er een open, onverharde ruimte met bomenrijen. In het tweede kwart van de 19de eeuw wordt er kortstondig een Graanhal opgericht op het plein. Deze zou echter nooit in gebruik genomen worden als graanhal, maar wordt al snel ingenomen door de staatsmiddelbare school. Later wordt deze vervangen door het Koninklijk Atheneum, dat vandaag de dag nog altijd langs de Graanmarkt gelegen is.¹²

In dit verslag zijn de resultaten van het uitgevoerde bureauonderzoek samengevat.

---

8 Van Hove, Bracke et al, 2013

9 De Groote, Moens et al, 2004, p 293

10 Van Der Vurst 2008, p. 13

11 S.n. 1988, p. 28 en 49

12 S.n. 1988, p. 57

2 VERSLAG VAN RESULTATEN BUREAUONDERZOEK

2.1 BESCHRIJVEND GEDEELTE

Sitecode: 21-AAL-PP

Naam en erkenningsnummer erkende archeoloog: SOLVA OE/ERK/Archeoloog/2015/00038

Locatie:

Oost-Vlaanderen, Aalst, Graanmarkt – Molenstraat – Zwarte Zustersstraat - Grote Markt – Peperstraat

Bounding box:

Punt 1: x=126754.390, y=181240.519

Punt 2: x=126937.530, y=180960.932

Kadastrale gegevens:

Aalst afdeling 1, sectie A, perceelsnrs. 453f, 453d, 421f en openbaar domein

(Figuur 1)

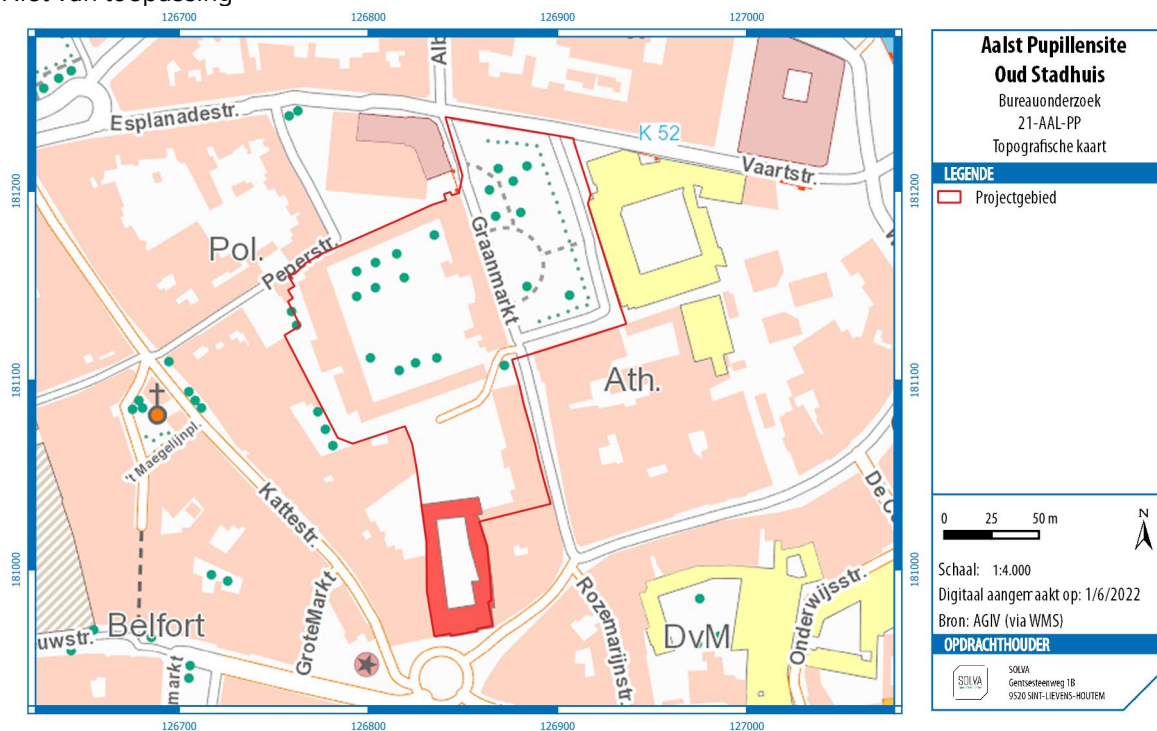
Topografische kaart: zie Figuur 1

Betrokken actoren en specialisten:

- Erkend archeoloog: Sigrid Klinkenberg
- Tekst: Sigrid Klinkenberg
- Kaartmateriaal: Erik Verbeke
- Redactie: Bart Cherretté

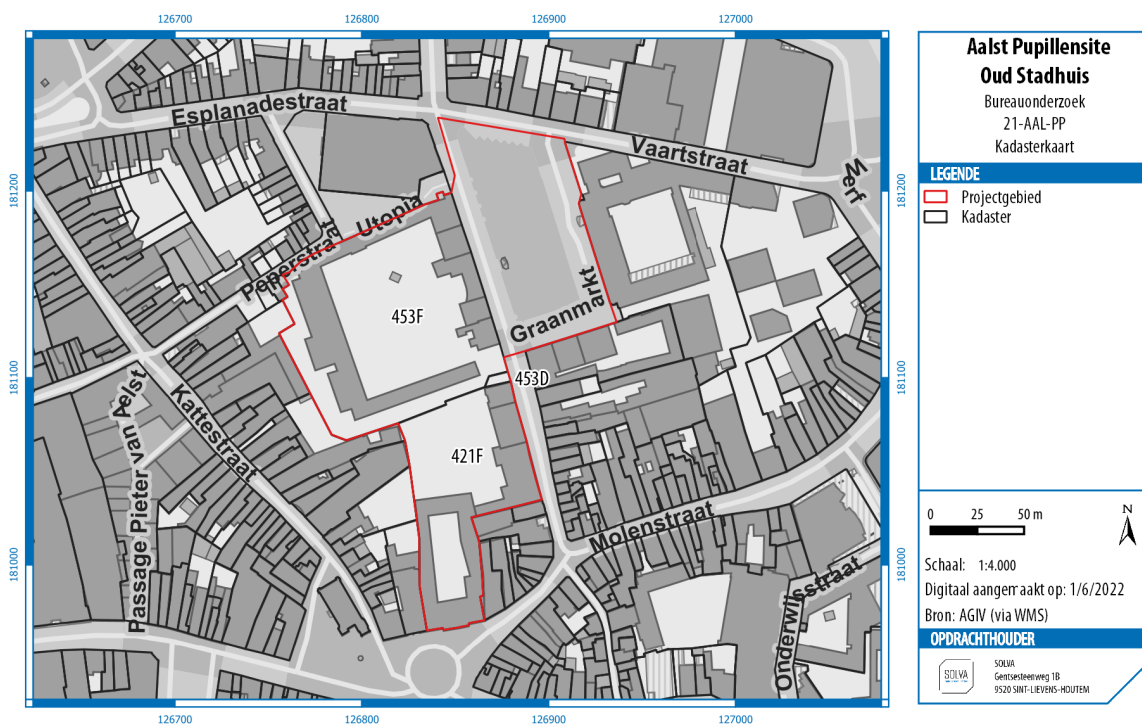
Wetenschappelijke advisering:

Niet van toepassing

Figuur 1: Topografische kaart met aanduiding van het projectgebied (bron: NGI; digitaal aangemaakt op 1/06/2022)

Figuur 2: Kadasterkaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/06/2022)

2.1.1 AANLEIDING VOOR DE OPMAAK VAN HET VERSLAG

De zone bevindt zich binnen een beschermde archeologische site of archeologische zone. Bovendien bedraagt de oppervlakte van het projectgebied meer dan 300 m² en de ingreep in de bodem zal vermoedelijk meer dan 100 m² bedragen.

Derhalve dient in uitvoering van **art. 5.4.1 3°** van het Onroerend Erfgoeddecreet d.d. 12 juli 2013, een archeologienota te worden opgesteld ten behoeve van het indienen van de **omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen**. Er zijn voor dit dossier geen vrijstellingen van toepassing op bovenvermeld artikelnummer.¹³

Dit verslag maakt hiertoe een voorbereiding.

2.1.2 DE BESTAANDE TOESTAND

Het projectgebied kan voor de beschrijving van de bestaande toestand opgesplitst worden in verschillende zones: het voormalige stadhuis (inclusief achtergelegen Landhuis), het klooster van de Zwarte Zusters (inclusief Huis De Kegel), het Hotel Van Langenhove, de Pupillenschool en de Graanmarkt.

2.1.2.1 HET STADHUIS

Het voormalige Stadhuis (Foto 1-2) is toegankelijk vanaf de Grote Markt en bestaat aan de marktzijde uit een statig neoclassicistisch gebouw, met daarachter een U-vormig complex (het Landhuis). Via de grote centrale poort aan de Grote Markt kan de binnenplaats betreden worden. Deze is vrij toegankelijk en kan in feite beschouwd worden als een rustiger onderdeel van de Grote Markt, waar zich tevens fietsenstallingen bevinden. In één van de zijvleugels van het complex is momenteel ook het Huis van het

¹³ Het uit te voeren archeologisch onderzoek valt onder de toepassing van het Onroerend Erfgoeddecreet van 12 juli 2013, het Besluit van de Vlaamse regering van 16 mei 2014 betreffende de uitvoering van het Onroerend Erfgoeddecreet, gewijzigd bij besluit van de Vlaamse regering van 4 december 2015 en de Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en de rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren, versie 4.0 van 1 april 2019.

Kind gevestigd. Als voetganger is het ook mogelijk om via de binnenplaats, door het Landhuis en langs de tuin van Hotel Van Langenhove de Graanmarkt te bereiken.

Foto 1: Zicht op het voormalige Stadhuis vanop de Grote Markt (bron: Google Streetview 2019)

Foto 2: Zicht op het Landhuis vanop de binnenplaats van het Stadhuis (bron: <https://id.erfgoed.net/afbeeldingen/209094>)

2.1.2.2 HET VOORMALIGE ZWARTE ZUSTERKLOOSTER

De voormalige kloostergebouwen van de Zwarte Zusters (Foto 3-4) zijn gelegen in de Zwarte Zustersstraat 6-8 (vroegere Kapellestraat). Het complex bestaat uit een kapel (niet mee opgenomen in de herbestemming,

doet momenteel dienst als handelspand), een breedhuis van 8 traveeën en 3 bouwlagen en daarnaast een huis van 4 traveeën en 3 iets hoger uitgewerkte bouwlagen (het voormalige Huis De Kegel). Tot voor kort waren deze gebouwen in gebruik door een aantal stadsdiensten. Tegenwoordig zijn de gevels van zowel het breedhuis als het voormalige Huis De Kegel in een lichtgroene tint geverfd. Aan de achterzijde is het complex veel heterogener van aard, met tal van aanpassingen en aanbouwen.

Foto 3: Zicht op het klooster vanuit de Zwarte Zustersstraat (bron: Google Streetview 2020)

Foto 4: Zicht op de achterzijde van de kloostergebouwen

2.1.2.3 HOTEL VAN LANGENHOVE

Het Hotel Van Langenhove is gelegen naast de kloostergebouwen in de Zwarte Zustersstraat 10 (Foto 5-6) en is een wit geschilderde herenwoning met koetspoort. Aan de achterzijde is een mooie tuin gelegen (beschermd als cultuurhistorisch landschap) en een parking. Tot voor kort werd ook dit complex gebruikt door enkele stadsdiensten.

Foto 5: Zicht op het Hotel Van Langenhove vanuit de Zwarte Zustersstraat (bron: Google Streetview 2020)

Foto 6: Zicht op de achterzijde van het Hotel Van Langenhove

2.1.2.4 PUPILLEN SITE

Het complex dat in de volksmond gekend staat als de Pupillensite bestaat uit een groot O-vormig complex gelegen langs de Graanmarkt (huisnummers 1-2-3, Foto 7-8) dat aan de straatzijde een nogal heterogene indruk geeft. Centraal is een grote inrijpoort die toegang geeft tot een grote, grotendeels verharde binnenplaats. Ondanks de verharding lijken planten stilaan de bovenhand te nemen op deze binnenplaats. Het complex staat momenteel leeg. Ook de terreinen van de huidige Utopia bibliotheek (ten noorden gelegen) maakten oorspronkelijk deel uit van dit complex.

Foto 7: zicht op de Pupillensite vanaf de zuidzijde van de Graanmarkt (bron: Google Streetview 2020)

Foto 8: zicht op de Pupillensite vanaf de noordzijde van de Graanmarkt (bron: Google Streetview 2020)

2.1.2.5 GRAANMARKT

De Graanmarkt bestaat uit een relatief klein en open parkje met enkele zitbanken, wandelpaden, graspleintjes, struiken en bomen. Aan de zijde van de Pupillensite is er tevens een oorlogsmonument. Aan de buitenzijden van het parkje zijn parkeerplaatsen en enkele fietsenstallingen.

Foto 9: zicht op de Graanmarkt vanuit zuidwestelijke hoek (bron: Google Streetview 2020)

Foto 10: zicht op de Graanmarkt vanuit noordoostelijke hoek (bron: Google Streetview 2022)

2.1.3 DE ONDERZOEKSOPDRACHT

2.1.3.1 VRAAGSTELLING

Deze bureaustudie heeft tot doel om op basis van bestaande bronnen informatie te verzamelen over de aan- of afwezigheid van een archeologische site op het terrein, de karakteristieken en bewaringstoestand ervan, de relatie met het landschap, de waarde ervan en de wijze waarop met het terrein moet omgegaan worden bij eventuele bodemingrepen. Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek van het terrein?
- Welke gebruiksevolutie kende het terrein?
- Wat is het wetenschappelijk kennispotentieel van een eventueel aanwezige archeologische site op lokaal, regionaal en op Vlaams niveau?
- Wat is de aard en waardering van het kennispotentieel?
- Is er verder vooronderzoek noodzakelijk en welke vorm dient dit aan te nemen?

2.1.3.2 DE RANDVOORWAARDEN

Niet van toepassing.

2.1.4 WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN HET BUREAUONDERZOEK

2.1.4.1 MOTIVERING VAN DE ONDERZOEKSSTRATEGIE, -METHODEN EN –TECHNIEKEN

STRATEGIE

In deze nota wordt een **bureauonderzoek** uitgevoerd **voor een zone die gekenmerkt wordt door een hoge dichtheid aan bebouwing in het verleden**. Dit type onderzoek heeft als bijkomend doel de gebruiksgeschiedenis en de relatie tot het omliggende stadsweefsel te kennen. Daarvoor wordt bijzondere aandacht besteed aan het onderzoek van archieven en eventueel eerder uitgevoerd onderzoek naar de historische evolutie van deze stadszone.

Dit bureauonderzoek moet uiteindelijk leiden tot een gemotiveerd advies of, en welke, maatregelen van verder vooronderzoek (met of zonder ingreep in de bodem) op het projectgebied noodzakelijk zijn.

METHODEN EN TECHNIEKEN

Met het oog op een gemotiveerd advies is enerzijds landschappelijk, historisch en archeologisch bronnen- en online beschikbare georeferentie kaartenmateriaal geconsulteerd en zijn eventuele (recente) verstoringen binnen het projectgebied geïnventariseerd, met het oog op het opstellen van een archeologisch verwachtingspatroon. Anderzijds is de impact van eventuele werken op de ondergrond geëvalueerd. Deze impact werd afgewogen ten aanzien van het te veronderstellen verwachtingspatroon, op basis waarvan uiteindelijk een gemotiveerd advies kan opgesteld worden.

2.1.4.2 ORGANISATIE VAN HET BUREAUONDERZOEK

Alle hieronder vernoemde bronnen zijn geconsulteerd door de erkend archeoloog Sigrid Klinkenberg en assistent archeoloog Erik Verbeke. Opmaak van de figuren en de georeferentie geschiedde door Sigrid Klinkenberg en Erik Verbeke. Inhoudelijke afwegingen en keuzes zijn in overleg geschied tussen Sigrid Klinkenberg, Wouter De Maeyer en Bart Cherretté.

2.1.4.3 ASPECTEN WAARVOOR HET ADVIES VAN SPECIALISTEN WERD INGEROEPEN

Niet van toepassing.

2.1.4.4 ASPECTEN WAARVOOR ALGEMENE WETENSCHAPPELIJKE ADVISERING WERD INGEROEPEN

Niet van toepassing.

2.1.4.5 MOTIVERING VAN DE GESELECTEERDE BRONNEN

Tijdens het bureauonderzoek is een analyse gemaakt van de **bodemsoorten**. Daarnaast werd onderzocht waar mogelijk afgedekte bodems en/of resten uit de prehistorie of jongere periodes kunnen verwacht worden. De aardkundige gegevens zijn online opgezocht via de Bodemverkenner (www.dov.vlaanderen.be) en de Geopunt-kaart (www.geopunt.be), de kaarten zelf zijn geraadpleegd via WMS in een GIS-omgeving. Verdeler van deze kaarten is de Databank Ondergrond Vlaanderen.

Het belangrijkste beschikbare **historisch kaartmateriaal** is vooral geraadpleegd om de grondgebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Deze informatie uit het historische kaartmateriaal kan een impact hebben op de kwaliteit van het eventueel oudere bodemarchief. Het historisch kaartmateriaal is (indien mogelijk) georeferentie geraadpleegd via WMS in een GIS-omgeving. Verdeler van het kaartenmateriaal is het Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen. Daarnaast zijn ook verschillende historische kaarten en bronnen geraadpleegd uit het Stadsarchief van Aalst en de Koninklijke Bibliotheek van België.

Voor het archeologisch kader is de Centrale Archeologische Inventaris (**CAI**) geraadpleegd, alsook de beschikbare literaire bronnen.

Voor het bouwhistorisch kader is de Inventaris Onroerend Erfgoed geraadpleegd.

De recente opmetingsplannen van de terreinen, meer specifiek van de kelders, zijn door Stad Aalst en het AGSA ter beschikking gesteld.

Alle gegevens werden hierna samengebundeld in voorliggende bureaustudie.

2.2 ASSESTRAPPORT

2.2.1 METHODEN, TECHNIEKEN EN CRITERIA

Het assessmentrapport omvat alle informatie afkomstig uit het **bureauonderzoek**: dit zijn alle relevante gegevens die over het projectgebied verzameld kunnen worden uit toegankelijke literatuur en kaartmateriaal en bijdragen tot het gefundeerd inschatten van het archeologisch potentieel van het plangebied. Om dit laatste te bereiken worden de verzamelde gegevens met elkaar vergeleken, geconfronteerd en samengelegd. Vanuit deze assessment van het plangebied moet een goede motivering mogelijk zijn over de noodzaak en het nut van al dan niet verder te nemen maatregelen.

Een waardevol assessment van het archeologisch potentieel van een projectgebied op basis van een bureauonderzoek is enkel mogelijk indien de bronnen voldoende en afdoende relevante gegevens opleveren om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Bij afwezigheid of onvoldoende data zijn bijkomende maatregelen nodig om tot een correcte inschatting voor het projectgebied te komen.

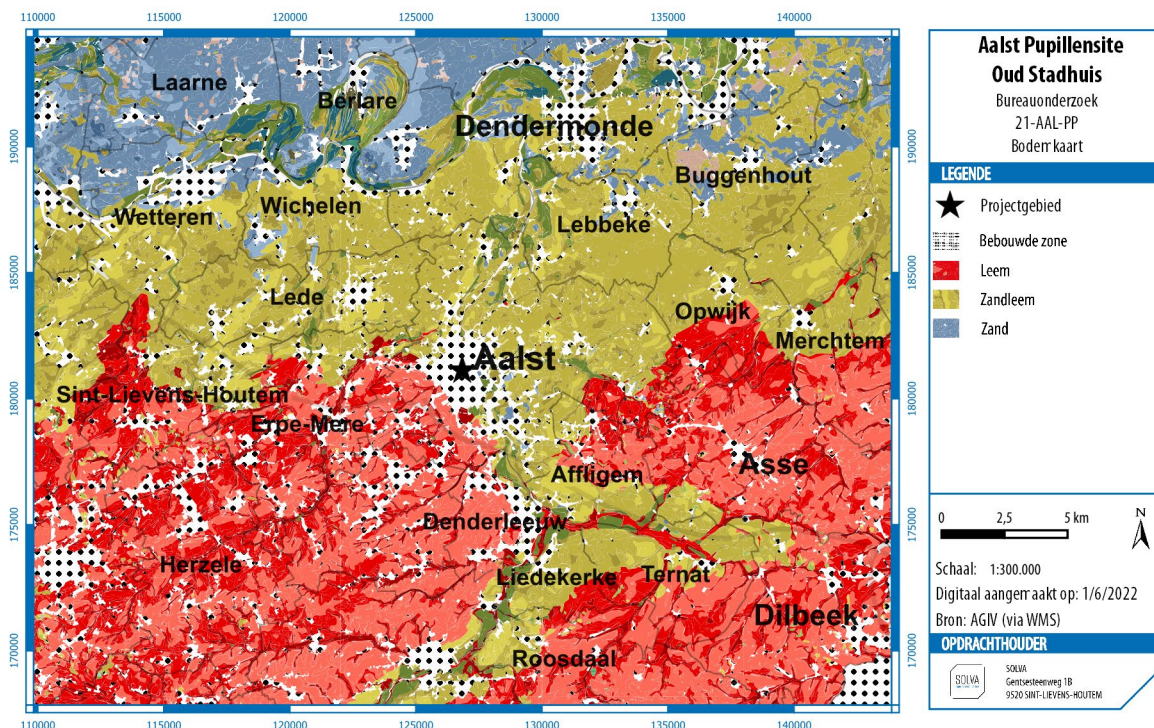
2.2.2 CONSERVATIE-ASSESSMENT

Alle gegenereerde data die in het kader van deze archeologienota tot stand komen, worden door **SOLVA** digitaal bewaard op een centrale server die dagelijks “in-huis” wordt geback-up’t en off-site wordt gekopieerd. Alle gegenereerde data en rapporten zijn geïntegreerd in de **SOLVA**-Archeologiedatabank raadpleegbaar. Een conservatie-assessment voor vondsten of stalen is bij dit bureauonderzoek niet van toepassing.

2.2.3 DE LANDSCHAPPELIJKE LIGGING VAN HET ONDERZOEKSGBIED EN ZIJN OMGEVING

2.2.3.1 ALGEMENE LANDSCHAPPELIJKE EN GEOGRAFISCHE SITUERING

Aalst is gesitueerd in het oosten van de provincie Oost-Vlaanderen, in de Dendervallei. De historische binnenstad is grotendeels te situeren op de linkeroever van de Dender. Dit gebied behoort tot de ecoregio van de Midden-Vlaamse overgangsgebieden, meer bepaald het Midden-Vlaams glooiend zandleemdistrict. De overgang van dit zandleemdistrict naar het Zuid-Vlaamse lemig heuveldistrict situeert zich ter hoogte

Figuur 3: Bodemkaart met aanduiding van Aalst (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 18/2/2020)

van Aalst. Het projectgebied situeert zich in het centrum van Stad Aalst. Het projectgebied valt volgens het gewestplan in woongebied.

2.2.3.2 AARDKUNDIGE EN HYDROGRAFISCHE SITUERING

ALGEMENE GEOLOGISCHE EN GEOMORFOLOGISCHE SCHETS VAN DE REGIO¹⁴

De Dendervallei waarbinnen het projectgebied is gesitueerd, is gelegen in het zogenaamde **Midden-Vlaams glooiend zandleemdistrict**. Het district bestaat uit een weinig tot matig geaccidenteerd Tertiair glooiend landschap waarop voornamelijk zandlemige eolische gronden werden afgezet. Het district bevindt zich in Midden-Vlaanderen.

Het district vormt in feite een overgangszone tussen het 'Pleistoceen riviervalleiendistrict' (Vlaamse vallei) in het noorden en het 'Zuid-Vlaams lemig heuveldistrict' in het zuiden. In principe zijn dergelijke gebieden soort- en gradiëntrijk, waarbij naast de typische ecosystemen van zandige en lemige gebieden ook allerlei soorten voorkomen die aan gradiënten gebonden zijn. Het is een bijna open kouterlandschap met nat bos en weiden in de depressies. In principe zou het ecodistrict nog verder in drie subgebieden onderverdeeld kunnen worden: een vlak nat zandleemgebied vooral in het noordelijke deel van het district, een droog zandleemgebied voornamelijk in het centrale gedeelte en een golvend zandleemgebied met sterke invloed van de Tertiaire ondergrond vooral in het zuidelijk deel. Deze subgebieden duiden nog maar eens op het feit dat het district eerder als een overgangsgebied te beschouwen is.

Tertiair

Tijdens het Tertiair werden mariene zand- en kleilagen afgezet, achtereenvolgens de Formatie van Kortrijk, Formatie van Tielt, Formatie van Gent, Formatie van Lede en Formatie van Maldegem. Na daling van de zeespiegel werden deze sedimenten in het Pleistoceen (Quartair) door erosie aangetast, en dan voornamelijk de zandige formaties. De kleiige lagen boden meer weerstand aan de erosie en vormden de heuveltoppen van het Tertiair reliëf. Het resultaat is een vrij sterk golvend en versneden tertiair oppervlak met een lichte daling naar het noorden toe.

Het Tertiaire substraat bestaat in het oostelijke deel overwegend uit klei (leden uit de Formatie van Maldegem), terwijl het westelijke deel meer zandig is, met plaatselijk (kleiige) heuveltoppen. Dit weerspiegelt zich sterk in het huidige landschap (reliëf, waterhuishouding). Tijdens het Weichselglaciaal werd het Tertiaire landschap grotendeels afgedekt met een Quartaire voornamelijk niveo-eolische dekmantel. Dit pakket bezit een dikte van 0 tot 10m. De variatie in dikte wordt verklaard door topografie en de overheersende westenwind-richting tijdens de afzettingen. Het eolisch materiaal is het dikst in de depressies en op zwakke, naar het oosten gerichte hellingen (5 tot 10m). Op de ruggen bedraagt het nog 1 à 2 m, terwijl het op de heuveltoppen dikwijls ontbreekt.

Quartair

De Quartaire afzettingen werden in verschillende perioden tijdens het Weichselglaciaal afgezet. Het materiaal, dat tijdens de eerste twee fasen sedimenteerde, werd in de nabijheid van de Tertiaire verhevenheden vaak weggeërodeerd. In het begin van de derde fase werd ten gevolge van afspoeling en afglijding vaak Tertiair, vooral zandig materiaal, verplaatst en vermengd met de niveo-eolische sedimenten. Dit verspoelde materiaal komt voor in de ondergrond van de meeste zandleemprofielen en is van groot belang voor de bodemgesteldheid, inclusief de waterhuishouding van de gronden. Op het einde van het Tardiglaciaal werden langs de Dender (Wieze-Denderbelle) duinruggen afgezet door verwaaiing van lokale voornamelijk licht zandleem sedimenten. Tijdens het Holoceen werd alluvium in de valleien afgezet en in recente tijden traden nieuwe verstuiwingen en afzettingen op ten gevolge van ontbossingen.

Geomorfologie

Hoewel de Quartaire afzettingen een verzachting van het Tertiaire landschap teweegbrachten, is het reliëf in hoofdzaak als een erosiereliëf te beschouwen. Het reliëf wordt in dit zandlemig gebied nog beïnvloed door het onderliggende Tertiaire substraat. Vooral in het zuidelijke deel (aansluitend op het 'Zuid-Vlaams lemig heuveldistrict') is deze invloed nog vrij duidelijk aanwezig. Het Tertiair geaccidenteerd landschap in

---

¹⁴ We baseren ons voor deze beschrijving op de definitie en karakterisering van de ecodistricten in Vlaanderen. In het concept 'ecodistrict' worden diverse geologische, geomorfologische, bodemkundige, hydrografische en historisch-geografische aspecten, die ook een determinerende invloed hebben gehad op het menselijk handelen in het verleden, in relatie tot elkaar besproken: Sevenant et al. 2002.

het noordelijk gedeelte is vrijwel geheel genivelleerd door de Quartaire niveo-eolische dekmantel die tijdens het Weichselglaciaal werd afgezet.

Bodem

De Pleistocene sedimenten zijn de voornaamste bodemvormende bestanddelen in het district. Het zandige lössleem, dat in dit gebied afgezet werd tijdens de laatste ijstijd, wordt op een lager reliëfniveau aangetroffen dan de zuivere lössafzettingen (afgezet in de zuidelijk gelegen districten). Het bezit soms een sterk variërende textuur indien het tijdens zijn afzetting vermengd werd met verspoeld Tertiair zand. Niet tot zwak gleyige bodems met een textuur B-horizont (grijsbruine podsolachtige bodems) bevinden zich eerder in het zuiden van het district. Deze bodems werden gevormd onder een gemengd loofbos en zijn typisch voor zandleem- en leemgebieden. Doorgaans vertonen deze gronden een normale waterhuishouding. Elders overwegen gronden met een sterk gevlekte of verbrokkelde textuur B-horizont. Het betreft gedegradeerde grijsbruine podsolachtige bodems, die onder andere ontstaan zijn door het in cultuur brengen van gronden (en dus het rooien van de natuurlijke bosvegetatie). De zandleemgronden zijn niet tot matig gleyige gronden. Op de Tertiaire opduikingen komen niet tot sterk gleyige gronden voor met een niet bepaalde profielontwikkeling. De beekvalleien worden gevormd door hydromorfe alluviale gronden.

De textuur van de meeste zandleemgronden wordt lichter (zandiger) naarmate ze dieper liggen of gaan over tot verspoeld, kleiig, Tertiair materiaal. In het zandleemgebied, waar het Quartaire dek vaak op matige diepte op een zandig-lemig complex rust, hebben vele gronden een gebrekkige waterhuishouding, te wijten aan de langzame oppervlakkige drainering en aan een tijdelijk opgehouden watertafel. Deze watertafel wordt plaatselijk gevormd op een weinig doorlatende (Tertiaire) laag (indien deze op minder dan 2-3 m diepte voorkomt). Op andere heuvels (bijvoorbeeld de heuvel ter hoogte van Lede), waar een sterk doorlatende Tertiaire ondergrond voorkomt (Tertiair zand), liggen goed ontwaterde gronden.

HET PROJECTGEBIED

De **Quartairgeologische profieltypekaart** karakteriseert het projectgebied grotendeels als geen Holocene en/of Tardiglaciale afzettingen bovenop de Pleistocene sequentie (3), met een klein deel Holocene en/of Tardiglaciale fluviatiele afzettingen (a) bovenop de Pleistocene sequentie (3) in het zuiden en oosten van het projectgebied.

Figuur 4: Quartairgeologische typeprofielkaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022)

Op de **Tertiairgeologische profieltypekaart** is te zien dat het projectgebied gelegen is op de Formatie van Kortrijk, meer bepaald grotendeels ter hoogte van het Lid van Aalbeke en in het uiterste zuiden en westen van het Lid van Moen.

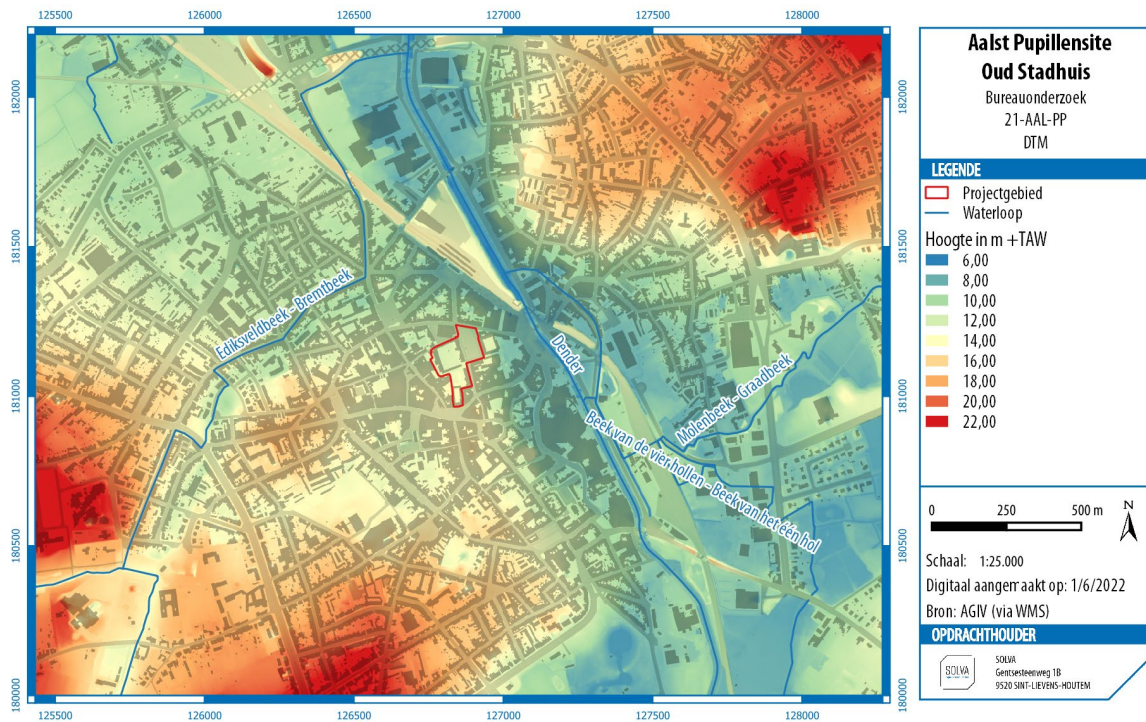
Figuur 5: Tertiairgeologische typeprofielkaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022)
 Voor het gebied is **geen geomorfologische kaart** beschikbaar.

2.2.3.3 FYSISICH-GEOGRAFISCHE SITUERING

Aalst is gesitueerd in het oosten van de provincie Oost-Vlaanderen, in de Dendervallei. De historische binnenstad is grotendeels te situeren op de linkeroever van de Dender. Dit gebied behoort tot de ecoregio van de Midden-Vlaamse overgangsgebieden, meer bepaald het Midden-Vlaams glooiend zandleemdistrict. De overgang van dit zandleemdistrict naar het Zuid-Vlaamse lemig heuveldistrict situeert zich ter hoogte van Aalst.¹⁵

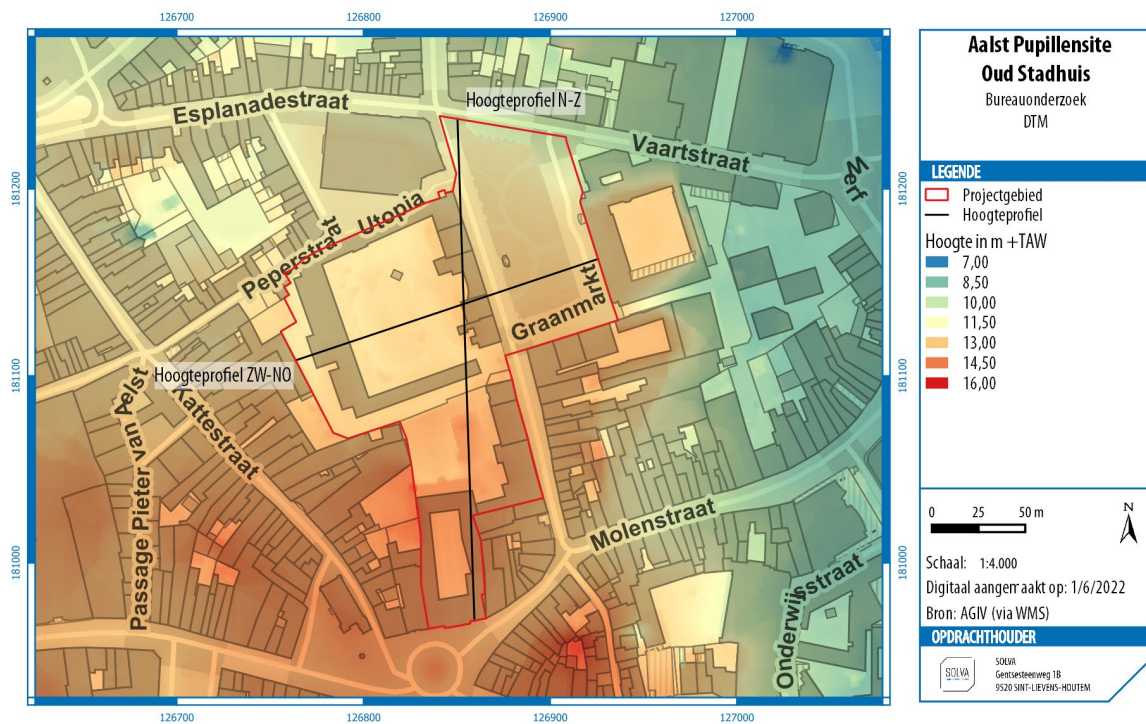
¹⁵ In't Ven en De Clercq, 2005, pp. 21-23.

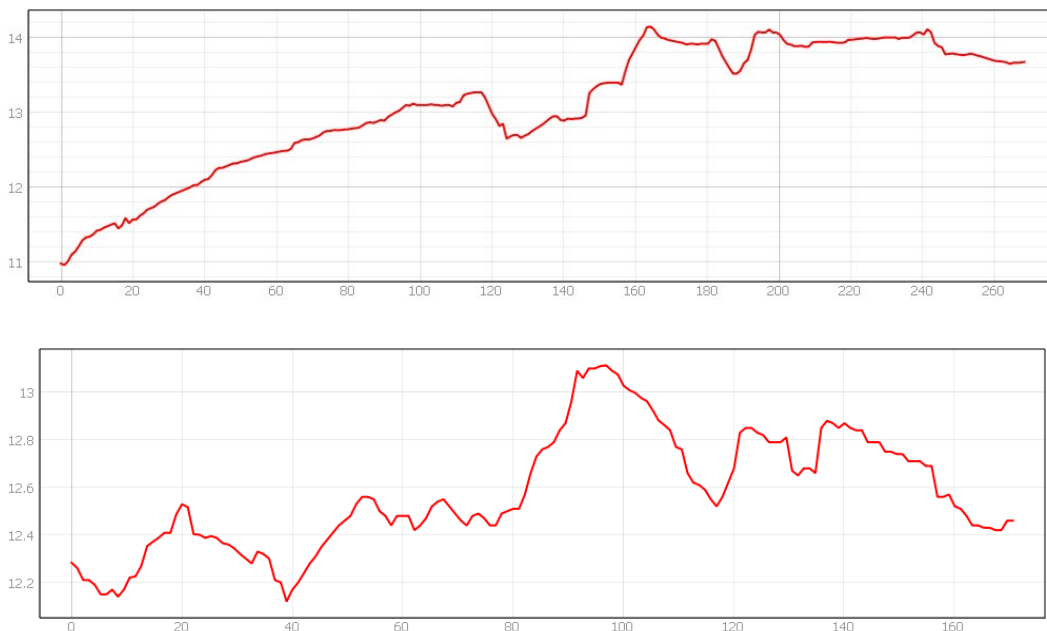

Figuur 6: Digitaal terreinmodel met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022)

Het projectgebied zelf helt af in noordelijke richting met hoogtes schommelend tussen 11 m ten noorden en +14 m TAW in het zuiden. Langs de breedte-as (zuidwest-noordoost) vertoont het gebied een eerder effen verloop met hoogtes schommelend tussen 12 en 13m TAW.

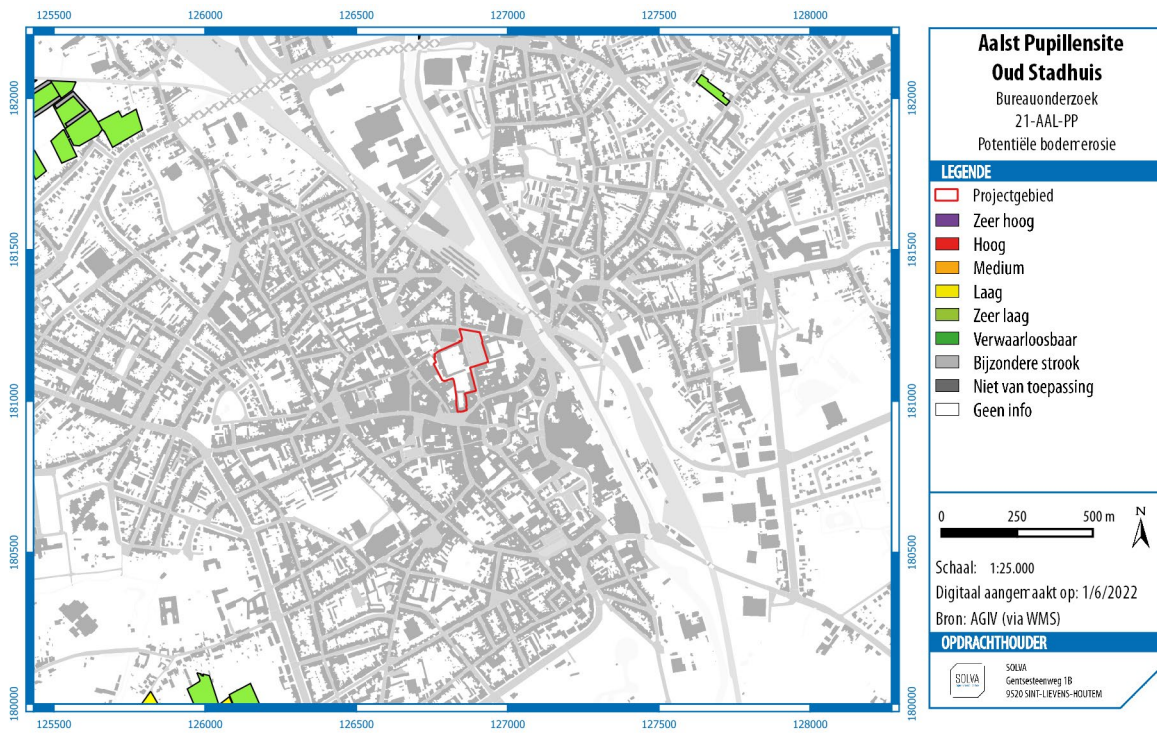
Figuur 7: Digitaal terreinmodel (detail) met aanduiding van het projectgebied en hoogteprofielen (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022)

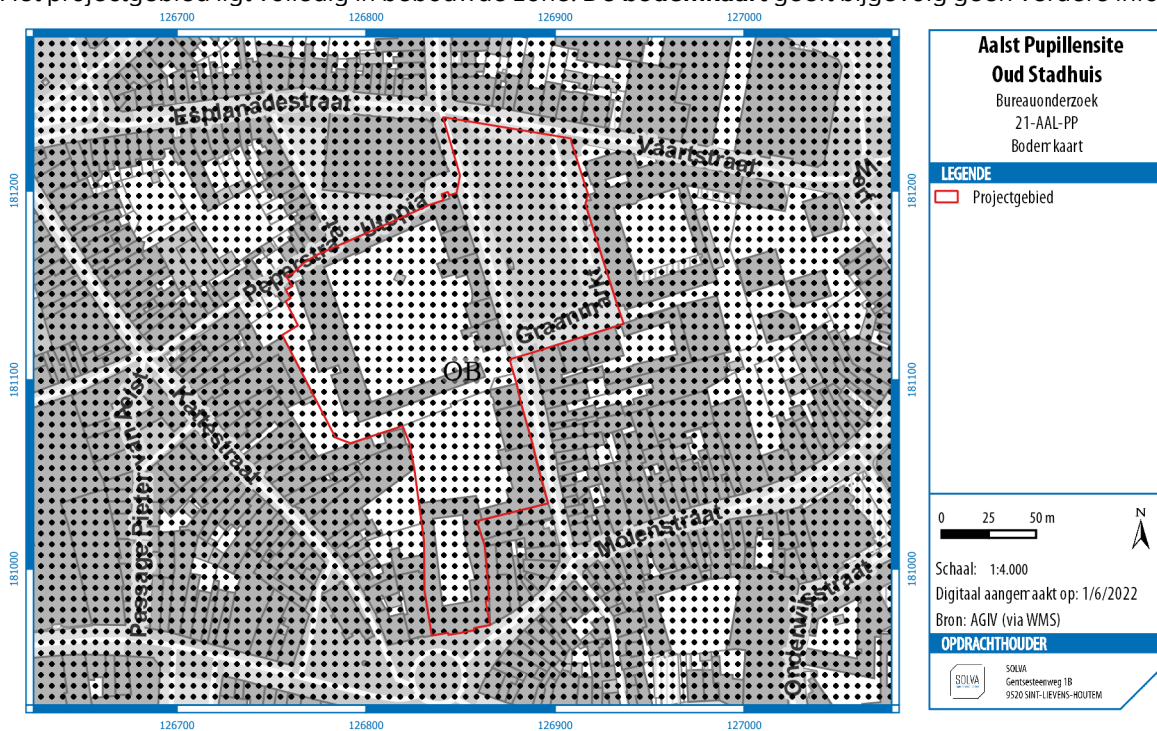
Figuur 8: Hoogteprofielen genomen ter hoogte van het projectgebied (digitaal aangemaakt op 1/6/2022)

De **potentiële bodemerrosiekaart** geeft voor het projectgebied zelf geen concrete informatie weer. De dichtstbijzijnde percelen hebben een lage tot zeer lage kans op bodemerrosie.

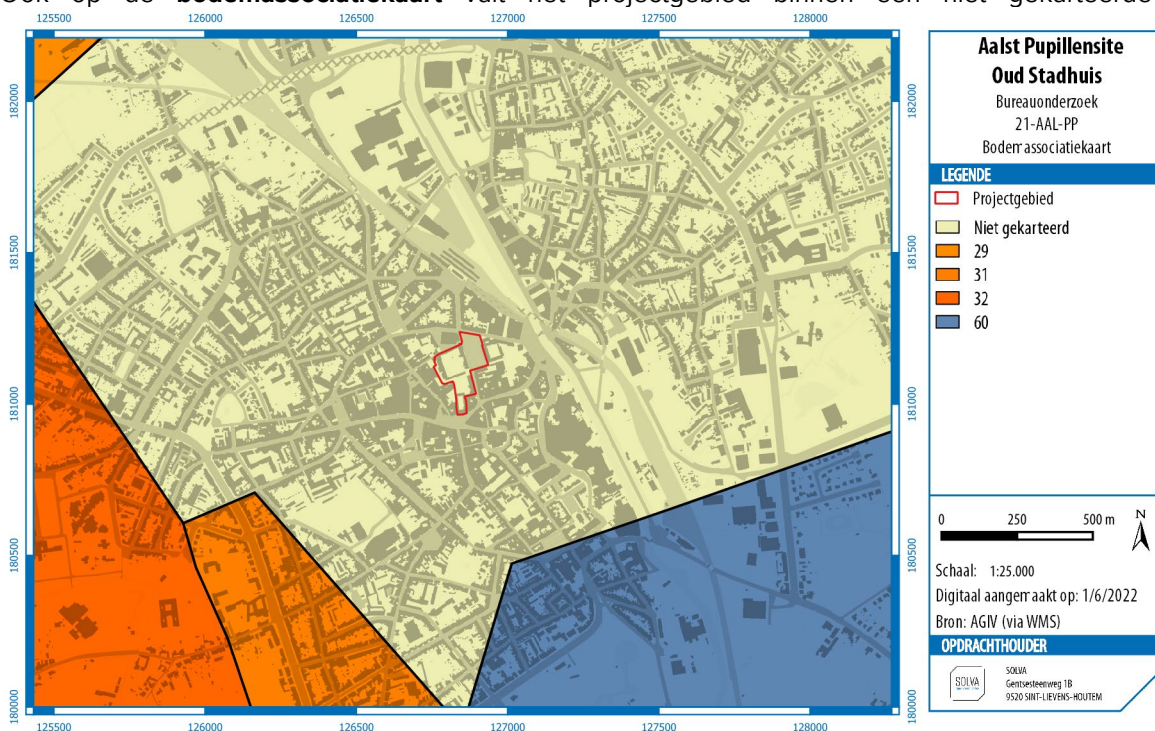

Figuur 9: Potentiële bodemerosiekaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022)
 Het projectgebied ligt volledig in bebouwde zone. De bodemkaart geeft bijgevolg geen verdere informatie.

Figuur 10: Bodemkaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022)

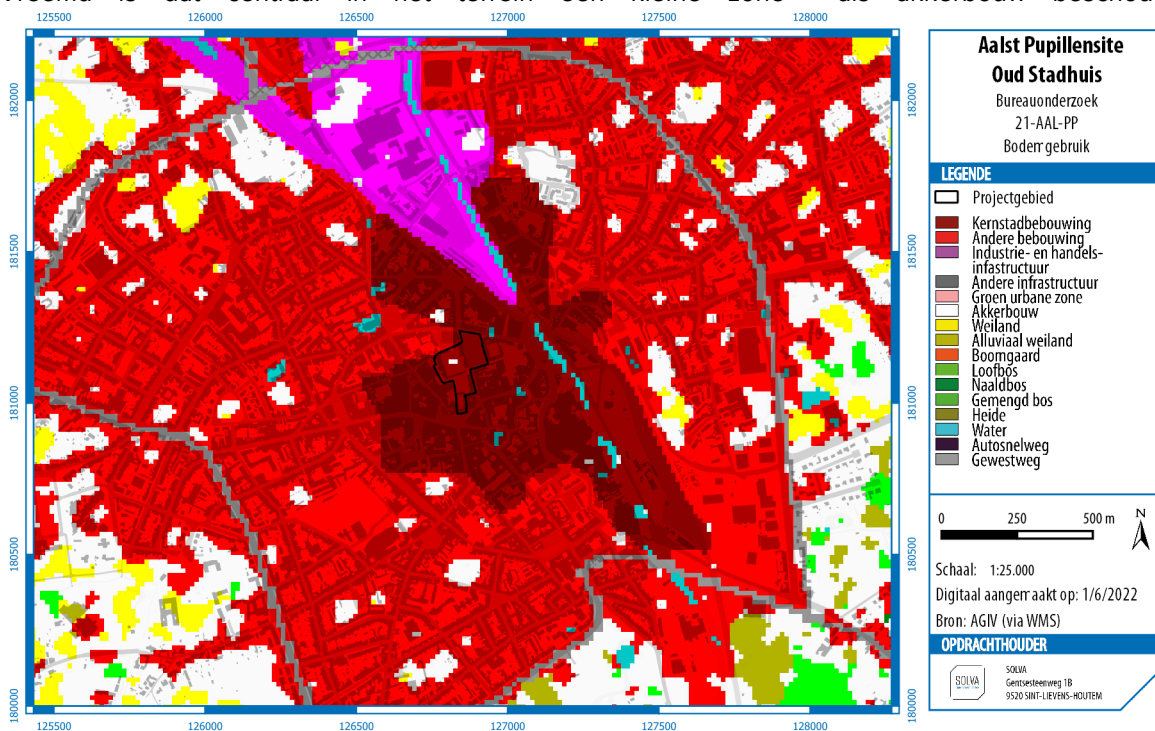
Ook op de **bodemassociatiekaart** valt het projectgebied binnen een niet gekarteerde zone.

Figuur 11: Bodemassociatiekaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022)

2.2.3.4 GRONDGEBRUIK

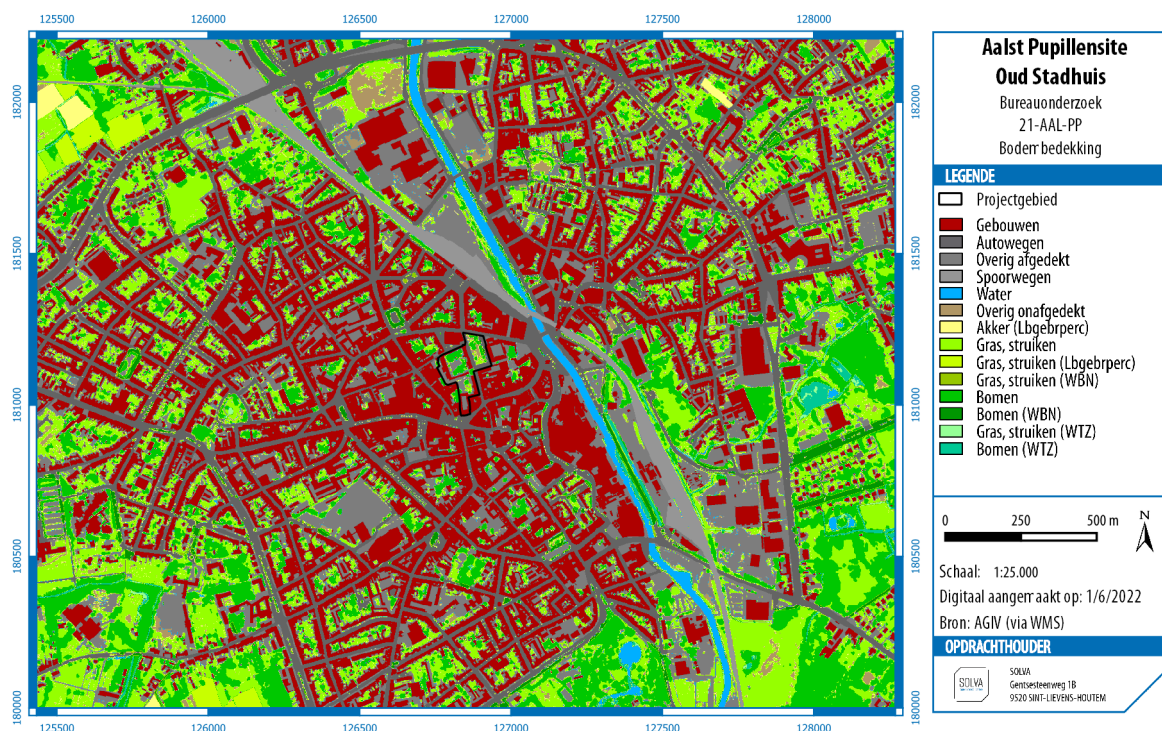
Volgens de **bodemgebruikskaart** valt het projectgebied volledig in een zone met 'Kernstadbebouwing'. Vreemd is dat centraal in het terrein een kleine zone als akkerbouw beschouwd is.

Figuur 12: Bodemgebruikskaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022)

De **bodembedekkingskaart** toont dat het projectgebied deels bebouwd en verhard is en deels wordt ingenomen door bomen en gras of struiken.

Figuur 13: Bodembedekkingskaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022)

Een **recente luchtfoto** uit 2021 toont dat binnen het projectgebied de verharde gedeelten grotendeels gebruikt worden als parking. Verder zijn ook 3 groene zones te herkennen.

Figuur 14: Luchtfoto uit 2021 met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022)

Een gedetailleerde beschrijving van de bestaande toestand van het projectgebied wordt beschreven onder 2.1.2.

2.2.4 HET ONDERZOCHE GEBIED EN ZIJN OMGEVING IN ZIJN HISTORISCH KADER

2.2.4.1 HISTORISCH KADER

2.2.4.1.1 ARCHEOLOGISCH AALST

De archeologische activiteiten te Aalst hebben steeds veel aandacht opgebracht voor de middeleeuwse stadsontwikkeling. Het onderzoek naar het ontstaan en de (pre)stedelijke ontwikkeling van Aalst werd omkaderd door een hypothetisch model dat destijds door Dirk Callebaut (toenmalige NDO, Nationale Dienst voor Opgraving) werd opgesteld, op basis van een confrontatie van historische, cartografische en toponymische bronnen.¹⁶ Volgens dit model ontwikkelde zich rond een Karolingische curtis (Villa Alost) een prestedelijke kern die in de volle middeleeuwen omwijd werd. Deze in oorsprong D-vormige omwalling die aansloot op de Dender, zou volgens het model van Callebaut op een bepaald ogenblik naar het zuiden toe uitgebreid worden. Deze uitbreiding, parallel aan de Dender, heeft de Pontstraat als centrale as. Vermoedelijk ten laatste in het eerste kwart van de 13de eeuw zou de stad nogmaals uitbreiden. Het zou tenslotte nog tot de 19de eeuw duren vooraleer Aalst buiten deze laatmiddeleeuwse omwalling zou uitgroeien.

Callebaut gaf rond dezelfde periode het startsein voor archeologisch onderzoek in Aalst, wat meteen de mogelijkheid bood het hypothetische model te toetsen aan de archeologische gegevens.¹⁷ In de jaren die hierop volgden, is dit thema een belangrijk aandachtspunt gebleven bij diverse onderzoeken die in de Aalsterse binnenstad werden gevoerd.

Een geactualiseerde visie op de stadsontwikkeling, van de hand van Koen De Groote, en met een aantal belangrijke aanpassingen ten opzichte van het model van Callebaut, is te vinden in het *Festschrift* "Exchanging Medieval Material Culture" ter ere van Frans Verhaeghe.¹⁸ In dit artikel komt duidelijk naar voor dat de lokalisering van de Villa Alost, op basis van de latere vermelding van de term Zelhof bij de stichting van het Onze-Lieve-Vrouw-Hospitaal in de 13de eeuw, moet genuanceerd worden. Zo bleek uit opgravingen op deze plaats dat de helft van de oppervlakte van dit hospitaal zich bevindt in de winterbedding van de Dender. Op basis van de archeologische gegevens is de ophoging ervan te plaatsen in de loop van de 12de eeuw. Ook het ontbreken van Karolingische vondsten spreekt een strikte lokalisering van de Villa Alost op deze plaats tegen. Integendeel, een beetje verder, ter hoogte van de Oude Vismarkt zijn enkele sporen uit de Karolingische en zelfs de Merovingische periode aangetroffen.¹⁹ Ook bij opgravingen op de speelplaats van het Sint-Jozefscollege kwamen in 2009 Merovingische houtbouwsporen aan het licht. Voor de identificatie van de Villa Alost komt dus een veel ruimer gebied dan oorspronkelijk gedacht in aanmerking en de oorsprong ervan gaat bovendien veel verder terug in de tijd.²⁰ Het is pas na 1050 dat de stadswording op gang trekt onder invloed van verschillende factoren. In de eerste plaats speelt de locatie van Aalst, gelegen aan de kruising van de oude handelsroute Brugge-Keulen en de Dender, een belangrijke rol. Ook de aanwezigheid van een nieuwe heer zal vanaf 1050 een grote invloed hebben. Op dat ogenblik verovert de Graaf van Vlaanderen immers het noordelijk landgedeelte tussen Schelde en Dender. Aalst neemt de functie van zetel van het nieuwe burggraafschap, het latere Land van Aalst, op en de nieuwe burggraaf start met de bouw van een motte. Een combinatie van de vorige factoren zorgt voor de aantrekking van handelaars en ambachtsslui die de stad in wording een nieuwe impuls geven. Deze fase verloopt zeer snel en in de loop van de tweede helft van de 11de eeuw start de bouw van de eerste D-vormige stadsomwalling. Op dit ogenblik begint de echte stadsontwikkeling.²¹ De hypothese van een uitbreiding van deze eerste omwalling naar het zuiden zoals D. Callebaut suggereerde, lijkt bij opgravingen in 2008 in de Louis D'Haeseleerstraat tegengesproken te worden. Nergens op het vermoede tracé waren hiervoor aanwijzingen te vinden.²² De herorganisatie van de zone rond de Oude Vismarkt, met onder andere de opvulling van een deel van de winterbedding van de Dender, in de tweede helft van de 12de eeuw en de bouw van de tweede omwalling vormen het sluitstuk van de stedelijke ontwikkeling.²³ De bouw van deze tweede omwalling, gesitueerd op de zogenaamde 'Wallenring', is dankzij een archeologisch onderzoek van SOLVA op het Vredeplein (2009) en Keizersplein (2013) te plaatsen in het eerste kwart van de 13de eeuw.²⁴

---

16 Callebaut 1983a.

17 Callebaut 1983b en 1983c.

18 De Groote 2010, p. 249-266.

19 De Groote 2010, p. 253.

20 De Groote, Moens & Ameels 2010, p.44-45.

21 De Groote 2010 p. 254-259.

22 De Groote & Moens 2009, p. 120-122.

23 De Groote 2010, p. 254-259.

24 Bartholomieux et al, 2015.

Het projectgebied is gelegen binnen de laatmiddeleeuwse stadsomwalling. Sinds het eerste kwart van de 13de eeuw zijn deze terreinen opgenomen in de stad. Aan zuidelijke zijde grenst het gebied aan de Grote Markt. Een recent uitgevoerd proefsleuvenonderzoek op deze Grote Markt bracht aan het licht dat dit gebied in de loop van de 12de eeuw tot ontwikkeling kwam, maar dat er op dat moment nog geen sprake was van een plein.²⁵ Het betrof eerder een kruispunt van een aantal wegen, waaronder de oude handelsweg Brugge-Keulen, de weg naar Dendermonde (huidige Kattestraat) en de voorloper van de huidige Molenstraat. Ook op de plaats van de huidige Zwarte Zustersstraat zal op dat moment reeds een weg geweest zijn: de Kappellestraat die leidde naar de Kapellestraatpoort.²⁶ Net omdat op deze plaats verschillende wegen elkaar kruisen zou dan in de vroege 13de eeuw een centraal stadsplein gecreëerd zijn. Over deze periode en over de bouw van het nieuwe marktplein zijn echter geen historische bronnen beschikbaar. De enige, onrechtstreekse, aanwijzing hiervoor is de bouw van het schepenhuis op de Grote Markt in het eerste kwart van de 13de eeuw, dat dan in 1460 aangevuld wordt met een belfortoren.²⁷ De oudste vermeldingen van andere woningen langs de Grote Markt dateren uit de late 14de en vroege 15de eeuw.²⁸

De zone van het Stadhuis

Een archeologisch onderzoek uitgevoerd in 1999 ter hoogte van het zuidelijke deel van de rechtervleugel van het stadhuis, leverde veel informatie over de oudste bewoningssporen op.²⁹ Het onderzoek werd namelijk aangevuld met een bouwhistorisch onderzoek van de bewaarde kelders en een uitgebreide speurtocht in de archieven. Op basis hiervan kon geconcludeerd worden dat ten noorden van de Grote Markt, tussen het Belfort en het begin van de Molenstraat, in de 15de eeuw 6 woningen te situeren zijn. Van west naar oost zijn dit: s' Gravensteen, den Odevare (later den Beer genoemd), de Borse, de Valcke, de Slotele en de Lelye.³⁰ Tussen de huizen de Slotele en de Lelye zou bovendien een poortgang geweest zijn die toegang gaf tot een aantal achterliggende percelen en waar onder meer een schuur en een stal zouden gelegen zijn. In de periode 1598-1600 koopt het bestuur van het Land van Aalst 3 aanpalende woningen en een poort (de Borse, de Valcke en de Slotele) om hier het landhuis op te richten. Aanvankelijk zullen hiervoor de bestaande woningen eerder grondig verbouwd zijn in plaats van volledig afgebroken. Tussen 1644 en 1784 wordt het landhuis dan geleidelijk verder uitgebouwd tot een langgerekt O-vormig complex met binnenplaats.³¹ Minstens vanaf de eerste helft van de 18de eeuw bevond zich achter het landhuis ook een landschapstuin.³² In 1803 kreeg het landhuis vervolgens een nieuwe bestemming als stadhuis en hiertoe werd het bestaande gebouw langs de Grote Markt afgebroken en vervangen door het nu nog bestaande neoclassicistische gebouw.³³

De Zone van de latere Pupillensite

Op basis van historisch en cartografisch onderzoek kan verondersteld worden dat de resterende zone tussen de Grote Markt, Kattestraat, Peperstraat en Kapellestraat minstens sinds de 15de eeuw bebouwd is. Archeologisch onderzoek op enkele percelen gelegen langs de Peperstraat heeft bovendien uitgewezen dat hier naast woningen ook pottenbakkersateliers waren.³⁴ In het verlengde van de landschapstuin van het landhuis wordt in de tweede helft van de 18de eeuw een U-vormig complex opgetrokken, bedoeld om een stoeterij op te richten. Aan het einde van de 18de eeuw wordt dit vervolgens verbouwd tot een vierkant complex met binnenkoer en dat toegankelijk is door middel van een statige directeurswoning en toegangsportaal aan de Kapellestraat (huidige Graanmarkt).³⁵ Dit nieuwe complex doet dienst als mannen en vrouwen gevangenis.³⁶ Kort na 1800 werd dit complex reeds verder uitgebreid en in 1825 kregen de gebouwen een nieuwe bestemming en werden ze door het Ministerie van Justitie omgevormd tot militaire

---

25 Dit proefsleuvenonderzoek werd in het voorjaar van 2021 uitgevoerd door SOLVA, een rapport is hiervoor nog niet beschikbaar.

26 Deze poort is vermoedelijk ter hoogte van of net voor de Albert Liénartstraat te situeren.

27 De Grootte, Moens et al, 2004, p 281

28 Van Nuffel, 1914, pp. 281-299

29 De Grootte, Moens et al, 2004, p 281-408

30 De Grootte, Moens et al, 2004, p 284-287

31 De Grootte, Moens et al, 2004, p 291-293

32 Te zien op Plan de la ville et des faubourgs d'Alost uit 1745

33 De Grootte, Moens et al, 2004, p 293, het huidige gebouw zou pas tussen 1828 en 1830 opgetrokken worden.

34 Van Hove, Bracke et al, 2013

35 De Grootte, Moens et al, 2004, p 293

36 <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/43>

gevangenis, waaraan in 1830 ook de voorgebouwen werden toegevoegd.³⁷ Rond 1845 wordt de militaire gevangenis nogmaals uitgebreid, met de toevoeging van een linkervleugel en een verbouwing van het middenblok. Aanvankelijk doet het nieuwe complex dienst als militaire gevangenis waarin Hollandse krijgsgevangenen worden ondergebracht. Later worden dit militairen met een gevangenisstraf. In deze functie zou het volledige complex verschillende werkplaatsen bevat hebben, o.a. voor kleermakerijen, schoenmakerijen, spinnen, touwslagen, schrijnwerkerij en bakkerij, o.a. ook in de voormalige kloostergebouwen. Vanaf 1833 werd er tevens een school ingericht voor een basisondericht op vlak van lezen, schrijven, rekenen en aardrijkskunde.³⁸

In 1859 wordt de militaire gevangenis afgeschaft en vervangen door de “Ecole des enfants de troupe”, dat later in 1883 herdoopt wordt tot “Ecole des Pupilles de l’Armée”. Het middenblok uit 1845 wordt waarschijnlijk reeds rond 1860 afgebroken, waardoor de huidige binnenkoer ontstaat. Tussen 1880 en 1907 verrijst uiteindelijk het gebouwcomplex van de ‘Pupillenschool’ zoals het er vandaag nog steeds staat.³⁹

Tijdens de eerste wereldoorlog wordt de kazerne gesloten, doch in 1920 opent ze weer haar deuren. In 1933 laat de economische crisis zich ook hier gelden en sluit de Pupillenschool definitief haar deuren (figuur 27). Enkele jaren later wordt zelfs de inboedel verkocht. In 1940, met de tweede wereldoorlog, komen de gebouwen in gebruik als opvangcentrum voor krijgsgevangenen en nemen de Duitsers er hun intrek. Na de bevrijding wordt het complex tijdelijk een interneringskamp voor collaborateurs. Nadien, en tot in 1968, wordt het een centrum waar geestelijken worden opgeleid tot brancardier. Uiteindelijk, na een aantal aanpassingen, wordt het gebouw omgedoopt tot een administratief en gerechtelijk centrum in 1972.⁴⁰

De Graanmarkt

Hoewel sommige bronnen een andere mening zijn toegedaan, is ter hoogte van de huidige Graanmarkt het voormalige Kapucijnenklooster te situeren. De Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed situeert dit gedeeltelijk op de huidige Pupillensite (Graanmarkt 1-3), met andere woorden aan de overkant van de Kapellestraat.⁴¹ Ook de publicatie van de Regie Der Gebouwen uit 1988 naar aanleiding van de uitgevoerde renovatiewerken aan het Rijksadministratiecentrum, gaat er van uit dat de Kapucijnen deels op de huidige Graanmarkt en deels aan de overkant van de Kapellestraat.⁴² Ondertussen gaan lokale historici er echter van uit dat dit klooster eerder te situeren is op de huidige Graanmarkt (cf. de publicatie van Dany D’Herdt⁴³ en Pierre Van Der Vurst⁴⁴). Een nauwkeurige blik op historische kaarten zoals Sanderus, De Deyn en Ferraris lijkt deze laatste hypothese eerder te bevestigen.

De gemeenschap der Kapucijnen kreeg in 1614 toestemming van het stadsbestuur van Aalst en van het bestuur van het Land van Aalst om zich in Aalst te vestigen. Hiervoor namen ze in eerste instantie hun intrek in het huis van de schepen Jan de la Quadra. Nog in 1614 kocht het Land van Aalst voor hen echter woningen op in de Kapellestraat, in 1615 nog verder uitgebreid met de aankoop van de ‘erve ende behuysde steden staende in de Capellestraat toebehoorende aan Hendrik van Steirteghem’. De bouw van het klooster werd voltooid in 1624, hoewel de inrichting nog vele jaren in beslag nam. Hiervan getuigen de talrijke aanvragen en betalingen voor diverse herstellingswerken en verbeteringen. Onder de Franse republiek werd ook deze kloosterorde afgeschaft en hun bezittingen werden in beslag genomen en kregen een andere bestemming. Zo werden de graanvoorraden van de stad in de kloostergebouwen ondergebracht en de hooi- en strovoorraad in de kloostertuin.⁴⁵

Rond 1815 wordt het Kapucijnenklooster uiteindelijk afgebroken en komt er een open, onverharde ruimte met bomenrijen. In het tweede kwart van de 19de eeuw wordt er kortstondig een Graanhal opgericht op het plein (voltooid in 1833), de exacte positie hiervan is echter niet gekend. Deze zou echter nooit in gebruik genomen worden als graanhal en wordt in 1845 ingenomen door de staatsmiddelbare school. Later wordt

---

37 Van Der Vurst 2008, p. 13

38 S.n. 1988, p. 26

39 S.n. 1988, p.28 en 49

40 De Voorpost, 04-11-1988, p. 32

41 <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/42>

42 S.n. 1988, p. 15

43 D’Herdt 2001

44 Van Der Vurst 2009, p. 12

45 Van Der Vurst 2009, p. 88-95

deze vervangen door het Koninklijk Atheneum, dat vandaag de dag nog altijd langs de Graanmarkt gelegen is.⁴⁶

2.2.4.2 INVENTARIS ONROEREND ERFGOED

Er zijn **verschillende erfgoedobjecten** op het projectgebied die zijn opgenomen in de inventaris onroerend erfgoed.

2.2.4.2.1 STADHUIS VAN AALST⁴⁷

Het Stadhuis van Aalst maakt sinds 1991 deel uit van het beschermd monument Stadhuiscomplex Aalst (samen met Huis De Kegel en het Klooster der Zwarte Zusters, cfr. Infra) en van een beschermd stads- of dorpsgezicht en is sinds 2009 aangeduid als vastgesteld bouwkundig erfgoed.

Gelegen ten noorden van het Marktplaats en rechts van het Schepenhuis. Heden betreft het een gesloten complex met gebouwen gegroepeerd rondom een rechthoekige gekasseide binnenplaats. Bestaat uit twee delen: voormalig landhuis van 1643-1645 door de bouwmeester H. De Doncker (Antwerpen) en de aannemers C. Veerman en A. Van Loo, aangepast en deels heropgebouwd in rococo-stijl (tweede tot derde kwart van de 18de eeuw) en ten zuiden, aan de marktzijde afgesloten door een neoclassicistische constructie van architect Louis Roelandt (1828).

Figuur 15: het stadhuis anno 1978, © Vlaamse Gemeenschap (<https://beeldbank.onroerenderfgoed.be/images/245597>)

2.2.4.2.2 HUIS DE KEGEL⁴⁸

Huis de Kegel maakt sinds 1991 deel uit van het beschermd monument Stadhuiscomplex Aalst (cfr. Supra) en is sinds 2009 aangeduid als vastgesteld bouwkundig erfgoed. Het huis werd vernoemd naar de eigenaar in de 19de en 20ste eeuw. Het betreft de voormalige woning van de familie de Smet (18de eeuw) en het geboortehuis van J. de Smet (1771-1854), advocaat en auteur van 'Description de la ville et du comté d'Alost', promotor van studie van Dirk Martens en oprichter van zijn standbeeld op de Grote Markt. Het huis is gelegen in de Zwarte Zustersstraat en maakt vanaf de 19de eeuw deel uit van het klooster der zwarte zusters.

46 S.n. 1988, p. 57

47 <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/46>

48 <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/76>

Figuur 16: het voormalige zwarte zustersklooster met rechts vooraan het huis de Kegel, ©Aalst.tv

2.2.4.2.3 KLOOSTER DER ZWARTE ZUSTERS MET KAPEL⁴⁹

Het klooster maakt sinds 1991 deel uit van het beschermd monument Stadhuiscomplex Aalst (cfr. Supra), is sinds 1997 aangeduid als beschermd monument en sinds 2009 als vastgesteld bouwkundig erfgoed. Het oorspronkelijke zwartzusterhuis was ongeveer 160 m meer noordelijk gelegen in dezelfde straat. Na de opheffing in 1796 en de afbraak van het klooster in 1806 hergroepeert de kloostergemeenschap zich en wordt op initiatief van pastoor De Hert de eigendom Wouters de Dalme aangekocht, gevolgd door de oprichting van het huidige hoofdgebouw. Later kreeg het klooster een uitbreiding door de toevoeging van het Huis de Kegel en de oprichting van de kapel in 1837 (inwijding in 1840). De kapel werd opgericht op de plaats van een oude herberg, Het Boerken, die aan het klooster paalde.

⁴⁹ <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/75>

Figuur 17: de kapel en een deel van het klooster zoals ze er vandaag uitzien, ©Tijl Vereenooghe

2.2.4.2.4 HOTEL VAN LANGENHOVE⁵⁰

Dit gebouw is sinds 1962 aangeduid als beschermd monument en als beschermd cultuurhistorisch landschap en sinds 2009 maakt het deel uit van het vastgesteld bouwkundig erfgoed. Zogenaamd Huis van Langenhove, naar de vooraanstaande familie die het betrok van 1771 tot 1896. Nadien door de stad aangekocht en gebruikt als Handelsrechtbank. Tot voor kort ten dele ingenomen door de stadsdiensten. Herenwoning van het dubbelhuistype, doorgaans gesitueerd circa 1730, waardoor het bij de vroege voorbeelden van ontluikende rococostijl ten lande zou behoren. In de achtertuin staat een Gingko Biloba (Chinese fossielboom), die samen met de omgeving beschermd is als landschap.

---

⁵⁰ <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/77>

Figuur 18: het hotel van Langenhove zoals het er vandaag de dag uitziet, ©Anne Blondé

2.2.4.2.5 NATIONAAL OORLOGSMONUMENT EERSTE EN TWEDE WERELDOORLOG⁵¹

Het nationaal oorlogsmonument voor de 'Oud-leerlingen, de Troepenkinderen en leerling-Pupillen' van Aalst werd opgericht in 1921-1922 en is sinds 2011 aangeduid als beschermd monument en vastgesteld bouwkundig erfgoed. Het bevindt zich op de Graanmarkt, aan westelijke zijde.

---

⁵¹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/212435>

Figuur 19: het nationale oorlogsmonument op de Graanmarkt anno 2010, © Vlaamse Gemeenschap (<https://beeldbank.onroerendergoed.be/images/143454>)

2.2.4.3 HISTORISCH-CARTOGRAFISCHE DOCUMENTEN

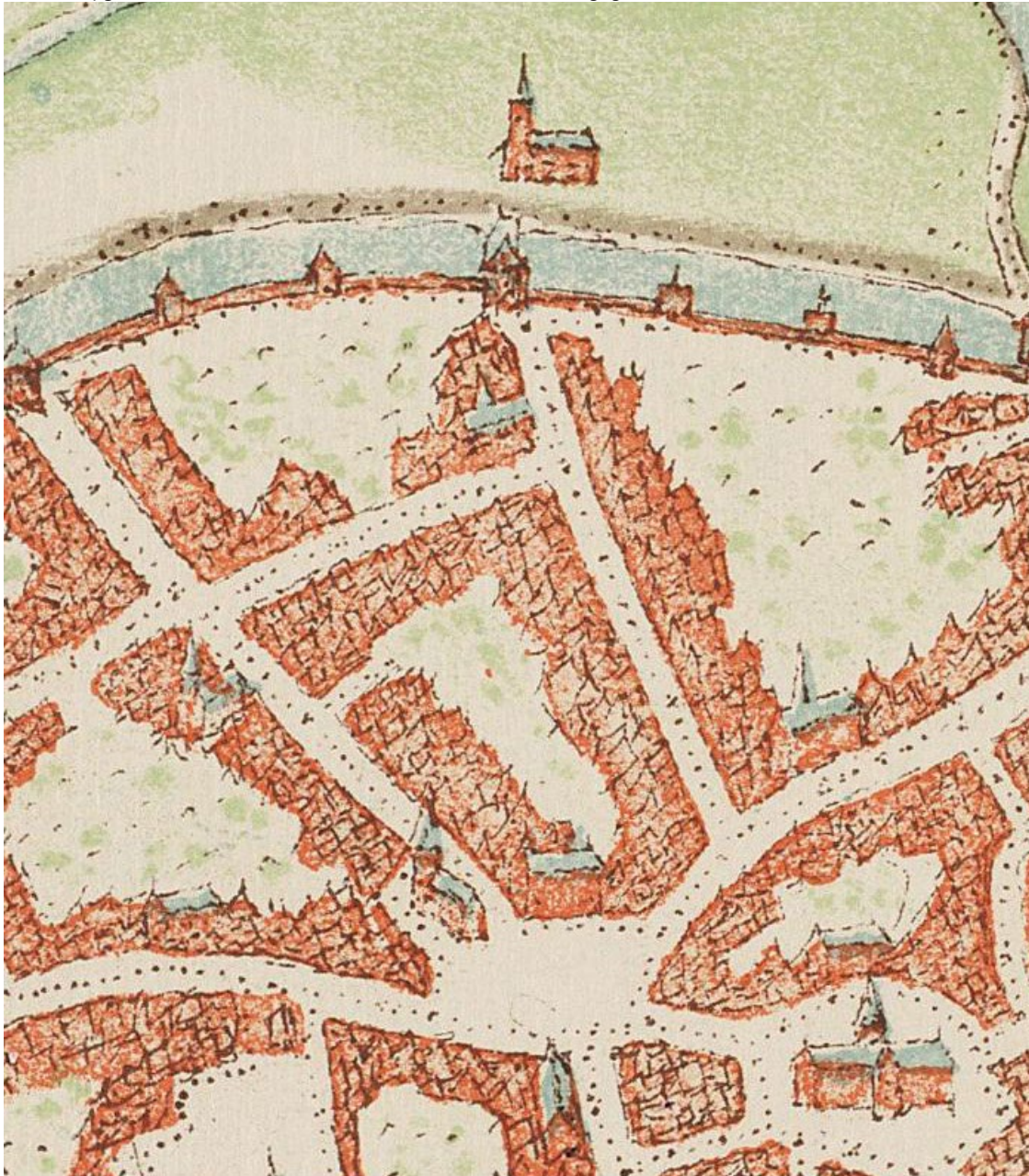
In dit hoofdstuk gaan we dieper in op de historisch-cartografische bronnen die voorhanden zijn en worden deze, in de mate van het mogelijke, geprojecteerd op het huidige kadasterplan. De bedoeling is om op deze wijze bij benadering tot een archeologische zoneringskaart te komen (bebouwing, achtererven, tuinlagen, ...), die - in combinatie met reeds gekende archeologische terreindata – tot een verdere vertaling naar archeologische verwachting en densiteit kan komen.

De meeste historische kaarten kunnen niet exact gegeorefereerd worden op het huidige kadasterplan omdat ze meestal vanuit een bepaald perspectief werden getekend en er gespeeld wordt met de verhoudingen om de belangrijkste gebouwen te benadrukken.

Deze belangrijke gebouwen kunnen echter vaak dienen als referentiepunten op basis waarvan elke kaart bij benadering op het huidige kadasterplan kon geprojecteerd worden. Vervolgens werd dan, op basis van wat er op elke kaart is afgebeeld, een inschatting gemaakt van welke soort sporen er kunnen verwacht worden. Hierbij werd een onderscheid gemaakt tussen drie soorten zones: bebouwd gebied, achtererven en onbebouwde zones. Met achtererven wordt bedoeld: een zone grenzend aan het woongedeelte, waar tal van huishoudelijke of artisanale activiteiten plaats hebben. Op archeologisch vlak kan zich dit vertalen in het aantreffen van: afvalkuilen, beerputten, waterputten, ovens, ... De resterende gebieden worden als onbebouwd geïnterpreteerd. Mogelijk betreft het hier boomgaarden of velden, hoewel het niet uitgesloten is dat sommige zones hierbij nog tot de achtererven kunnen gerekend worden.

2.2.4.3.1 STADSPLAN VAN JACOB VAN DEVENTER (1565)

Figuur 20: Uitsnede uit Stadsplan van Jacob van Deventer (1565) (bron: kbr.be)

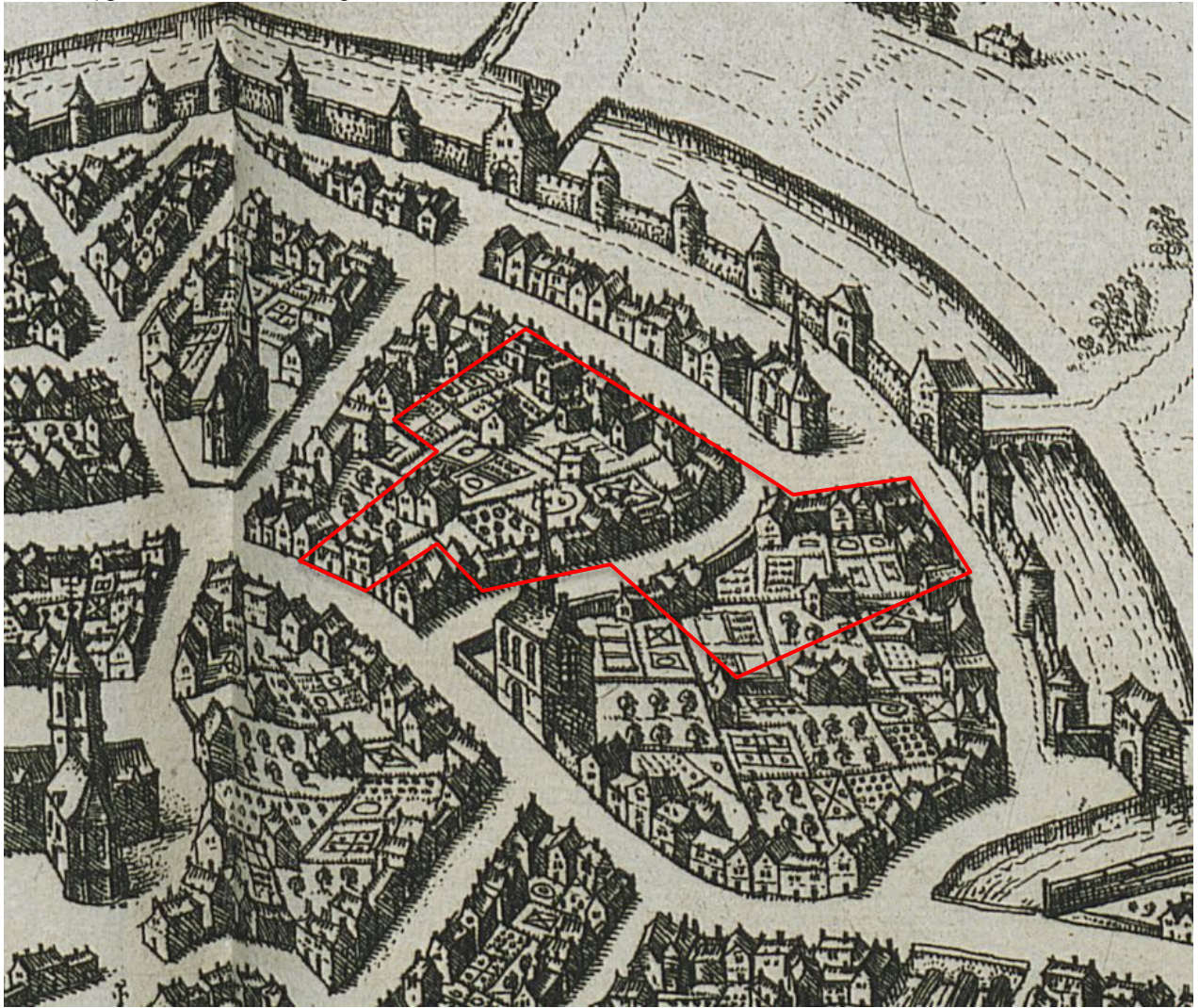
Figuur 21: projectie van de situatie op de kaart van van Deventer op het huidige kadasterplan. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen bebouwde zone (rood), achtererf (gearceerd) en onbebouwd (groen), het projectgebied is in blauw afgeleid.

Deze kaart is vrij schematisch van aard, maar toch kunnen een aantal zaken opgemerkt worden. In de eerste plaats is er voor de zone Pupillensite en Stadhuis een doorlopende en dense bebouwing langs de straatzijden, met uitzondering van een inham ter hoogte van de Kattestraat. Als er sprake is van een aaneengesloten bebouwing langs de straatzijden, dan kan er van uitgegaan worden dat de strook onmiddellijk achter de bebouwing in gebruik was als achtererf. Ook voor wat betreft de zone van de huidige Graanmarkt (noordoostelijke deel van het projectgebied) kan een aaneengesloten bebouwing langs de straatzijde herkend worden. Ook hier worden de achtererven onmiddellijk achter de bebouwing gesitueerd.

Zoals reeds aangehaald is deze kaart bijzonder schematisch en geeft ze bijgevolg weinig details over de aard van de bebouwing. Toch kan op basis van het weergegeven blauwe dak (= een leien dak) verondersteld worden dat langs de Grote Markt een meer statig gebouw staat. Vermoedelijk hebben we hier te maken met 's Gravensteen (cfr. supra). Door het ontbreken van andere leien daken, kan dan weer afgeleid worden dat er op dit moment nog geen sprake is van het Kapucijnenklooster ter hoogte van de Graanmarkt.

2.2.4.3.2 GUICCIARDINI (1581)

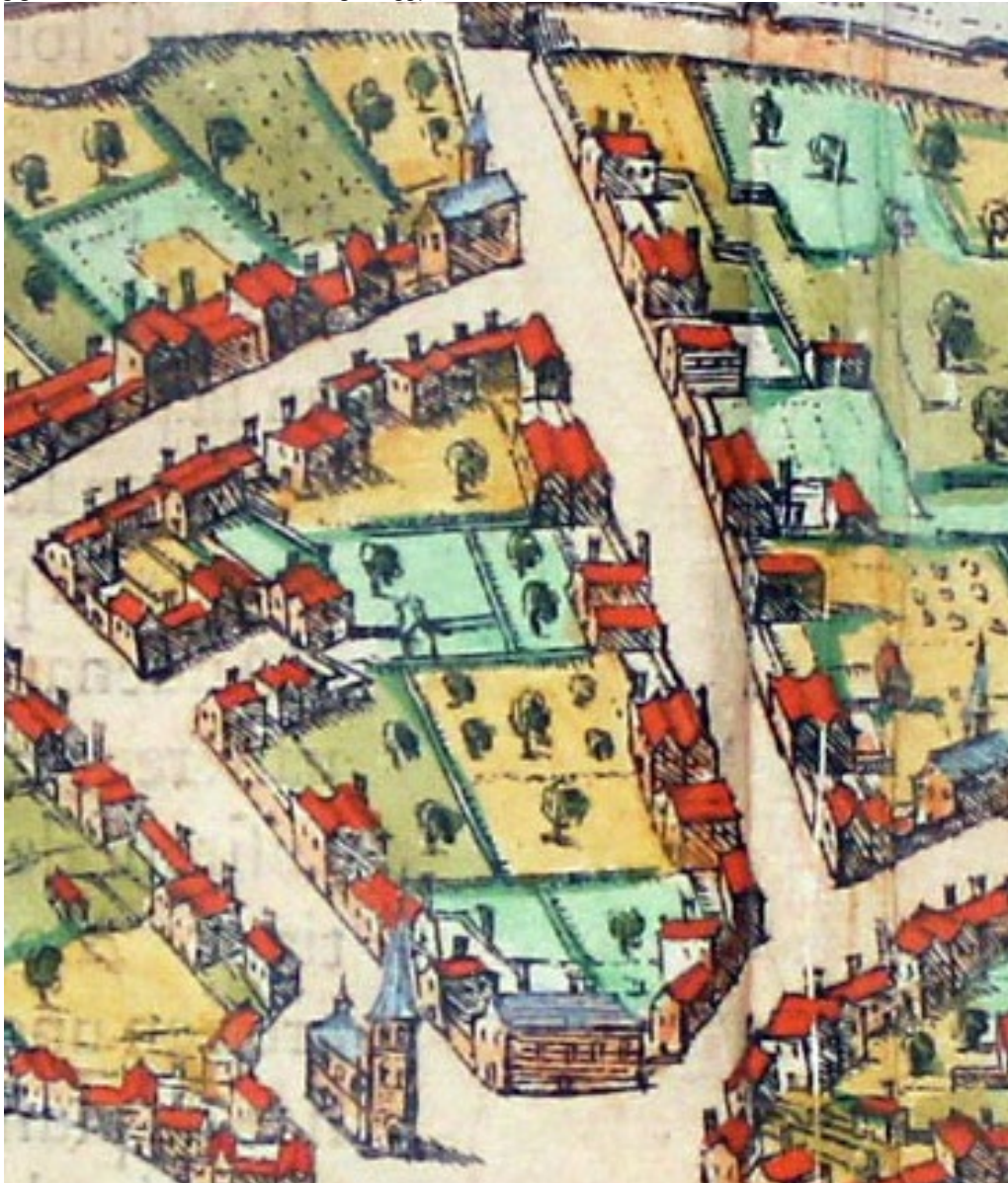

Figuur 22: Uitsnede uit de kaart van Guicciardini (1581) met situering (bij benadering) van het huidige onderzoeksgebied (bron: kbr.be)

Voor de kaart van Guicciardini werd geen projectie op het huidige kadaster gemaakt. Reeds voor het door SOLVA uitgevoerde onderzoek op de Utopiasite is gebleken dat deze kaart te sterk vereenvoudigd is en niet bepaald waarheidsgetrouw. Een conclusie die ook voor het huidige projectgebied van toepassing lijkt.

2.2.4.3.3 BRAUN & HOGENBERG (1588-1597)

Figuur 23: Uitsnede uit de kaart van Braun en Hogenberg (1588-1597) (bron: antiquemaps.com)

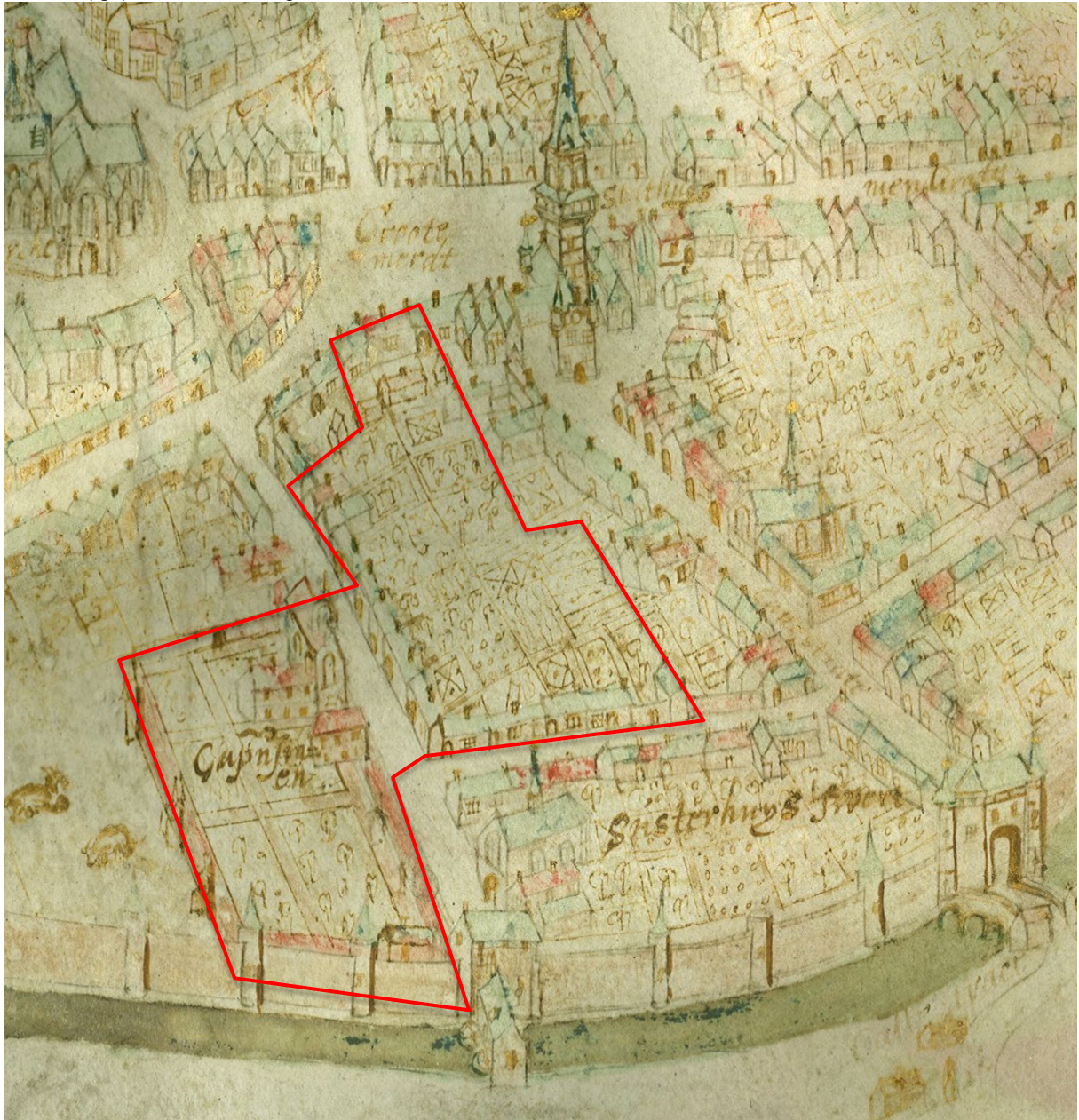

Figuur 24: projectie van de situatie op de kaart van Braun & Hogenberg op het huidige kadasterplan. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen bebouwde zone (rood), achtererf (gearceerd) en onbebouwd (groen), het projectgebied is in blauw afgeleid.

Deze kaart vertoont sterke gelijkenissen met die van van Deventer, maar tevens springen er ook enkele markante verschillen in het oog. Net als bij van Deventer is er ter hoogte van de Kattestraat een inham waar te nemen, waarbij de bebouwing meer naar achter gelegen is. En ook hier is er nog steeds geen sprake van een Kapucijnenklooster ter hoogte van de Graanmarkt, maar kan ter hoogte van de Grote Markt wel een groter, statig gebouw herkend worden. Vermoedelijk hebben we ook hier te maken met 's Gravensteen. De drie naast elkaar gelegen patriciërswohnungen die op dat moment ook reeds zouden moeten aanwezig zijn (en die dan samen gevoegd worden tot het landhuis) zijn vreemd genoeg niet weergegeven. Echter, hoewel de bebouwing ook op deze kaart hoofdzakelijk langs de straatzijden te situeren valt, lijkt deze bebouwing nu veel minder dens en zijn er soms openingen tussen de huizen. Dit betekent dat de achtererven in dit geval niet uitsluitend achter de huizen te situeren zijn, maar dat deze er ook naast kunnen liggen. Voor de overgebleven, vermoedelijk onbebouwde gebieden, lijkt er toch al sprake te zijn van enige percelering.

2.2.4.3.4 DE DIJN (1629)

Figuur 25: Uitsnede uit de kaart van De Dijn (1629) met situering van het huidige onderzoeksgebied. Opvallend aan deze kaart is de omgekeerde oriëntatie: de stad is vanuit het noorden gezien afgebeeld. (bron: Foto 't Gasthuys Stedelijk Museum Aalst)

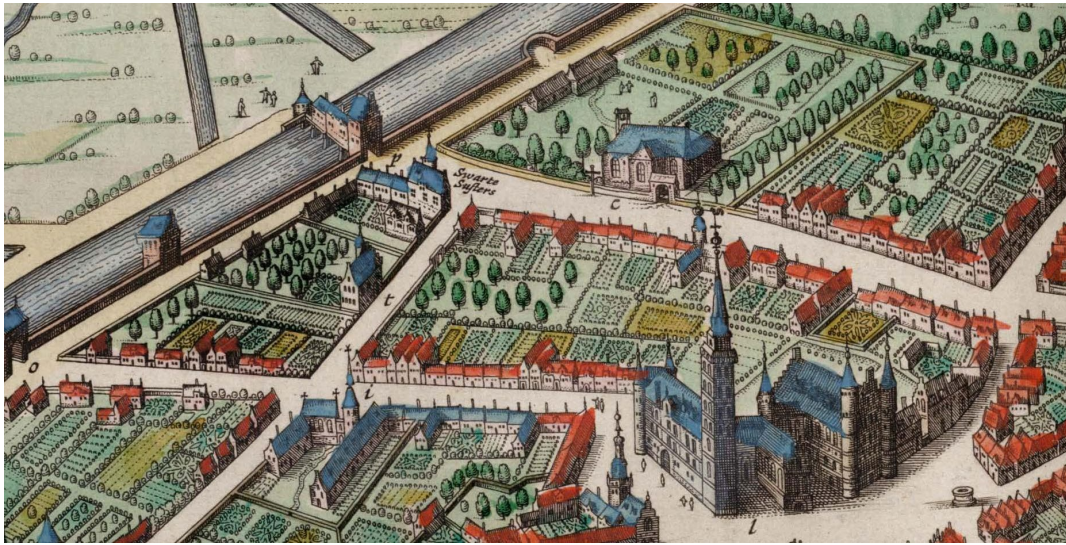

Figuur 26: projectie van de situatie op de kaart van De Dijn op het huidige kadasterplan. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen bebouwde zone (rood), achtererf (gearceerd) en onbebouwd (groen), het projectgebied is in blauw afgeleid.

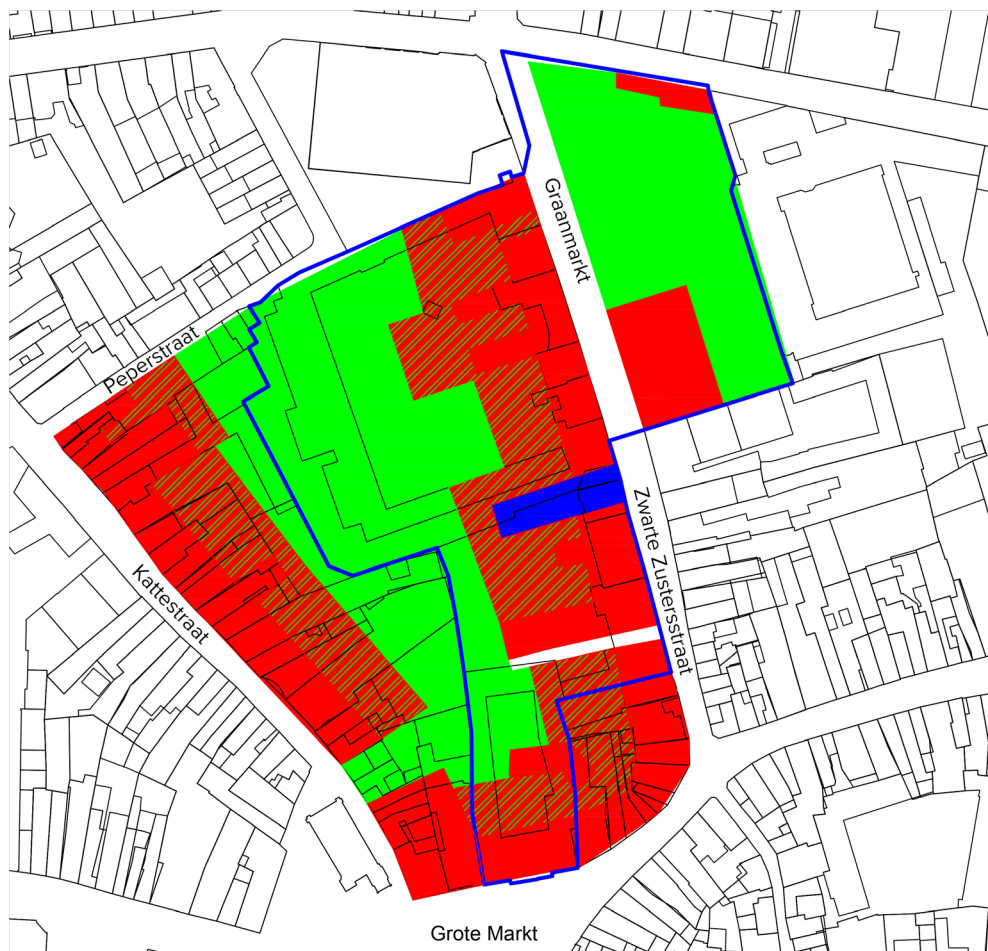
Deze kaart toont het projectgebied vanuit een ander perspectief, namelijk vanaf de noordkant/buitenzijde van de stad. Om deze reden kan ter hoogte van de Grote Markt het landhuis niet met zekerheid herkend worden. 's Gravensteen lijkt dan weer wel weergegeven, op de hoek met de Kattestraat. Dit is de oudste kaart waar het Kapucijnenklooster op afgebeeld staat en dit ter hoogte van de huidige Graanmarkt. In vergelijking met de oudere kaarten lijkt er vooral in deze zone veel veranderd te zijn: de bebouwing beperkt er zich enkel tot het kloostergebouw aan zuidelijke zijde en de rest van het gebied lijkt onbebouwd en zit vervat tussen de kloostermuren. De gehele Graanmarkt lijkt met andere woorden het kloosterdomein van de Kapucijnen te beslaan. Ter hoogte van het huidige Stadhuis en de Pupillensite is de situatie sterk vergelijkbaar met de oudere kaarten. Er is ook hier sprake van een vrij dence bebouwing langs de straatzijden, waardoor de achtererven hoofdzakelijk achter de woningen te situeren zijn. Enkel langs de Peperstraat lijken er open ruimtes tussen de huizen te zijn. Het overgebleven gebied binnen deze bebouwing lijkt te bestaan uit tuinen die duidelijk opgedeeld zijn in verschillende percelen. De hoge detailleringgraad van deze kaart laat ook toe enkele nieuwe zaken op te merken. Het opvallendste hierbij is de aanwezigheid van bebouwing op de achtererven langs de Grote Markt. Vermoedelijk betreft het hier bijgebouwen, zoals bijvoorbeeld stallen en opslagplaatsen, want van een uitbreiding van het landhuis naar achteren toe is op dat moment nog geen sprake.

2.2.4.3.5 SANDERUS (1649)

Figuur 27: Uitsnede uit de Sanderuskaart (1649) (bron: Geheugenvannederland.nl)

Figuur 28: projectie van de situatie op de kaart van Sanderus op het huidige kadasterplan. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen bebouwde zone (rood), achtererf (gearceerd) en onbebouwd (groen), het projectgebied is in blauw afgelijnd. Ook in blauw weergegeven is een opvallend en voorheen onopgemerkt nieuw bouwelement.

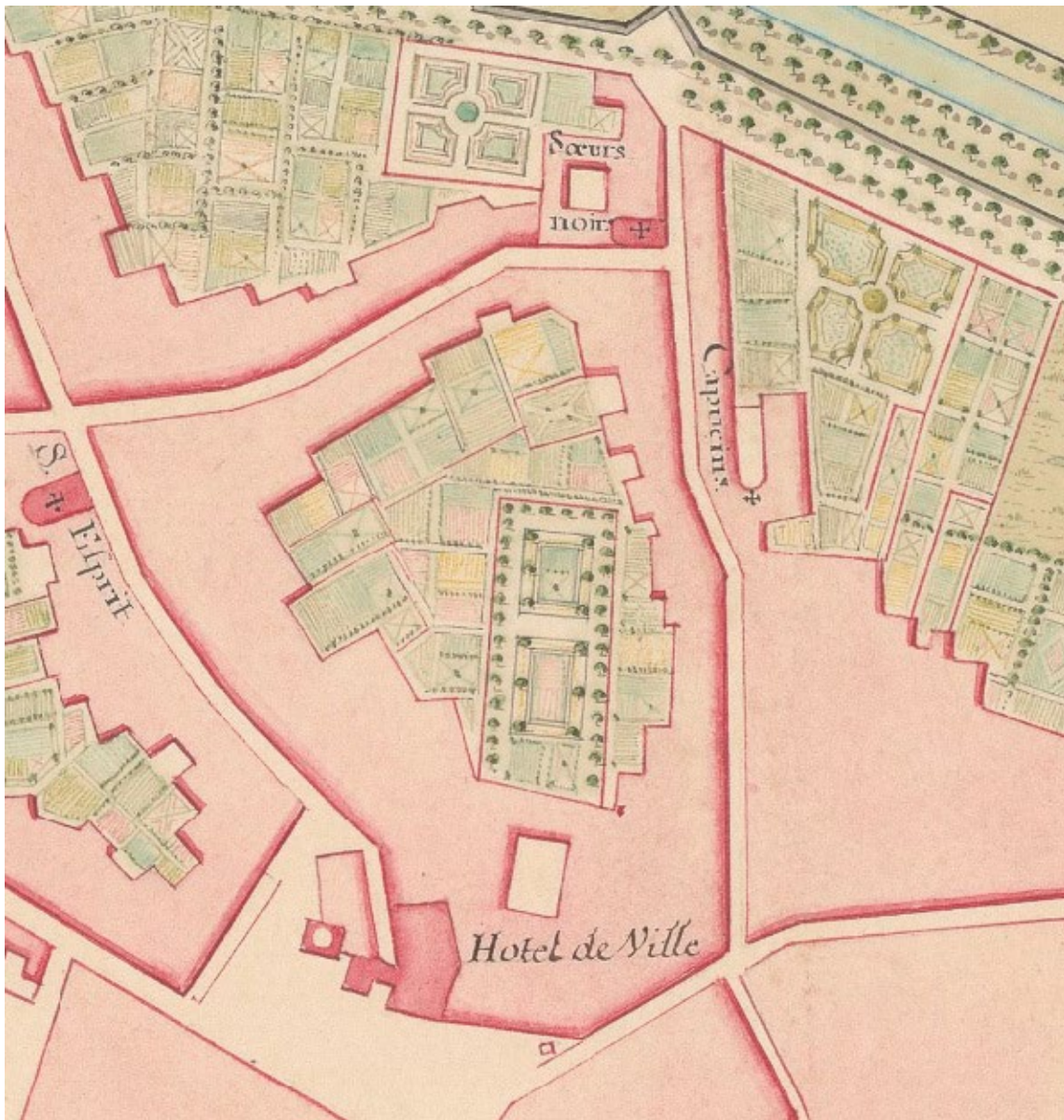
Ook deze kaart werd getekend vanuit een ander perspectief: in dit geval bekijken we het projectgebied vanuit de westzijde. Net als bij de kaart van De Dijn is op de huidige Graanmarkt het Kapucijnenklooster te situeren en ook hier bevindt het kloostergebouw zich aan de zuidzijde van het gebied. Aan de noordzijde, grenzend aan de stadsomwalling, zijn in dit geval nog enkele bijgebouwtjes te zien. De rest van het kloosterdomein lijkt ook hier onbebouwd te zijn. Ter hoogte van het huidige Stadhuis en de Pupillensite zien we opnieuw een vrij dense en aaneensluitende bebouwing langs de Grote Markt, de Zwarte Zustersstraat en de Kattestraat en zijn de achtererven ter hoogte van het achterliggende gebied te situeren. Langs de Peperstraat is echter geen bebouwing vast te stellen. Aan de zijde van de Grote Markt kan een groot, statig gebouw met een blauw dak herkend worden naast het Belfort, dit kan geïnterpreteerd worden als 's Gravensteen. Blauwe daken wijzen immers op een leien dakbedekking en dit was gezien de kostprijs voorbehouden voor staatsgebouwen en de hogere lagen van de samenleving. De gebouwen rechts van 's Gravensteen zijn dan vermoedelijk als het landhuis te interpreteren. Net als bij de kaart van De Dijn zien we een duidelijke opdeling van het binnenliggende gebied in verschillende percelen en is er sprake van bebouwing op de achtererven langs de Grote Markt. Het is onduidelijk of het hier nog steeds bijgebouwen zoals stallen en schuren betreft of we hier al te maken hebben met een nieuwe vleugel van het landhuis.⁵² Ook langs de Zwarte Zustersstraat kan een gebouw met een leien dak herkend worden en dit ter hoogte van het huidige huis Van Langenhove. Op basis van andere historische bronnen kan vermoed worden dat het hier de residentie betreft van de toenmalige burggraaf van Aalst.⁵³

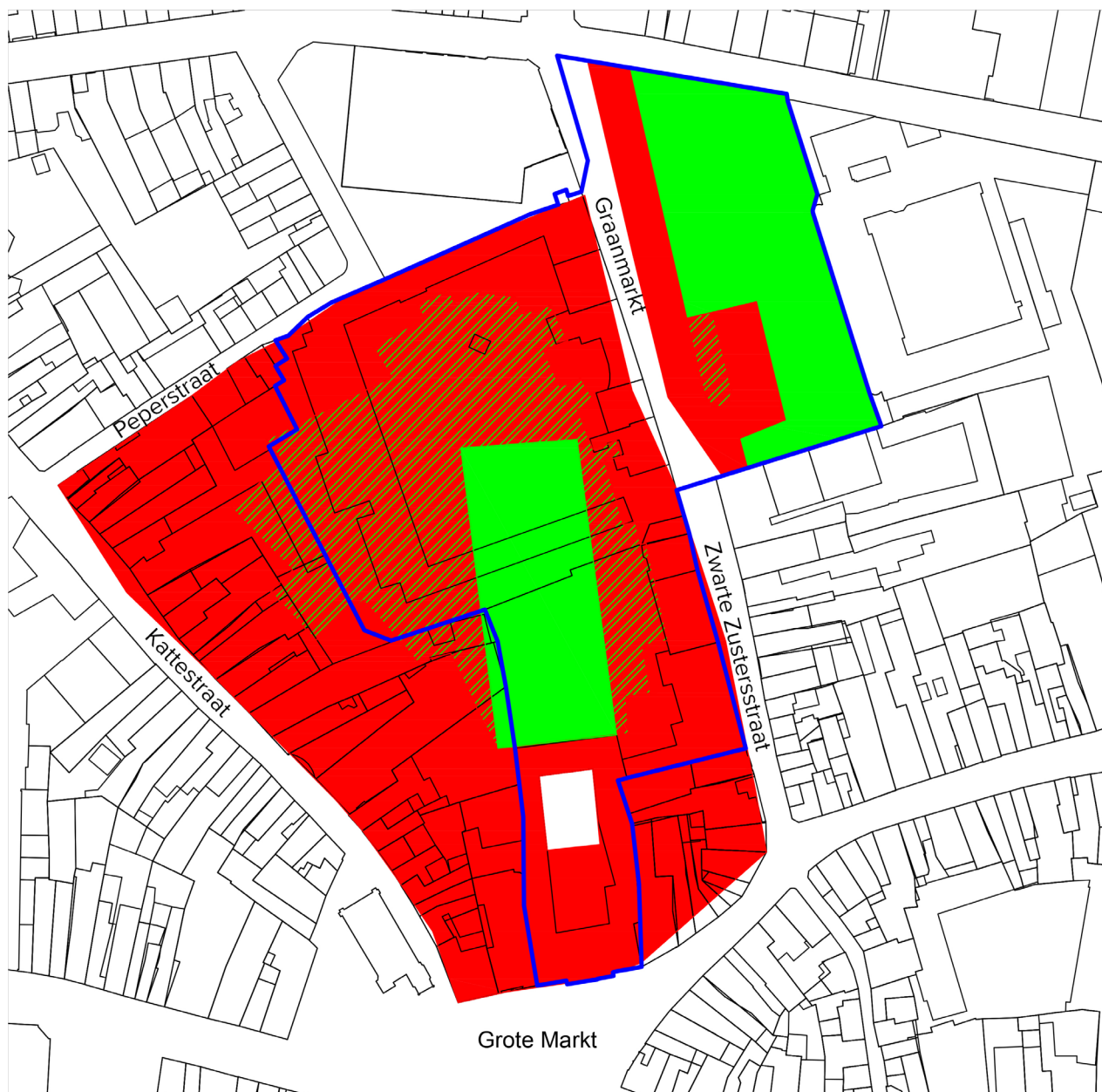
52 De achterliggende vleugel van het landhuis zou een eerste maal opgetrokken zijn tussen 1642-1646, doch het is zeer goed mogelijk dat Sanderus zich voor zijn kaart baseerde op informatie van oudere datum

53 Mondelinge mededeling Jelle Moens

2.2.4.3.6 PLAN DE LA VILLE ET FAUBOURGS D'ALOST (1745)

Figuur 29: Uitsnede uit het Plan de la ville et faubourgs d'Alost (1745) (bron: gallica.bnf.fr)

Figuur 30: projectie van de situatie op het plan de la ville et faubourgs d’Alost op het huidige kadasterplan. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen bebouwde zone (rood), achtererf (gearceerd) en onbebouwd (groen), het projectgebied is in blauw afgeijnd.

Deze kaart geeft een zeer schematisch beeld van het projectgebied. Toch is hierop duidelijk dat er sprake is van een zeer dense en aaneengesloten bebouwing langs de straatzijden, met duidelijk onderverdeelde tuinen en achtererven in het binnengebied. Ook voor het Kapucijnenklooster wordt er een aaneengesloten bebouwing langs de straatzijde weergegeven, met een U-vormige blok aan de zuidzijde. Het belang van deze kaart ligt in het feit dat dit de eerste kaart is waarbij achter het landhuis (Hotel de Ville, met binnenplaats) langs de Grote Markt een duidelijk afgebakende landschapstuin zichtbaar is.

2.2.4.3.7 VILLARETKAART (1745 – 1748)

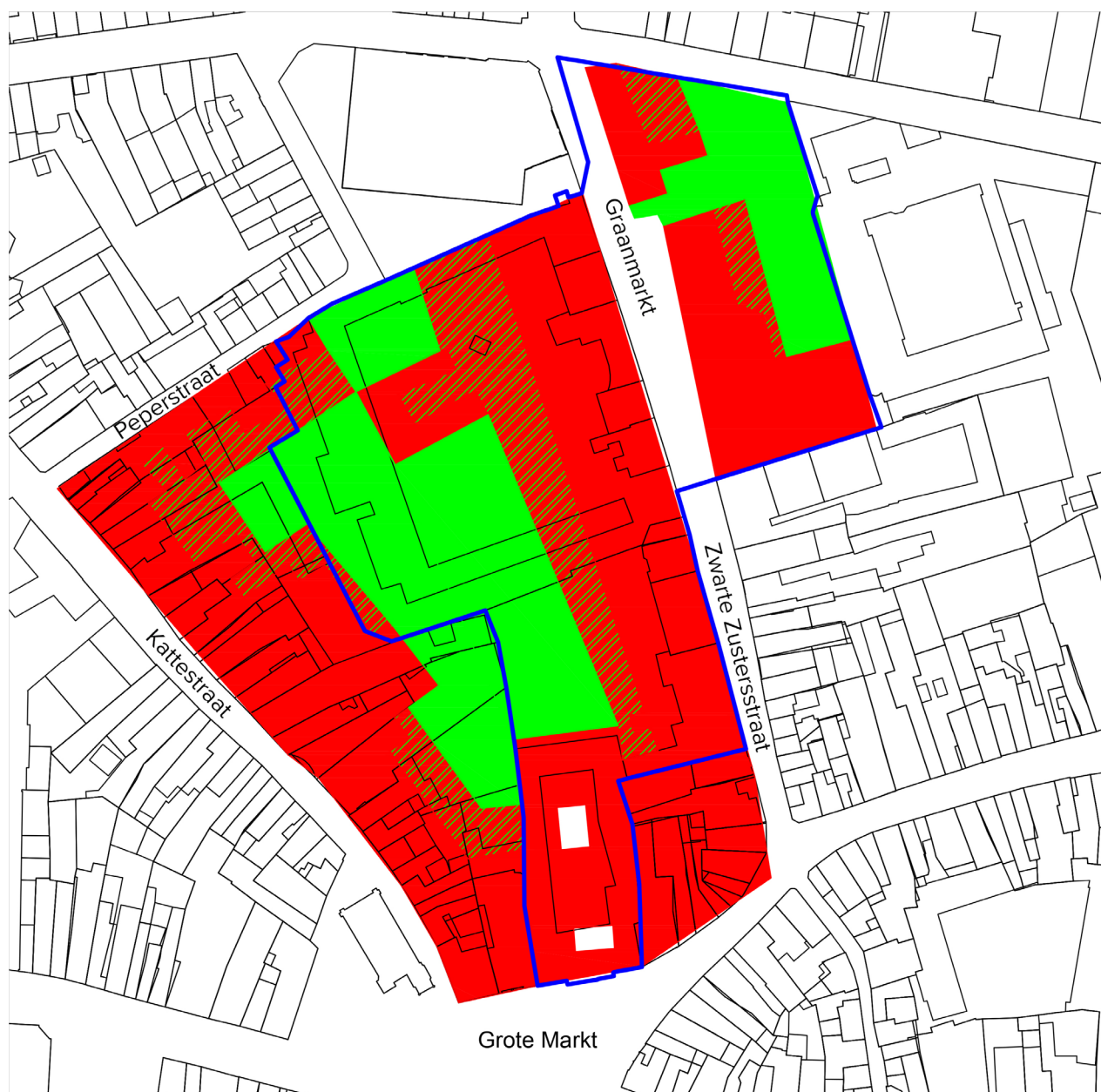
Figuur 31: Uitsnede uit de Villaretkaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022)

Deze kaart is te sterk vereenvoudigd en te schematisch van aard om verdere informatie te kunnen verschaffen. We zullen hier dan ook niet verder op in gaan.

2.2.4.3.8 JOZEF JOHAN FRANS FERRARIS – KABINETSKAART DER OOSTENRIJKSE NEDERLANDEN EN HET PRINSBISDOM LUIK (1771-1778)

Figuur 32: Uitsnede uit de Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2020)

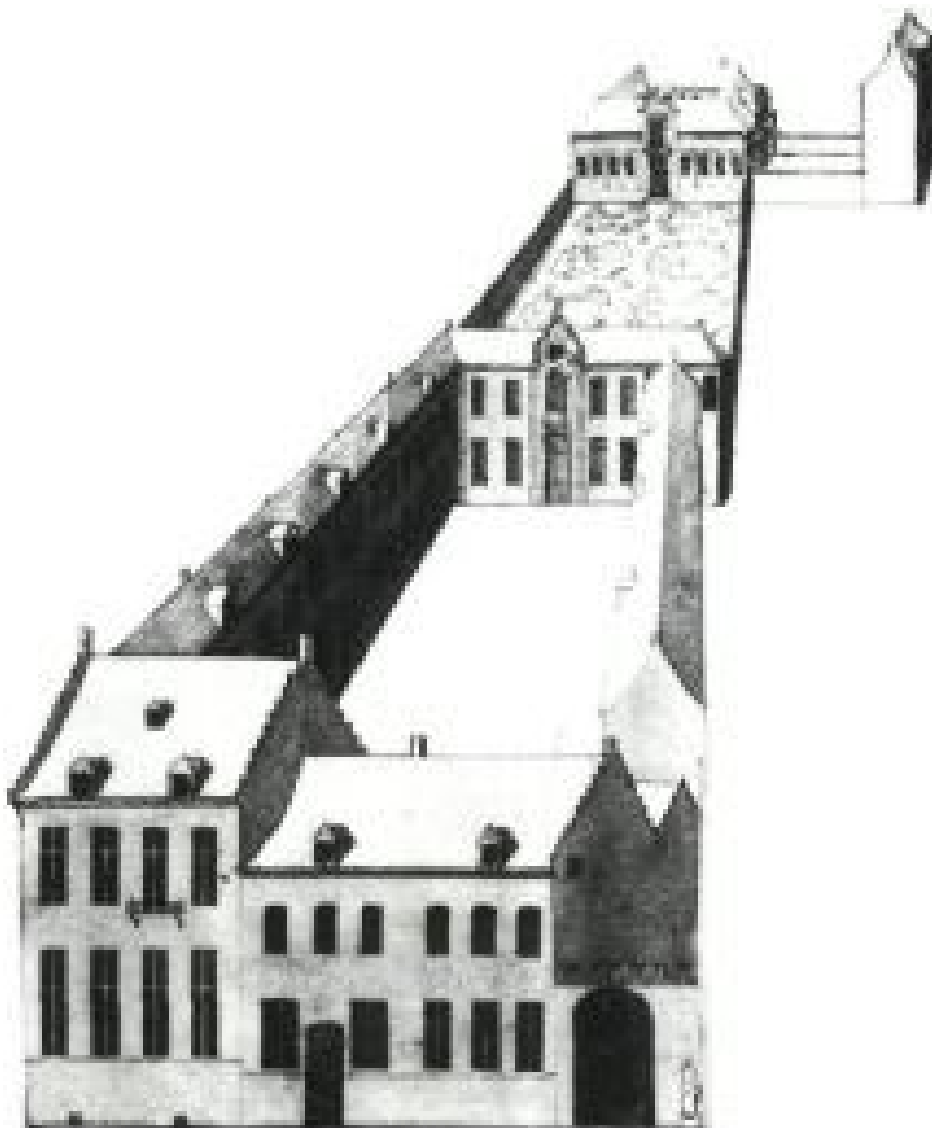
Figuur 33: projectie van de situatie op kaart van Ferraris op het huidige kadasterplan. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen bebouwde zone (rood), achtererf (gearceerd) en onbebouwd (groen), het projectgebied is in blauw afgeleid.

Ook deze kaart is vrij schematisch van aard, maar toch is duidelijk dat er sprake is van een aaneengesloten bebouwing langs de straatzijden (met uitzondering van een open ruimte langs de Peperstraat) en met achterliggende tuinen. Ook hier is het Landhuis weergegeven, al lijkt er hier sprake te zijn van 2 binnenplaatsen in plaats van 1 en mogelijk kan in het verlengde hiervan de landschapstuin herkend worden. Achter deze landschapstuin is een U-vormig gebouw zichtbaar (in tegenstelling tot de overige bouwwerken niet rood ingekleurd maar enkel de contouren zijn weergegeven). Dit complex zou in de tweede helft van de 18de eeuw opgetrokken zijn en vervolgens aan het einde van de 18de eeuw verbouwd tot vierkantig complex met binnenkoer.⁵⁴ Aanvankelijk was het bedoeld om een stoeterij op te richten, maar uiteindelijk kreeg het een functie als mannen- en vrouwengevangenis. Deze kaart is de enige waarop het U-vormige complex is weergegeven.

⁵⁴ S.n. 1988, p. 21-23

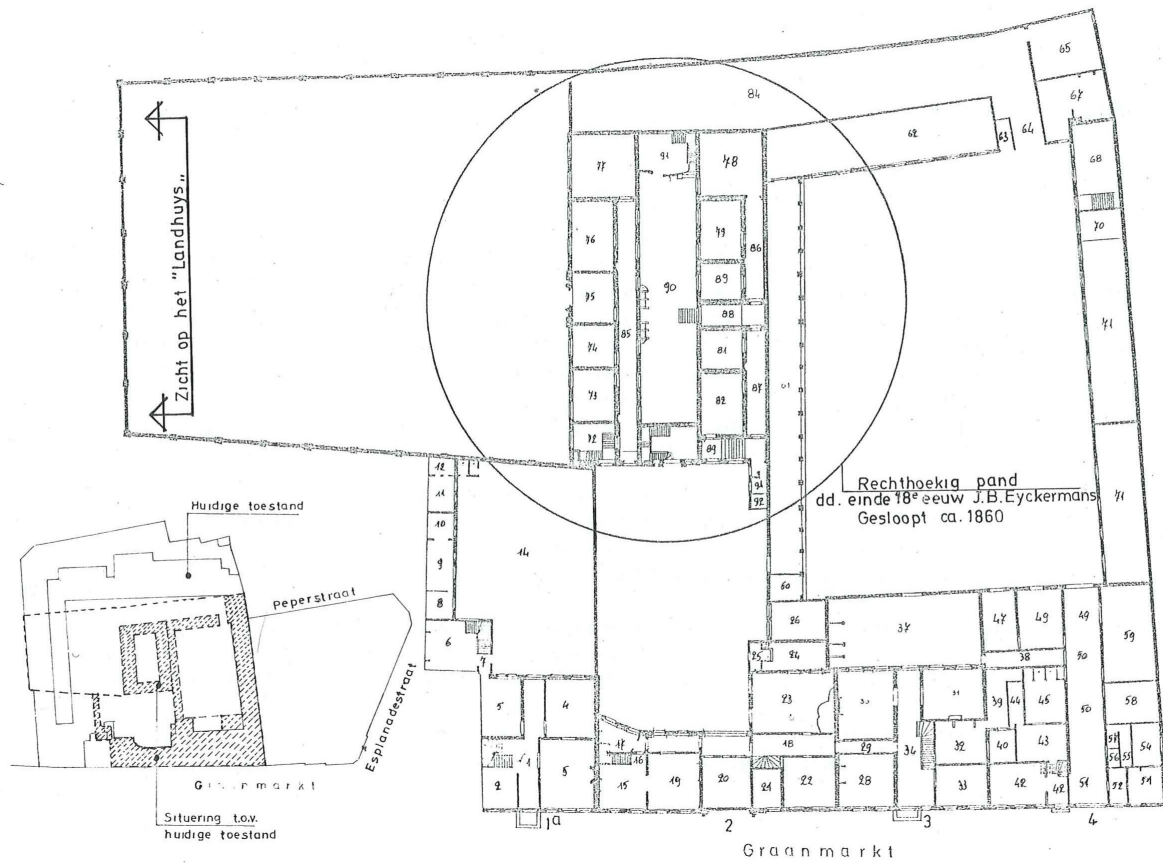
2.2.4.3.9 PENTEKENING (1784)

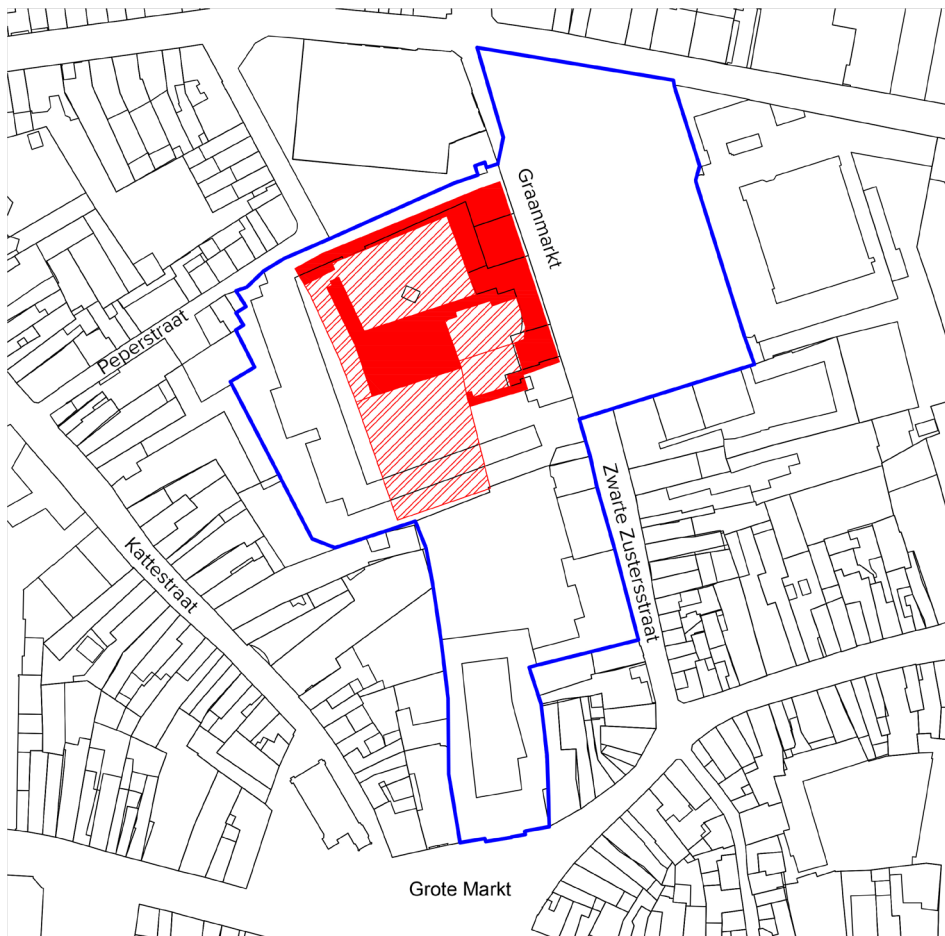
Figuur 34: Pentekening van het Landhuis uit De Comitatu Alostano van 1784 (bron: Stadsarchief Aalst)

Deze pentekening toont het Landhuis met binnenkoer en met daarachter de landschapstuin en helemaal achteraan de latere vierkante gevangenis met binnenkoer. Aan de straatzijde is deze gevangenis ontsloten door een statige directeurswoning.

2.2.4.3.10 PLAN CIVIELE/MILITAIRE GEVANGENIS (1825)

Figuur 35: grondplan van de civiele en later militaire gevangenis zoals ze er uit zag rond 1800 (bron: Regie Der Gebouwen)

Figuur 36: projectie van het grondplan van de gevangenis op de huidige kadastrakaart. De gebouwen zijn in rood aangeduid, de binnenkoeren zijn rood gearceerd.

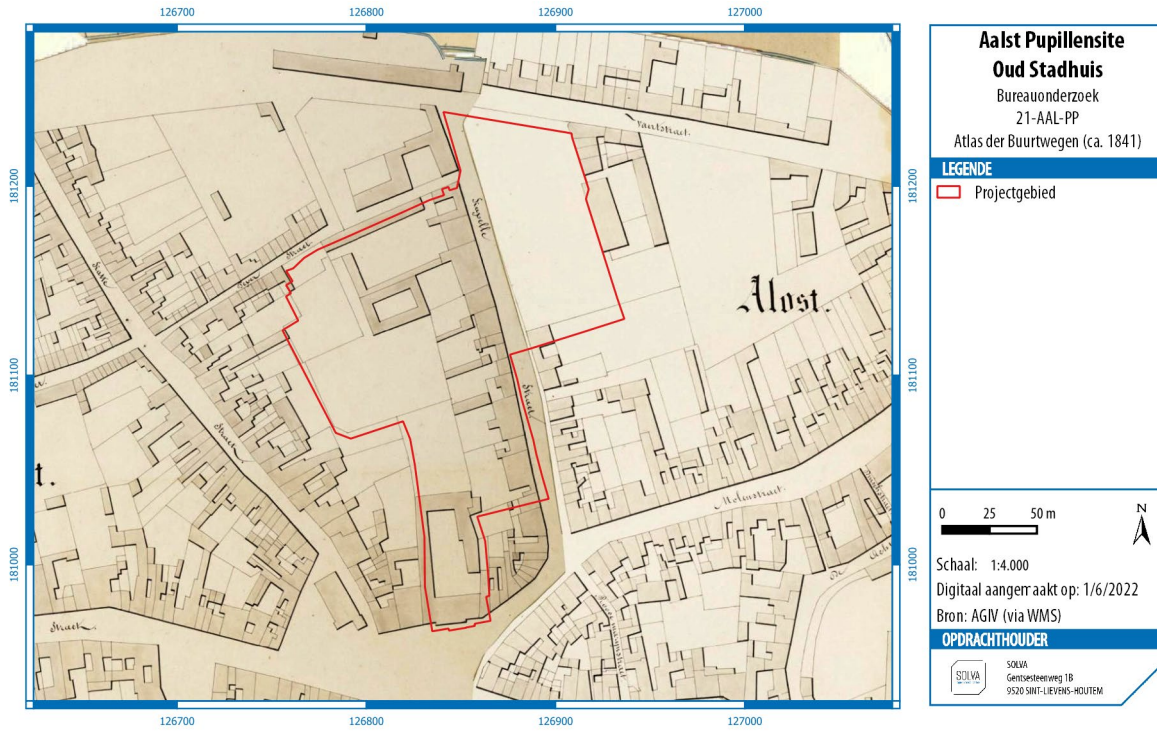
Deze kaart toont de verder uitbreiding van de gevangenis: er werden 2 langwerpige vleugels bijgebouwd aan de noordzijde waarbinnen een nieuwe binnenkoer ontstond en aan zuidzijde lijkt een deel van de landschapstuin ook ingenomen om plaats te maken voor een extra koer of buitenruimte. In 1825 wordt de civiele gevangenis dan omgevormd tot militair gevangenis.⁵⁵

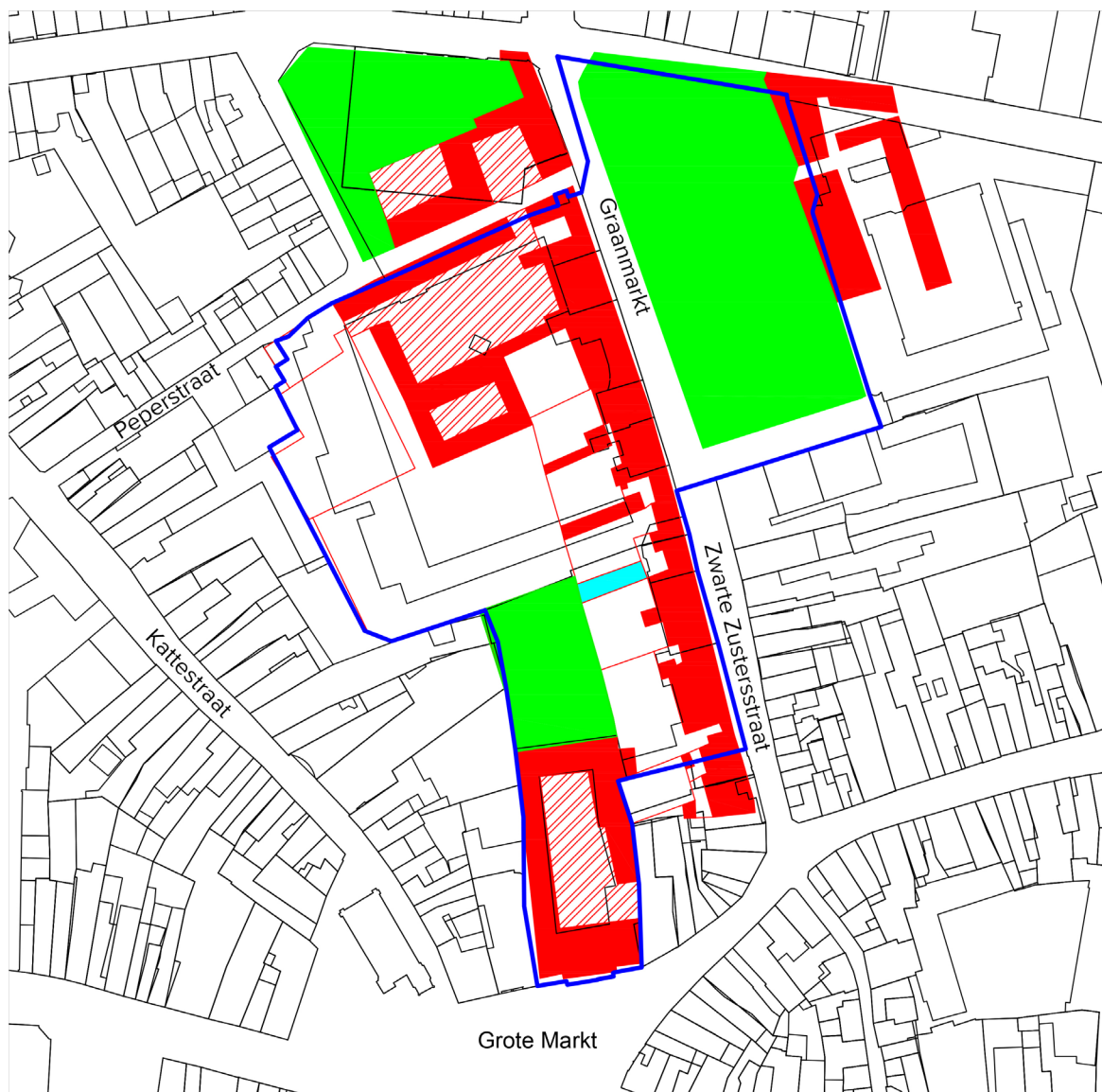
55 Van Der Vurst, 2008, p. 13

2.2.4.3.11 ATLAS DER BUURTWEGEN (1843-1845)

Figuur 37: Uitsnede uit de Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022)

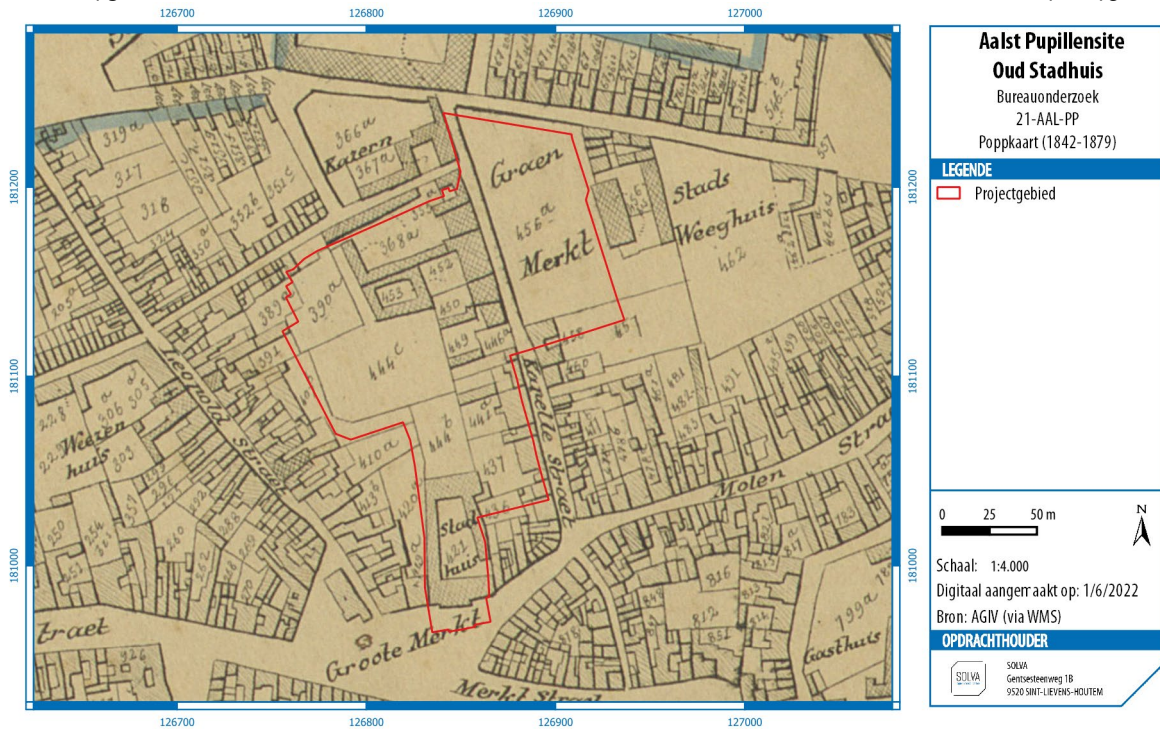

Figuur 38: projectie van de Atlas der Buurtwegen op de huidige kadastrakaart. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen bebouwde zone (rood), achtererf (gearceerd) en onbebouwd (groen), het projectgebied is in blauw afgeijnd.

Op deze kaart is te zien dat het Kapucijnenklooster ondertussen is afgebroken en plaats gemaakt heeft voor een open ruimte: de Graanmarkt. Aan de westzijde van deze ruimte is vermoedelijk de Graanhof te zien, die op dat moment al in gebruik zal geweest zijn als de staatsmiddelbare school. Ter hoogte van de militaire gevangenis is duidelijk dat de bebouwing langs de straatzijde verder is uitgebreid. Aan de Grote Markt is het Landhuis intussen vervangen door het neoclassicistische stadhuis. Langs de Zwarte Zustersstraat (toen nog Kapellestraat) is ondertussen het klooster van de Zwarte Zusters reeds ingericht (inclusief Huis De Kegel) en ten noorden daarvan bevindt zich het Hotel Van Langenhove. Vermeldingswaardig hierbij zijn de voormalige paardenstallen van het Hotel Van Langenhove (op de kaart in lichtblauw weergegeven). Deze zullen namelijk vanaf het einde van de 19de eeuw, wanneer de rechtbank van Koophandel in de gebouwen trekt, dienst doen als stadsgevangenis of doorgangshuis (in de volksmond gekend als 'de amigo' of 'den bak'). In 1972 zullen deze gebouwen worden afgebroken.⁵⁶

⁵⁶ Ghysens, 1986, p. 204

2.2.4.3.12 PHILIPPE CHRÉTIEN POPP - ATLAS CADASTRAL PARCELLAIRE DE LA BELGIQUE (1842-1879)

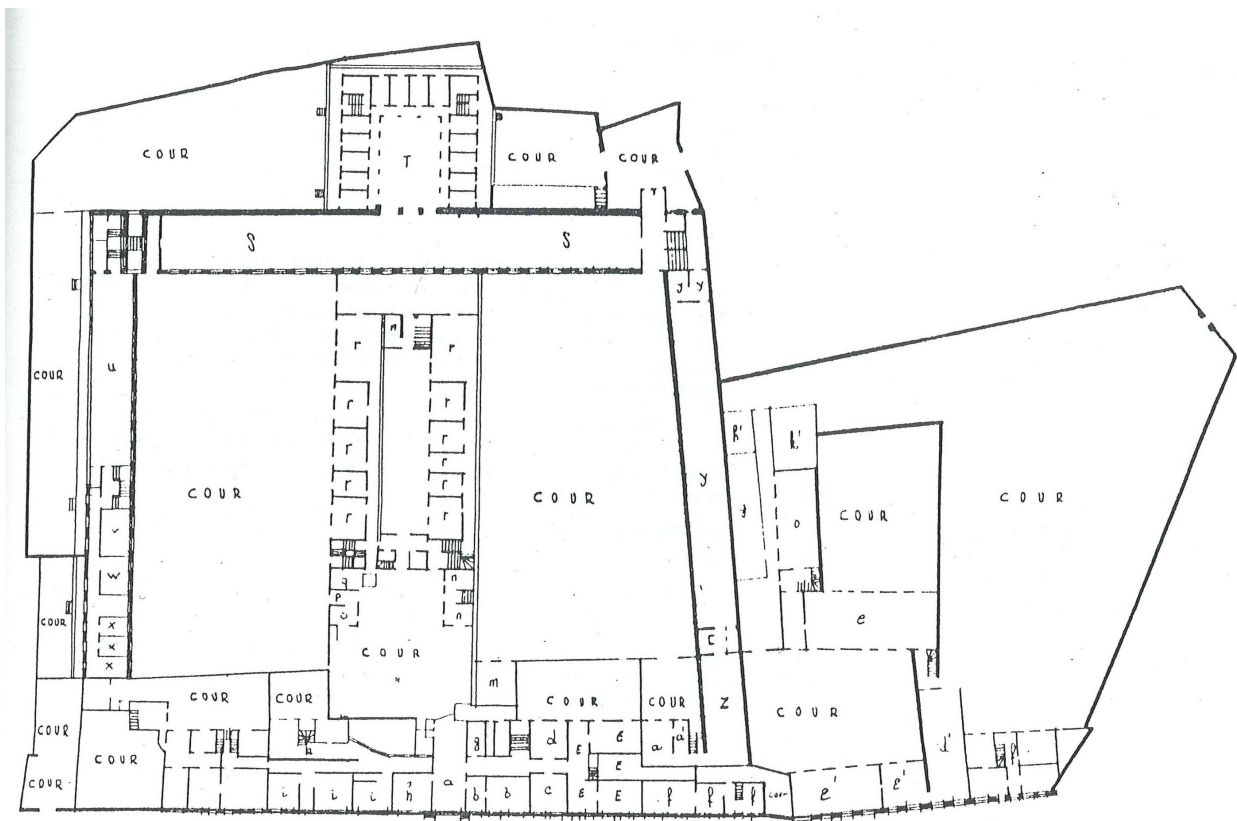

Figuur 39: Uitsnede uit de Poppkaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022)

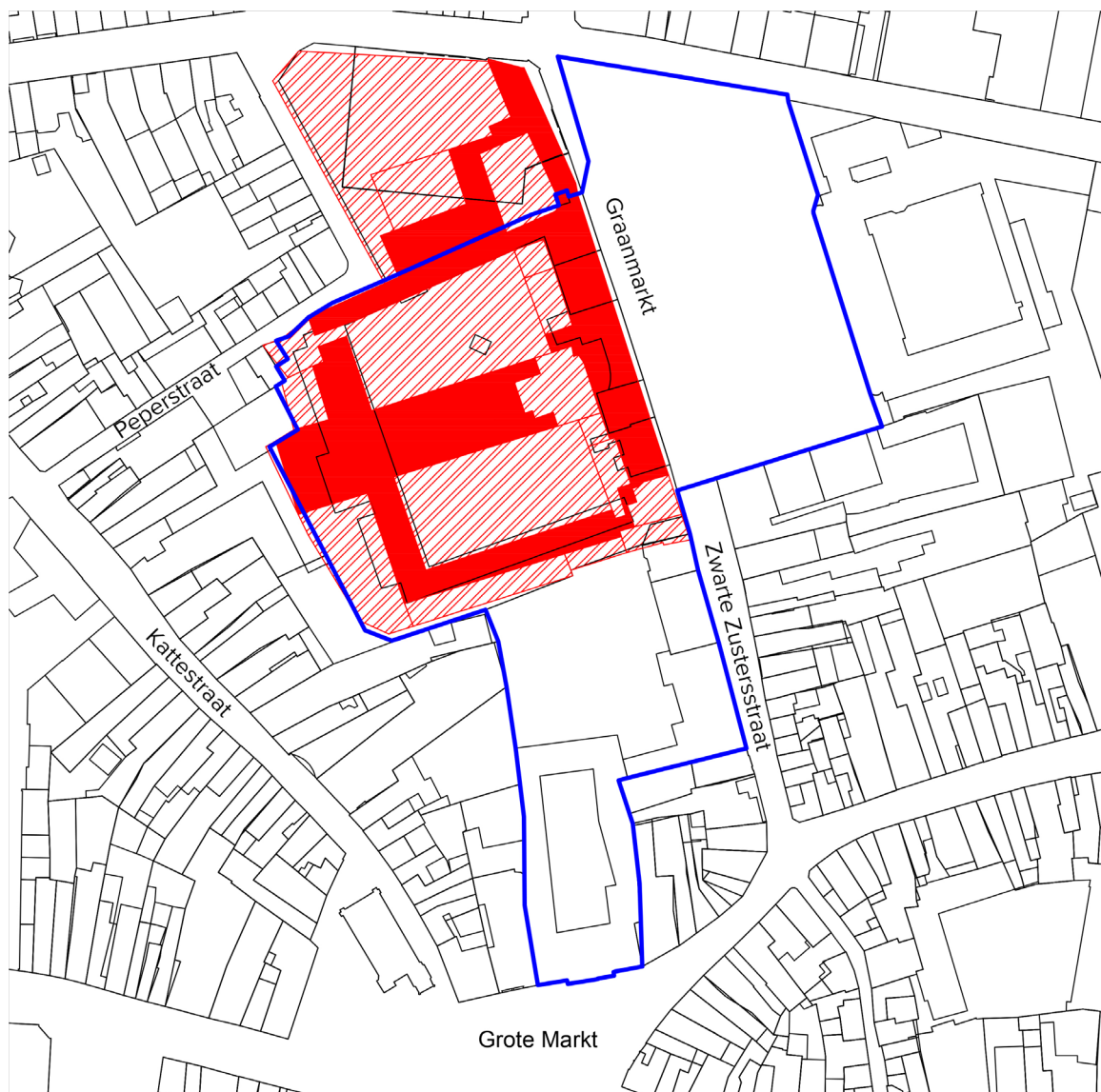
De Popp kaart geeft in feite exact de zelfde situatie weer als de Atlas der Buurtwegen. We zullen de conclusies hiervoor dan ook niet herhalen.

2.2.4.3.13 PLAN MILITAIRE GEVANGENIS (1850)

Figuur 40: grondplan van de militaire gevangenis van na 1845 (bron: Regie Der Gebouwen)

Figuur 41: projectie van het grondplan van de gevangenis op de huidige kadastrakaart. De gebouwen zijn in rood aangeduid, de binnenkoeren zijn rood gearceerd.

Op dit grondplan is te zien hoe het middenblok werd verbouwd en er een zuidelijke vleugel werd toegevoegd. Ook de voormalige kloostergebouwen van de Zwarte Zusters te noorden (huidige Utopia site) werden toegevoegd aan het complex.⁵⁷

2.2.4.3.14 KADASTERKAART DE PONTHER (1859-1873)

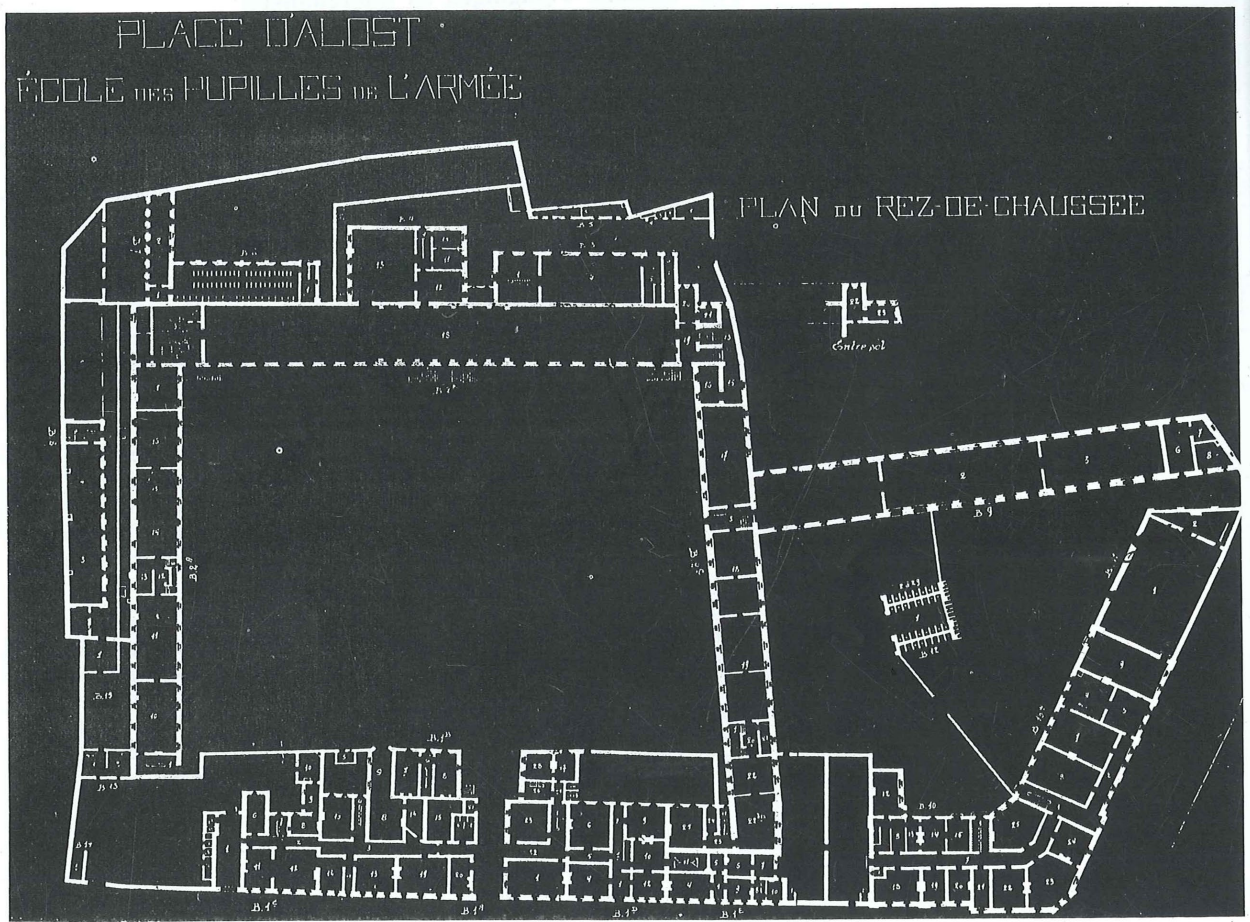

Figuur 42: uitsnede uit de kadasterkaart van De Ponthier (bron: Stadsarchief Aalst)

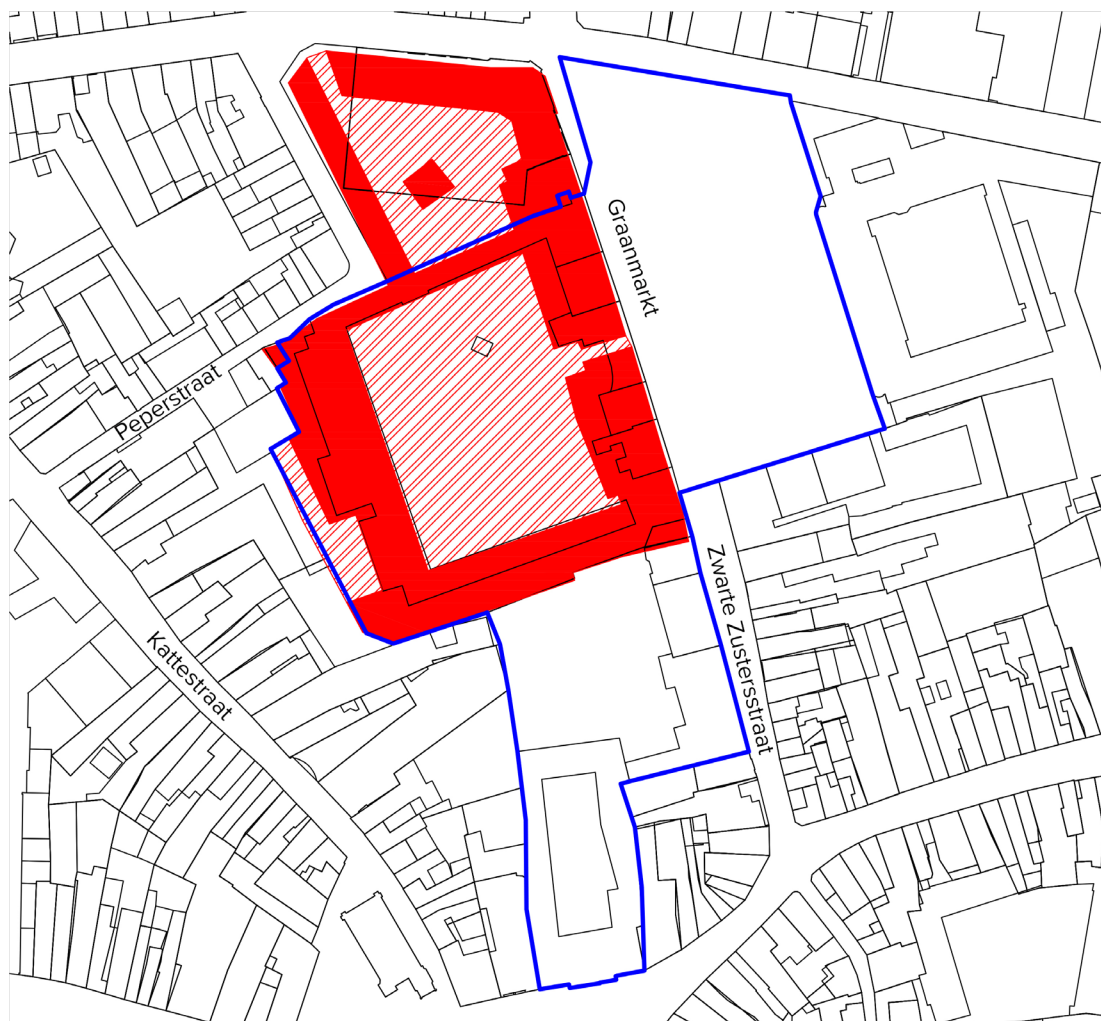
Ook deze kaart vertoont nagenoeg dezelfde situatie als de Atlas der Buurtwegen en de Popkaart. In principe zou op deze kaart nochtans het verbouwde middenblok en de toegevoegde zuidelijke vleugel van de militaire gevangenis moeten zichtbaar zijn. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat De Ponthier zich baseerde op reeds voorhanden zijnde kaarten, in plaats van ter plaatse opmetingen te doen.

2.2.4.3.15 PLAN ECOLE DES ENFANTS DE TROUPE (1930)

Figuur 43: grondplan van de Pupillenschool van rond 1930 (bron: Regie Der Gebouwen)

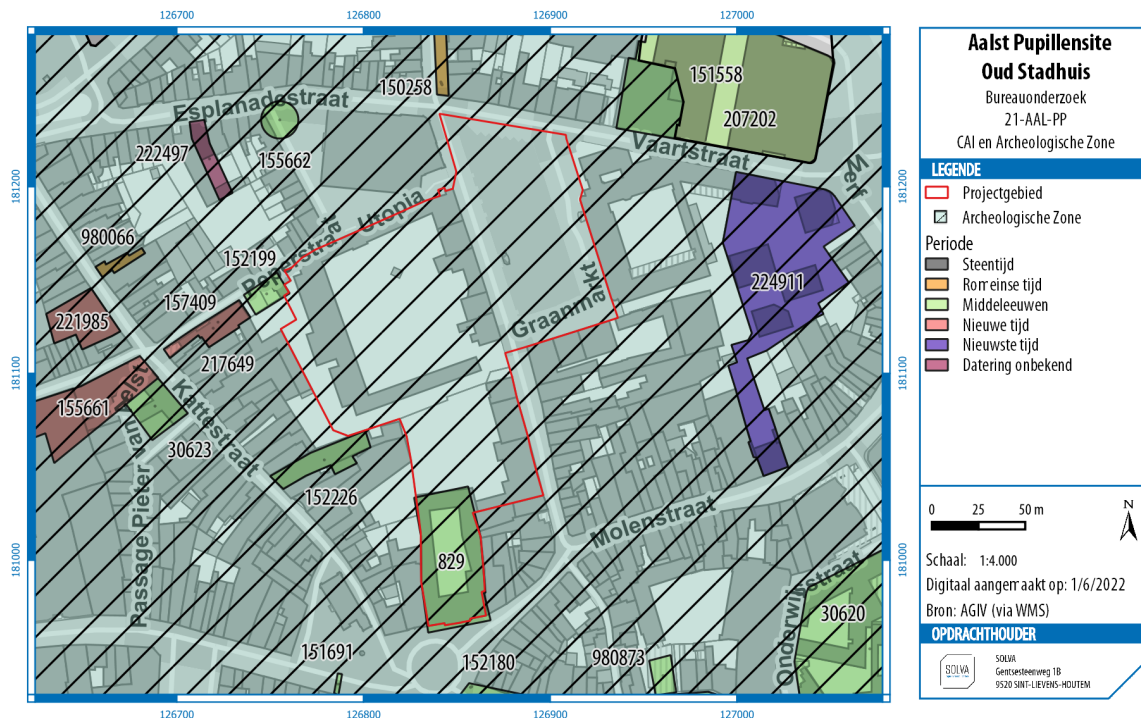
Figuur 44: projectie van het grondplan van de Pupillenschool op de huidige kadastrakaart. De gebouwen zijn in rood aangeduid, de binnenkoeren zijn rood gearceerd.

Vanaf 1859 wordt de militaire gevangenis omgevormd tot 'Ecole des enfants de troupe', ook wel Pupillenschool genoemd. Hiervoor worden tussen 1880 en 1907 in verschillende bouwfases grote veranderingen doorgevoerd, waaronder het afbreken van de grote middenblok.⁵⁸ Wanneer deze precies zou afgebroken zijn is onduidelijk. De Regie Der Gebouwen stelt dat dit reeds in 1860 gebeurde (oude postkaarten van begin 20ste eeuw lijken dit te bevestigen), maar oude stafkaarten (van 1908 en 1938) tonen nog steeds een middenblok. Alleszins, vanaf het begin van de 20ste eeuw lijkt de situatie er vrijwel onveranderd te blijven tot de dag van vandaag.

---

58 S.n., 1988, pp. 28 en 49

2.2.5 HET ONDERZOCHE GEBIED EN ZIJN OMGEVING IN ZIJN ARCHEOLOGISCH KADER

Figuur 45: CAI op GRB met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 1/6/2022)

Voor het **projectgebied** zelf is één archeologische site gekend. In 1999 werd namelijk een archeologisch onderzoek uitgevoerd ter hoogte van het zuidelijke deel van de rechtervleugel van het stadhuis (**CAI-locatie 829**).⁵⁹ Hierbij werden restanten van verschillende laatmiddeleeuwse woningen aangetroffen, waarbij de oudste sporen in de tweede helft van de 12de eeuw of de vroege 13de eeuw te dateren zijn.

In de **directe omgeving** van het projectgebied toont de centrale archeologische inventaris (**CAI**) echter verschillende archeologische sites en vondsten, voornamelijk gerelateerd aan het middeleeuws stadscentrum.

In de Peperstraat vond in 2002 een opgraving plaats (**CAI-locatie 152199**), waarbij verschillende restanten van bewoning aan het licht kwamen, waaronder een tuinlaag met fundering van muurtje in baksteen, enkele paalgoten, afvalkuilen met materiaal, een (zand)leemontginningskuil uit de (late) middeleeuwen. Verder werd hier ook een beerput met o.a. Engels vaatwerk en (fragmenten van) patacons en afvalkuilen met materiaal uit de Nieuwe Tijd aangetroffen en een gemetste beerput die mogelijk in verband te brengen is met pottenbakkersactiviteit uit de 19^e eeuw. Ook het aanpalende perceel werd archeologisch onderzocht (**CAI-locatie 157409 en 217649**) in 2011. Ook hier werden verschillende restanten van bewoning, maar ook 2 ovenzones aangetroffen. Een totaal van 8 pottenbakkersovens, daterend uit de eerste helft van de 17de tot het midden van de 18de eeuw werden onderzocht. Het onderzoek leverde ook een tuinlaag met handgevoemd, grijs en hoogversierd aardewerk op, alsook leemwinningskuilen, 3 beerputten, een waterput, brandlagen en de funderingen, kelders en vloerniveaus van 6 aaneengesloten rijwoningen.

In de Kattestraat, ter hoogte van huisnummer 17, vond in 2005 een werfcontrole plaats (**CAI-locatie 152226**), waarbij een pakket verbrande leem gerelateerd aan de 14de eeuwse stadsbranden werd geregistreerd en er kon vastgesteld worden dat het net gesloopte huis een 15de eeuwse kern bezat. Nog in de Kattestraat, op de hoek met de Ridderstraat, werd een opgraving uitgevoerd in 1986 (**CAI-locatie 155661**). Hier zijn een puinlaag, greppel, kuil, paalgat met laatmiddeleeuws aardewerk gerecupereerd, metaal en dierlijk botmateriaal gevonden, daterend uit de middeleeuwen, en een kleine kuil gevuld met

⁵⁹ De Grootte, Moens et al, 2004, p 281-408

hoofdzakelijk post-middeleeuwse keramiek uit de Nieuwe Tijd. Ter hoogte van de H. Geestkapel (**CAI-locatie 30623**), werd in 1989 opgegraven. Hier werden sporen van agrarische activiteiten uit de 11de-13de eeuw, vóór de bouw van de kapel aangetroffen, samen met een halve zilveren maille uit de 12de-13de eeuw. De aanwezigheid van koperhoudende metaalslakken uit het derde kwart van de 14de eeuw, deden ook vermoeden dat op deze plaats bronsgietactiviteiten hebben plaatsgevonden. Uit de late middeleeuwen werden hier verschillende kuilen en 4 beerputten gevonden. De kapel werd in 1386 gebouwd, met verdere uitbreidingen of vernieuwingen in 1470 en 1909 en afbraak in 20ste eeuw. De kapel van 1386 werd volledig opgegraven. Er werden ten slotte aardewerk uit de metaaltijden en Romeinse periode, en een gesteelde pijlpunt uit het midden-neolithicum aangetroffen.

In 2006 werden tijdens een mechanische prospectie ter hoogte van de Albert Liénartstraat (**CAI-locatie 150258**) een greppel aangetroffen met Gallo-Romeins aardewerk en vrij grote hoeveelheid tegulae- en imbrexfragmenten. Daterend uit de late middeleeuwen zijn hier een grafkuil met kistbegroaving en de buitenrand van de stadsgracht. Ook de binnenrand van de 16e-eeuwse bastionsgracht kwam aan het licht.

Nog in de directe omgeving van het projectgebied, maar voorlopig nog niet opgenomen in de CAI, vond in 2016-2017 een archeologisch onderzoek plaats op de terreinen van de huidige Utopia-site. Hier werden naast sporen van bewoning uit de late middeleeuwen en de restanten van het eerste Zwarte Zusterklooster ook oudere perceelsgreppels en een Romeinse kuil onderzocht.⁶⁰

In de verdere ruimere omgeving van het projectgebied, zijn een nog groot aantal archeologische vondsten en sites geregistreerd uit de middeleeuwse en post-middeleeuwse periode. Er staan ook enkele meerperiodesites weergegeven. Deze sites worden hier niet verder in detail besproken.

2.2.5.1 HET LANDSCHAPPELIJK KADER

Het projectgebied ligt in de Dendervallei. De algemene bodemkaart toont aan dat er zich voornamelijk zandleembodems in de omgeving manifesteren. De kaart biedt echter geen informatie over het projectgebied zelf aangezien het in een bebouwde zone gelegen is.

2.2.5.2 DE MENSELIJKE AANWEZIGHEID

De CAI geeft voor de omgeving van het projectgebied blijk van een menselijke aanwezigheid vanaf de steentijden. De meerderheid van de archeologische registraties dateren echter uit de middeleeuwse en post-middeleeuwse periode, gerelateerd aan de vroege stadsontwikkeling van Aalst. Het historisch kaartmateriaal biedt meer gedetailleerde informatie over de historische evolutie van het projectgebied (*zie hoofdstuk 2.2.4.3*).

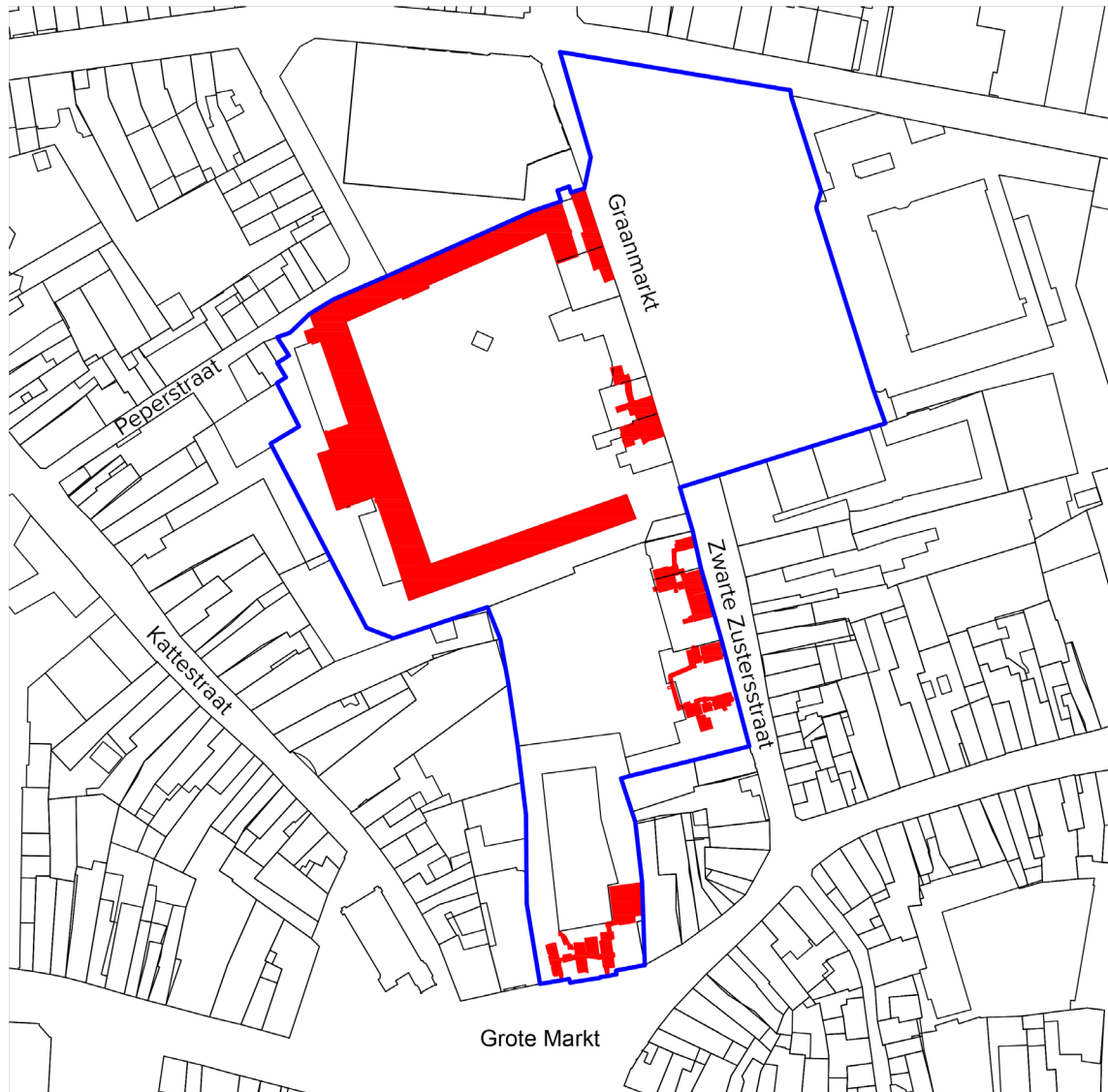
---

60 SOLVA opgraving, rapport nog in uitvoering

2.2.6 GEKENDE BODEMVERSTORINGEN BINNEN HET PROJECTGEBIED

2.2.6.1 KELDERS

Binnen het projectgebied zijn op verschillende plaatsen binnen de bestaande bebouwing kelders aanwezig. Dit is het geval voor het Stadhuis, het Zwarte Zusterklooster, het Hotel Van Langenhove en de Pupillensite. Een belangrijke nuance hierbij is dat enkel de grote, U-vormige kelder op de achterzijde van de pupillensite relatief recent is (eind 19de eeuws). De overige kelders zijn allen mogelijk terug te voeren tot laatmiddeleeuwse huizen en werden dan tijdens successieve bouwfases telkens verbouwd.⁶¹

Figuur 46: kadasterplan van het projectgebied (blauw omlijnd) met aanduiding van de aanwezige kelders (rood)

De aanwezigheid van deze kelders betekent niet noodzakelijk dat er zich hieronder geen archeologische sporen meer kunnen bevinden. Het impliceert echter wel dat de eventueel aanwezige archeologie veel beperkter zal zijn, omdat een deel van het bodemarchief verdwenen is.

⁶¹ Zoals werd vastgesteld voor de kelders van het stadhuis tijdens het archeologisch onderzoek van 1999

2.2.7 DE VERWACHTING TEN AANZIEN VAN ARCHEOLOGISCH ERFGOED

2.2.7.1 EEN GEMOTIVEERDE TEKSTUELE VERWACHTING TEN AANZIEN VAN DE AANWEZIGHEID EN AARD VAN HET ARCHEOLOGISCH ERFGOED OP HET ONDERZOCHE TERREIN

➤ *Aanwijzingen voor het archeologisch potentieel, landschapshistoriek en gebruiksevolutie*

Op historisch vlak neemt het projectgebied een interessante plaats in. Het is gelegen binnen de historische kern van Aalst. Bovendien bevindt het projectgebied zich binnen de laatmiddeleeuwse stadsomwalling en grenst aan de in deze periode tot stand gekomen Grote Markt. De historische bronnen en reeds uitgevoerd archeologisch onderzoek wijzen op de aanwezigheid van bebouwing minstens vanaf de 13de eeuw, waaronder enkele meer prominente bouwwerken zoals het landhuis, het Kapucijnenklooster, het huis van de burggraaf van Aalst en tal van rijke patriciërswohnungen. Archeologisch onderzoek uitgevoerd in de directe omgeving van het gebied wijst daarenboven ook op de mogelijke aanwezigheid van artisanale activiteiten zoals pottenbakken en metaalbewerking. Ondanks de inrichting van het projectgebied is het mogelijk dat delen van bovenstaande structuren nog *in situ* aanwezig zijn.

➤ *Wat is het wetenschappelijk kennispotentieel van een eventueel aanwezige archeologische site op lokaal, regionaal en op Vlaams niveau?*

Op basis van de bureaustudie kan gesteld worden dat het projectgebied een zeker archeologisch potentieel heeft gelet op de ligging in de historische kern van de Aalst.

Op regionaal niveau kan er meer inzicht bekomen worden in de ontwikkeling van de kleinere stedelijke kernen aan de oostelijke grens van het graafschap Vlaanderen.

➤ *Is er verder vooronderzoek noodzakelijk en welke vorm dient dit aan te nemen?*

Een onderzoek met ingreep in de bodem met **proefputten en proefsleuven** is noodzakelijk aangezien het vooronderzoek tot nu toe (bureauonderzoek) onvoldoende informatie opleverde om een gemotiveerde uitspraak te doen over het al dan niet moeten nemen van maatregelen. De informatie over de aanwezigheid, aard en graad van bewaring van archeologische sporen is niet voldoende gekend om de impact van de verstoring op het bodemarchief te kunnen inschatten.

2.2.7.2 AFBAKENING VAN ZONES WAAR GEEN ARCHEOLOGISCH ERFGOED AANWEZIG IS OF VERWACHT WORDT Niet van toepassing.

2.2.7.3 AFBAKENING VAN ZONES WAAR ARCHEOLOGISCH ERFGOED VASTGESTELD IS OF VERWACHT WORDT

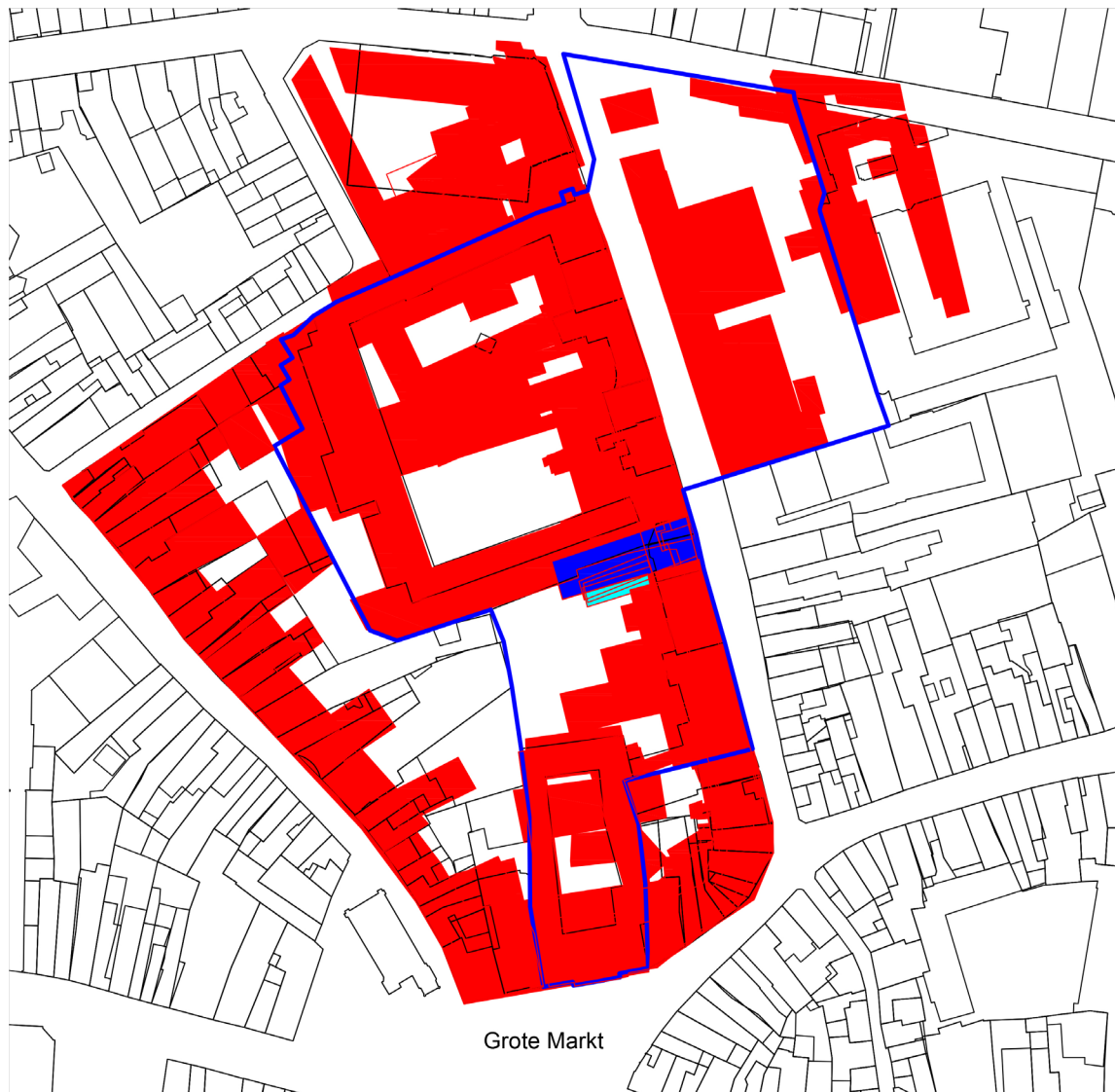
Er wordt op het volledige terrein van het projectgebied erfgoed verwacht. Op basis van de projectie van de beschikbare historische kaarten kan de archeologische verwachting opgesplitst worden in drie soorten: gebieden waar bebouwing verwacht wordt, gebieden waar achtererven verwacht worden en onbebouwde gebieden. Aangezien de afbakening van deze gebieden varieert doorheen de tijd, kan er een overlap tussen deze zones optreden.

Bovenvermelde opsplitsing is van belang omdat deze elk een ander aanpak en daaruit volgend een andere tijdsinvestering voor archeologisch onderzoek vereisen. Afhankelijk van de aard van de archeologische sporen kan er sprake zijn van een zeer complexe stratigrafie, een vrij complexe stratigrafie of een vrij eenvoudige stratigrafie. Archeologisch onderzoek met een zeer complexe stratigrafie impliceert dat er zeer veel verschillende grondplannen dienen aangelegd te worden, dat er zeer complexe (bodem)stratigrafieën te registreren zijn, dat er zeer veel vondsten gerecupereerd kunnen worden en dat de globale dikte van het archeologische bodemarchief aanzienlijk is. Archeologisch onderzoek met een vrij complexe stratigrafie impliceert dan weer dat er minstens een paar verschillende grondplannen dienen aangelegd te worden, dat er vrij complexe (bodem)stratigrafieën te registreren zijn, dat er een vrij groot aantal vondsten gerecupereerd kan worden en dat de globale dikte van het archeologische bodemarchief, hoewel beperkter dan bij de voorgaande categorie, ook hier vrij hoog ligt. Archeologisch onderzoek met een vrij eenvoudige stratigrafie daarentegen impliceert dat er doorgaans slechts 1 grondplan dient aangelegd te worden, met beperkte registratienoden van de (bodem)stratigrafie, een beperkt aantal vondsten en een relatief beperkte globale dikte van het archeologische bodemarchief.

2.2.7.3.1 VLEKKENPLAN VAN DE VERWACHTE BEBOUWDE ZONES

Wanneer de bebouwde zones voor de verschillende historische kaarten bij elkaar gezet worden, levert dit volgend vlekkenplan op:

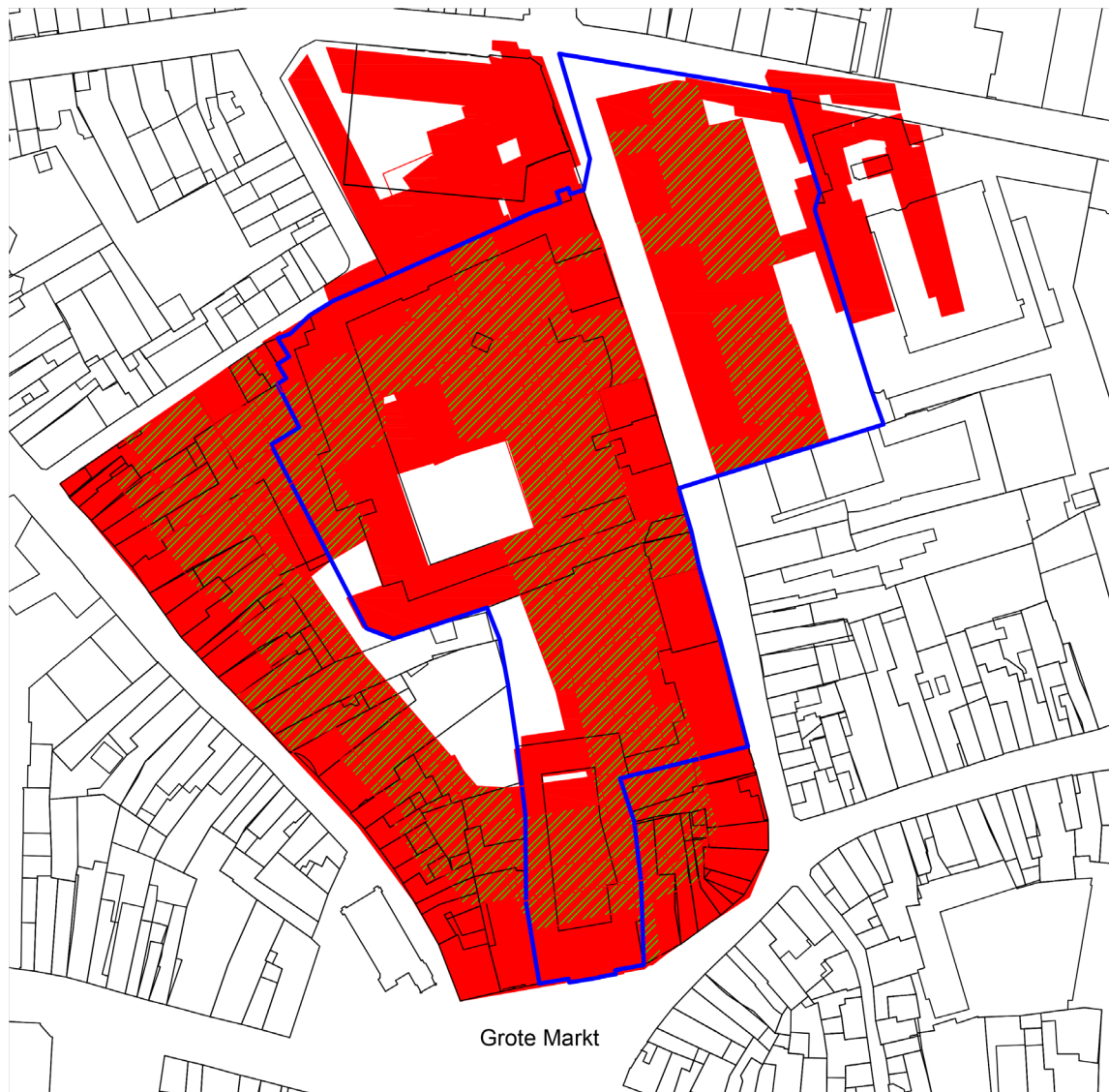

Figuur 47: vlekkenplan met de verwachte bebouwing (rood) op basis van de verschillende historische bronnen geprojecteerd op het kadasterplan

Omwille van hun sterk schematische karakter werden de kaarten van van Deventer, Ferraris en het plan de la ville et des faubourgs d'Alost hier buiten beschouwing gelaten. De blauwe zone binnen het projectgebied is de plaats waar enerzijds op basis van de kaart van Sanderus het mogelijke huis van de burggraaf van Aalst gesitueerd is (donkerblauw) en anderzijds waar de paardenstallen van het Hotel Van Langenhove zich bevonden (lichtblauw, deze waren vanaf het einde van de 19de eeuw in gebruik als stadsgevangenis).

Voor deze bebouwde zones valt een **zeer complexe stratigrafie** te verwachten met onder andere muurresten met sporen van verbouwingen en herstellingen, verschillende opeenvolgende vloerniveaus (waaronder lemen vloeren), kelders, paalgaten of andere sporen van houtbouw, brandlagen, ... Ook oudere archeologische sporen, daterend van voor de opname binnen de stad zijn niet geheel uit te sluiten.

Voor de zones waar momenteel nog bebouwing aanwezig is, zou een aanvullend bovengronds muurarcheologisch onderzoek overigens bijkomende informatie kunnen opleveren over de bouwgeschiedenis en deze informatie zou dan vervolgens kunnen gelinkt worden aan het ondergronds archief.

Figuur 48: vlekkenplan met de verwachte achtererven (rood-groen gearceerd) bovenop de bebouwde zones en geprojecteerd op de kadasterkaart

Voor wat betreft de achtererven valt een **vrij complexe stratigrafie** te verwachten met contexten die een verschillende aanpak vereisen. Het kan gaan om beerputten, afvalkuilen, waterputten, sporen van artisanale activiteiten (pottenbakken, metaalbewerking), ontginningskuilen, brandlagen, ... Ook hier bestaat de kans dat er zich tevens nog oudere archeologische sporen, van voor de opname binnen de stad, bevinden.

Figuur 49: vlekkenplan met de verwachte onbebouwde zones (groen) samen met de bebouwde zones en de achtererven, geprojecteerd op de kadasterkaart

Voor de onbebouwde zones valt een **vrij eenvoudige stratigrafie** te verwachten. Desalniettemin kunnen deze zones zeer waardevolle informatie opleveren over de prestedelijke situatie. Zo kunnen er sporen van prestedelijke cultuur- of tuinlagen aangetroffen worden, maar ook indicaties van de vroegste menselijke activiteiten, zoals bijvoorbeeld uit de steentijden, metaaltijden of de Romeinse periode. Voor wat betreft de periode na de opname binnen de stadomwalling is de verwachting dat zich hier sporen van oude perceleringen zoals tuinmuren en grachten bevinden.

2.2.8 AANBEVELINGEN VOOR EEN VERVOLGTRAJECT

Voorliggende bureaustudie is louter gebaseerd op de interpretatie van de beschikbare historische bronnen en de extrapolatie van voorheen uitgevoerd archeologisch onderzoek binnen en in de directe omgeving van het onderzoeksgebied. Of de verwachte sporen daadwerkelijk nog bewaard zijn en op welke diepte ze bevinden, valt op deze manier niet af te leiden. Indien in bepaalde zones en in functie van de ontwerpplannen toch meer zekerheid nodig is, dan kan dit verkregen worden met behulp van sonderingsputten, proefputten of proefsleuven.

Sonderingsputten kunnen meer duidelijkheid bieden over de dikte van de huidige verharding.

Proefputten en proefsleuven kunnen meer duidelijkheid bieden over de dikte van de huidige verharding maar ook over de bewaringsgraad van het archeologische bodemarchief (densiteit sporen, diepte archeologie, ...). Bovendien laten ze toe eventuele verstoorde zones beter in kaart te brengen. Zo bleek uit het vooronderzoek op de Utopia site dat de verharding slechts 40 cm dik was en dat zich hieronder onmiddellijk de eerste sporen manifesteerden. De moederbodem (ongeroerde grond) bevond zich op 1 m diepte. Bij het onderzoek in het stadhuis bleek dan weer dat de sporen zich ook hier onmiddellijk onder de verharding bevonden, dat sommige kuilen tot wel 2 m diep waren uitgegraven en dat er ook onder een bestaande kelder nog archeologische sporen aanwezig waren.

Voor wat het onderzoeksgebied betreft zouden in eerste instantie enkele proefsleuven en -putten kunnen ingepland worden op de open ruimtes. Op deze wijze zou reeds een beter inzicht kunnen verkregen worden in volgende aspecten:

- welke impact heeft de gevangenis gehad op het oudere sporenbestand?
- wat is er bewaard qua achtererven? Over welke soort sporen gaat het?
- welke sporen manifesteren zich op de onbebouwde zones?

2.2.8.1 VOORSTEL PROEFSLEUVEN

Volgend voorstel voor een proefsleuvenonderzoek zou moeten toelaten op maximale wijze de resterende lacunes inzake de inschatting van de bewaringsgraad en de aard van het archeologische bodemarchief op te vullen, zonder dat hierbij reeds ingrijpende afbraakwerken noodzakelijk zijn. Elke proefsleuf is zo gekozen dat ze beantwoordt aan een of meerdere specifieke onderzoeksvra(a)g(en). Hierbij is tevens rekening gehouden met de nog aanwezige bebouwingen en groenelementen, zodat in principe enkel de bestaande (plein)verharding zou dienen opgebroken te worden. Het betreft een maximaal scenario, indien in bepaalde zones met zekerheid geen ingreep in de bodem gepland wordt, dan dient hier uiteraard geen vooronderzoek plaats te vinden.

Figuur 50: voorstel voor een vooronderzoek met 9 proefsleuven (oranje) aangeduid op het kadasterplan. De bestaande groenzones met kruinprojecties zijn eveneens aangeduid op plan (groen).

Proefsleuf 1:

Met deze proefsleuf ter hoogte van de binnenkoer van het stadhuis, kan gepeild worden naar de aanwezigheid en aard van sporen van de achtererven van de huizen langs de Grote Markt (bijgebouwen e.d.). Hier wordt een vrij tot zeer complexe stratigrafie verwacht, waarbij verschillende archeologische niveaus dienen aangelegd te worden om de put volledig stratigrafisch te onderzoeken.

Proefsleuf 2:

Proefsleuf 2 is gesitueerd op de parking achter het stadhuis en het Hotel Van Langenhove en bevindt zich op de plaats waar, op basis van de historische kaarten, geen bebouwing verwacht wordt. Hier is de kans op het aantreffen van oudere, prestedelijke sporen het grootst. Naar alle verwachting betreft het hier een weinig tot niet complexe stratigrafie, waarbij mogelijk slechts 1 tot maximaal 2 archeologische niveaus dienen aangelegd te worden om de sleuf volledig te onderzoeken.

Proefsleuf 3:

Deze sleuf ter hoogte van de ingang van de parking achter het stadhuis, is gelokaliseerd op de plaats waar op basis van de Sanderuskaart de residentie van de burggraaf van Aalst kan verondersteld worden. Vanaf de 18de eeuw bevindt zich hier het koetshuis van het Hotel Van Langenhove (nadien gebruikt als stadsgevangenis). Hier kan een zeer complexe stratigrafie verwacht worden waarbij verschillende archeologische niveaus dienen aangelegd te worden.

Proefsleuf 4:

Een eerste sleuf tussen de pupillensite en de huizen langs de Kattestraat zou gedeeltelijk een onbebouwde zone en gedeeltelijk de gevangenis/pupillenschool moeten aansnijden. Er is dus enerzijds kans op oudere, prestedelijke sporen en anderzijds op sporen van de eerste bouwfases van de gevangenis en de Pupillenschool. Hierdoor kan een deels weinig complexe en een deels zeer complexe stratigrafie verwacht worden en zullen mogelijk eveneens verschillende archeologische niveaus moeten aangelegd worden.

Proefsleuf 5:

Met deze tweede sleuf tussen de Pupillensite en de huizen langs de Kattestraat kan getracht worden de bewaringsgraad van de achtererven van de huizen langs de Peperstraat in te schatten. Er kunnen met andere woorden sporen van pottenbakkersactiviteiten aangetroffen worden. Er wordt dan ook een zeer complexe stratigrafie verwacht, met verschillende archeologische niveaus om te onderzoeken en een grote hoeveelheid vondsten.

Proefsleuf 6:

Proefsleuf 6 is voorzien aan zuidelijke zijde van de binnenkoer van de Pupillensite, ter hoogte van de landschapstuin van het Landhuis. Op deze plaats kan namelijk op het Plan de la ville et des faubourgs d'Alost een vijver herkend worden. Het doel is middels een vrij lange sleuf dwars op de vijver te trachten het diepste punt en de aanzet ervan te bepalen. Op deze manier kan de impact van de vijver op eventuele onderliggende, oudere sporen ingeschat worden. Naar alle verwachting wordt hier dan ook een weinig complexe stratigrafie aangetroffen, met slechts 1 archeologisch niveau.

Proefsleuf 7:

Deze sleuf aan westzijde van de binnenkoer van de Pupillensite is ingepland ter hoogte van de centrale gevangenisblok. De sleuf is aan zuidelijke zijde iets langer voorzien om toe te laten ook onbebouwde zones aan te snijden, waar zich opnieuw oudere, prestedelijke sporen zouden kunnen bevinden. Hier kan een vrij tot zeer complexe stratigrafie verwacht worden, met naar alle waarschijnlijkheid verschillende archeologische niveaus om te onderzoeken.

Proefsleuf 8:

Proefsleuf 8, ter hoogte van grote toegangspoort tot de binnenkoer van de Pupillensite, bevat mogelijk zowel sporen van achtererven als van middeleeuwse bebouwing langs de Graanmarkt (vroegere

Kapellestraat). Om deze reden kan hier een vrij tot zeer complexe stratigrafie verwacht worden en dienen er verschillende archeologische niveaus aangelegd te worden.

Proefsleuf 9:

Dit is de enige sleuf die ter hoogte van de Graanmarkt en dus van het voormalige Kapucijnenklooster gesitueerd is. Hiermee kan de bewaringsgraad van de kloostergebouwen ingeschat worden, maar de kans bestaat tevens dat er begravingen aangetroffen worden. Ook hier hebben we dan ook vermoedelijk te maken met een zeer tot vrij complexe stratigrafie en zullen verschillende archeologische niveaus moeten aangelegd worden.

3 BIBLIOGRAFIE

3.1 LITERATUUR

Bartholomieux B., Taelman E., De Maeyer W., Van Cauwenbergh S., Vanholme N. & Cherretté B. 2015: Aalst Vredeplein – Keizersplein. Onderzoek van de laatmiddeleeuwse omwalling, *Solva Archeologie rapport 9*.

Bracke M. & Van Hove S. 2014: Archeologische opgraving Aalst Peperstraat (prov. Oost-Vlaanderen), *onuitgegeven rapport*.

Callebaut D. 1983a: De topografische groei van Aalst of hoe een Zelfhof een gebastioneerde stad werd, *Miscellanea Archaeologica in honorem H. Roosens, Archaeologia Belgica 255*, 227-249.

Callebaut D. 1983b: Het Onze-Lieve-Vrouw-Hospitaal te Aalst, *Archaeologica, Conspectus MCMLXXXII 253*, 91-95.

Callebaut D. 1983c: Het Oud-Hospitaal te Aalst (O.VI.), *Archaeologia Mediaevalis 6*, 42.

De Grootte K., Moens J., Caluwé D., Cooremans B., Deforce K., Eryvynck A., Lentacker A., Rijmenants E., Van Neer W., Vernaevé W. & Zeebroek I. 2004: De Valcke, de Slotete en de Lelye, burgerwoningen op de Grote Markt te Aalst (prov. Oost-Vlaanderen): onderzoek naar de bewoners, analyse van een vroeg-16de-eeuwse beerputvulling en de evolutie tot stadhuis, *Archeologie in Vlaanderen VIII*, 281-408.

De Grootte K. & Moens J. 2009: Archeologisch onderzoek in de Louis D’Haeseleerstraat te Aalst. Een test voor het ontwikkelingsmodel van de stad (O.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis 32*, 120-122.

De Grootte K. 2010: The contribution of archaeological sources to the research in the formation of towns. The example of Aalst, a border town in the county of Flanders. In: De Groot, K., Tys D & Pieters M. (eds.), *Exchanging Medieval Material Culture. Studies on Archaeology and History presented to Frans Verhaeghe, Relicta Monografieën 4*, 249-266.

De Grootte K., Moens J. & Ameels V. 2010: Verzegeld door de eerste stadswal. Merovingische nederzettingssporen onder de speelplaats van het Sint-Jozefscollege te Aalst (O.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis 33*, 43-47.

D’Herdt D. 2001: *De Kapucijnen in Aalst*, in samenwerking met Dirk Martenscomité, Aalst.

Ghysens J. 1986: *Geschiedenis der straten van Aalst*, Genootschap voor Aalsterse Geschiedenis, Aalst.

In’t ven I., De Clercq W. 2005: *Een lijn door het landschap. Archeologie en het VTN-project 1997-1998*, Brussel: Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed.

Sevenant M., Menschaert J., Couvreur M., Ronse A., Antrop M., Geypens M., Hermy M. & De Blust G. 2002: *Ecodistricten: Ruimtelijke eenheden voor gebiedsgericht milieubeleid in Vlaanderen. Deelrapport II: Afbakening van ecodistricten en ecoregio’s: Verklarende teksten*. Onuitgegeven rapport.

S.n. 1988: *Rijksadministratiecentrum Pupillen Aalst: renovatiewerken 1969-1988*, Regie der Gebouwen, ministerie van openbare werken.

Van Der Vurst P. 2008: Graanmarkt – De pupillen of het Rijksadministratiecentrum: Aalsters erfgoed in gevaar?, *Mededelingen van de Vereniging Voor Aalsters Kultuurschoon, 35-1*, 9-21.

Van Der Vurst P. 2009: De Kapucijner kloostergemeenschap verlaat Aalst. Overzicht periode 1614 tot 2009, *Mededelingen van de Vereniging Voor Aalsters Kultuurschoon, 36-4*, 88-95.

Van Hove S., Bracke M. & De Grootte K. 2013: Warm, warmer, heet. De pottenbakkers van Aalst, *Ex Situ 3*, 21-28.

Van Nuffel P. 1914: *Historiek der Oude Straten, Markten, pleinen en gebouwen der stad Aalst met sagen & vertellingen*, Aalst.

3.2 WEBSITES

<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/42>

<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/43>

<https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/46>

<https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/75>

<https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/76>

<https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/77>

<https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/212435>

Geraadpleegde krantenartikelen via <http://www.madeinaalst.be/>:

De Voorpost, 04-11-1988, p. 32.